

EUROPA TEKINTETE

Jelenvaló

Természeti, Míveleti, és Kormányi
Állapotjában.

Szerkértette

DÓCZY JÓSEF,

Cziszterczi Rendű Szerzetes Pap;

Austriában a' ligetes Völgyi Sz. Kereszt', Honnában Sz. Gotthárd'
Monostorának tagja.

Az egész Munkához Európa földképe járúl
Magyar nyelven.

V. K ö t e t.

Itáliából: Közép Itáliának keleti déli része: a' Ró-
mai Egyházi Birtok; és alsó Itália: Nápoly, és
Szitzília, Málta Szigetével.

B é t s b e n,

Nyomtattatott Nemes Haykul Antal betűivel.

1 8 3 0.

Római Egyházi Birodalom.

Római Egyházi Birodalom.

I. S z a k a s z.

Ha ugyan nem egyedül a' föld le írás volna tárgyam, kötelességemnek tartanám, ezen alkalmatossággal, meg felelni azon martzon rajzolatokra, mellyekkel sértelmeskedik egyebek után egy új híres föld, nép, és szokás le író, a' midőn ezen tartományról beszél; annyira, hogy minden kedvemet el vette tsak valamit is említteni alkottatásáról, és viszontagságairól ezen Országnak. Hogy a' Krisztus Anyaszentegyháza ezen tsekély földi részetskét Igazgatója, 's annak szükséges segédje élelmére; se nem ragadta senkitől erővel, se nem lopta, tudja az egész világ, és melly böltsen rendelte legyen az Isteni gondviselés a' keresztény világra nézve ezen intézetet; az iránt szollani az elmélkedő elméhez felesleg lenne. Igaz, hogy a' történet írók nem egyeznek meg ezen tárgy vitatásában, 's az által a' valóságot mint egy homályal borítják; de tsak való marad az, hogy ezt a' tsekély tündér örökséget az ég, és föld Ura Jegyese több istenfélő Fejedelmektől, és uradalmi tulajdonosoktól nyerte vagy ajándékul, vagy áldozatul, vagy alamisnául. Es hogy az áldozat tettett a' Mindenhatónak, jól áll azért az a' különös szorgalom, mellyel a' fő gondviselés annyi századoktól fogva, annyi viszontagságok közt, arra vigyáz, 's azt oltalmazza. Távól sem tulajdonosi annak a' római Pápák, hanem tsak természetes kormányozói, és gondviselőji. Meg mutatták azt a' két utolsó Piusok, kiknek gyászos, de diadalmas története esméretesebb, mint hogy azt le festeni volna szükséges, mellyről örömkönyvek nélkül a' keresztény nem emlékezhetik.

Ezen Birodalom fekszik a' Lombardi - Velentzei Királyság, Modena, Toskána, Nápoly, a' Tusciai, és adriai tenger között, mintegy 800 □ mértföldre terjed. Lakosi számát 2,426,000 lehet venni.

F e k v é s e .

Az egyházi Birtok egy szép, egyes részeiben igen bájító, derék fekvésű, igen termékeny, és a' természet Alkotójától megáldott Ország.

Ég alja ugyan jó formán meleg, de a' forróság abban átaljában nem elviselhetetlen, mivel hogy az Appennini hegyek, és tengeri szelek által a' meleg enyhítettik. A' levegő tiszta, száraz, és egészséges, egyedül az ingoványos vidékeken nem oly kedvező, a' hol a' vizek a' gőzkörnyéket bűzesítik. Innét erednek a' több féle hideglelések. A' hévséget inkább terhesíti annak hosszszas tartása, mint sem ereje; naponként azomban, közönségesen dél tájban, hűves szellő lengedez, az estvéli levegő igen kellemetes. Nap nyugot után esik némelly harmat, mellyet nem tartanak egészségesnek. A' meleg holnapokban ritkán esik, 's ha aratás után bőven nem esik, a' levegő veszedelmes kezd lenni. Két féle szél igen alkalmatlan; t. i. az éjszaki, mellyen a' havasi hideg levegő ide nyargal, és a' szirokko nevű déli szél, melly az ártalmas pontini gőzöket magával ide hozza. Az egészségtelen levegő a' kanikulában kezdődik, és tsak Sz. Mihály hava végén, vagy Minden szenteké elején, a' midőn az esők bejönnek, végződik. Az esős holnapok a' Sz. András, és Karátson hava, a' midőn majd naponként nagy eső van, ezek után az idő jobbára fel derült, mérsékelt, és egészséges, ki vévén ha a' sirocco fűv, a' melly szerentsére nem tart két, vagy három napnál tovább Mind ezt főképpen Rómáról, és körvidékről érthetni, mellyet Campagna di Róma (Római puszta) neveznek.

Föld - a l a p a részint róna, és dombos, részint hegyes, többnyire termékeny, sőt némelly vidékeken igen kövér, vannak azomban tenyésztelenebbek

is, részint kövesek, részint posványosok. Hegyei közt jelessebb az Appennin, mellynek fő ága az Egyházi Birtoknak éjszaki keleti részén éjszakra délre húzódik, 's ki nyúló ágait messzre ki terjeszti, és a' tartományt vízzel hővségesen el látja.

Folyó vizei közt nevezetesebb; a' Tiber, nagy parti folyó, melly a' Chianát, Pugliát, Nerát, a' Velinot, Teverinot, és többeket el nyel; hajózható, és a' tengerrel való egyesülésre igen alkalmas; az Appenninekben ered, az Egyházi Birtok éjszaki határ szélén, és mint egy 36 mértföldi folyása után Ostiánál a' közép tengerbe szakad; ezen kívül tsak folyótskákat lelni.

Tavai közt legnagyobb a' Bolsenai, $1\frac{1}{2}$ m. hosszú, és mintegy 2 m. széles. Különös jegyzetre méltók a' Lago di Bagni, vagy is Solfatara, egy meleg kénköves tó, és a' híres pontini ingoványok.

Termékenysége.

Sok jó, és betses termésekkel bővelkedik, ez az Ország. Az ásványok országa ad sokféle értzetket, fő képen márványt, timsót, salétromot, kénkövet 's a' t. A' növények országa termései különös szemfülességet érdemlenek, a' sok féle gabona, kerti, és más hasznos zöldségek, 's eleségek, kender, 's a' t. de leginkább a' bor 's fa olaj, igen sok közönséges gyümölcs, és drága nemes gyümölcsök, ú. m. narants, tzitrom, füge, 's t. o. Van fa is, A' Romai orvosi szék fűvel (Matricaria chamomilla) nagy kereskedés üződik. A' viasz is igen kelendő, a' juh, és ketske nevelés nagyobb divatban van, mint a' szarvasmarha tartás, a' bival ökrökkel nagyon élnek a' terhhordásra, a' ló tartás is közönséges, a' főbb rangúak nápolyi lovakat tartanak. Legnagyobb divatban van a' sörtvés tartás.

Halak nagy számmal találtnak az édes vizekben, és tengerben. Számasok a' méhek is, és selyem bogarak, de nem kevesbé látni minden féle ártalmas, és alkalmatlan tsúszó mászó állatokat is, kigyókat, gyikokat, békákat, 's más férgeket.

A' mi a' föld, fa, és egyéb természeti míveltetéssel illel, a' meg elégedetlen föld-le írók, és fogadatlan bírók, Róma iránt a' gúnyolodásnál egyebet nem tudnak firkálni, és pedig élő példákat, 's bizonyosságokat állítanak elő, a' költött tunyaságát az Olaszoknak valamenyire meg bocsájtván az ég alji hévség kedviért, az egész vétket a' Papságra, 's nemességre, főképen a' Római Kormányra terhelik; mellynek t. i. a' tulajdonos gabonájának egy részét által adni kényszerítetik bizonyos árran. Nem érdemes ezen tsevegésre tsak felelni is. Hasonló vázatokkal igyekeznek az ilyen fogadatlan pártfogói a' köz népnek a' jobbágyokat Fejedelmeiktől, és a' Religiótól el idegeníteni; 's mi légyen tárgyak, könnyen által látni. Hogy Rómában a' Kamara egy részét a' gabonának bizonyos árran bé kívánnya a' birtokosoktól; azt a' közjó kedviért teszi. Rómában számtalan idegen fordul meg esztendő által, számtalan szarándokokat, Ispotályosokat, és szegényeket táplál; se termése, se jövedelme nem elegendő azoknak el tartására; innét a' kegyes gondviselés gondoskodik a' hasonló segéd módjáról; 's innét igen hibázna, a' ki azt gondolná, hogy azt a' kormány ideig való nyerekedésből teszi. Ennyit szükséges felelni ama költött állításokra, hogy az igazságot szeretők meg ne tántorítottassanak.

A' Nép. A' rómaiak leginkább különböznek a' többi olaszok közt, termeli míveltetésre nézve, és méginkább kellemetes tekintetek által. A' természet a' Rómait a' legszerentésebb foghatóságokkal ajándékozta meg, huzgó, és mély érzékenységgel bír, képes, tüzes képzőtehetséget, derült, és állítható értelmet adott neki. Könnyű ingerletű, és indulatú, igen elmés, és eszes, érzelme ügyes minden nagy, és szép tárgyra, 's talentoma a' musikára tekintve tsudálkozásra méltó, kartsú testalkatása hajlandó eszköze ébredt, és tehetős lelkének, még a' legtudatlanabb pornépben sem találni nyomait az idomtalan, esetlen, 's magával tehetetlen

otrombaságnak. Véralakata ezen fellül a' Rómainak a' legszerentsésőbb egyveletű; vidám, és ki derült, mint ege, és a' természet, melly ötet környékezi, és minden felől kellemetes ötlökkel gyönyörködletti. Mérsékelt a' testi táplálat szükségében, tsak ott nem talál mértéket, a' hol a' képzőtehetség, és elme kívánt éltető ötleire akad. Igen takarékosok a' házi gazdaságban, és valójában jó szívű emberek.

Élletek módja, és szokásaik nem sokat különböznek a' többi Olaszokétól, általjában igen egyrétűek. A' köz nép lakásai nem nagy alkalomra készültek, mivel a' mérsékelt ég alát inkább lakik az ember a' szabad levegőben, mint zárt házakban, házi bútörök is közönségesen szegény sorsi. Az eledel silány. Az ebéd és vatsora még a' nemesebekenél is igen gazdaságos, a' honnét panasz képen beszéli egy éjszaki föld-le író, hogy itt a' nemes szakáts mesterség igen el henyéltetett, nem gondalván meg, hogy a' melegebb tartományokban ez a' mesterség uem tsak nem szükséges, hanem veszedelmes is lehetne. Nyáran a' dél utáni forró órákban senki nem dolgozik, 's az estvéli hűvessel élnek kiki dolgára, vagy mulatságára. Közönséges mulatságaik a' társasági öszve jövedelemben, beszélgetésekben, játékban, és musika zajdban állanak, az ének, és tántz igen ritka még a' menyegzői vigágókban is. A' szentegyházi ünnepletek, meg világósítások, és tűzi mesterségek igen tettetős, és a' nép izlését eligétő gyakor mulatságok. Legvigabak a' farsangi utolsó napok, és Oktober holnap.

Az erömívi, és tudományi mesterségek.

A' kézi mesterségi fábrikák nagy részre köz intézetek, mellyek egyházi fő gondviselet alatt állanak, és vagy bizonyos jövedelem van rendelve fenn tartásokra, vagy a' köz kúnts tárból ápolíttatnak; tsekélyebb munkái ezen fábrikáknak árva gyermekek által készülnnek, kik a' nevelő intézetekben tápláltatnak, a' sikeresebb munkákat izmosabb em-

berek teszik, a' kiknek jó fizetések vagyon, és több idegeneket szám!álnak műhelyeikben. Ily formán vannak folytatban több gyapjú, selyem, szőnyeg, karton, és egyéb fabrikák. Len vászon is sok készítettik. A' lány irhásság legnagyobb dívatban találtatik. A' Római hegedű húrok igen híresek. A' süveg posztók, és kalapok legfinomabb neműek. Vas nagy sokasággal dolgoztatik fel, különösen jó drótot készítenek abból; a' termés vas mindazon által jobbára Elba szigetéből vitettetik oda, noha az országban is találtatnak vas mának, mellyek közt különös jóságú a' Stifonei Narni körül, vannak réz bányák is, és Tolfánál egy igen hasznos timsó bánya. Az üveghutákban tsak tsekélyebb nemű portékák készülnek. A' Fajánsz fabrikák kevesebb dívatra szállottak.

A' Kereskedés illy közép szerű mekkora-ságú országban, a' hol a' népesség úgy is nagy a' környül állások arányságára nézve, és a' hol szűnetlen annyi idegenek utaznak, és mulatnak, annyira nem léphet, mint egyéb tengeri kereskedő tartományokban. Virágzik mindazon által ez is; ki vitelik onnét; hüveles vetemény, gabona, sajt, fok és verashagyma, manna, gyapjú, Len, és kender, selyem, papíros szer, borsepró, gubats, szén, Puzzolan-föld, építő, és tűzellő fa, kénkő, timsó, harisnya, és süveg posztó, pargament, hegedű húr, mesterségi munkák, és régiségek, 's a' t. A' hé vitetendő jelesebb portékák; tsokoládé, kávé, nád-méz, bor, és égett borszerek, fűszerszámok, dohány, orvosi szerek, bé sózott halak, viasz, posztó, vászon, és egyéb ruha szerek, bőr, szőrös-bőr, festék szerek, ásványok, üveg portékák, rövid portékák, külföldi pompa, és mesterségi szerek 's a' t. A' legjelesebb adásvevés a' sinigagliai vásáron, 's néhány más vásáros piatzokon történik.

A' tudományok, és mesterségek állapota.

Ha valaha, a' mint mindenkor, a' miúlta a' napkeleteti, és déli míveltt nemzetek el nyugottak,

Róma mustrája volt a' tudományoknak, és mester-ségeknél, úgy mind e' máj napiglan is hájító re-mek-mesternéje marad az, a' legmíveltebb nem-zetek közt is, mindennek, a' mi szép, bétses, és felséges az emberi elme, és szem előtt. Fő széke Róma most is a' mívelő mesterségeknél, és hív oltalom vára minden jeles régiségeknek. Itt ütök fel Lak helyeket, és oskolájokat a' kép írók, az építő mesterek, a' kép és kő faragók, legfényesebb virágjában dűtsöködök a' többi mesterségi ágok kö-zött, a' réz metzés, és ki rakás (mosaicum vagy musivum) mestersége. A' musika pedig a' tökéle-tességnek fel hágható léptsőjére jutott, és szeren-tsés foganattal míveltetök. A' mi a' valódi tudomá-nyokat illetök, azoknak anya városa volt Itália, fő képpen Róma, miúta Asia musáit bé fogadta; leg-inkább miúta az a' keresztény világnak Mester-néje lett. Innét merítette a' keresztény világ tar-tósabb boldogságára ügyellő míveletét, és merítök mind eddiglen. Első a' világon a' tudományi, mí-veleti, nyelv-tanulási, ápolított, és kegyes intéze-tekre nézve, a' mint azt bővebben tapasztalni fog-juk az egyes helyeken; nints párja a' nyílt könyv-házokra, mesterségi, természeti, régiségi, és más egyéb gyűjteményekre tekintve is: vannak fell-sőbb tanító intézetek, nyílt, és magány oskolák. A' gazdagabb, és nemes Leányok a' Klastromokban szoktak neveltetni.

A' Religió keresztény-katholika, 's közép pon-tya annak Róma, a' hol Sz. Péternek törvényes kö-vetője, a' Pápa, mint látható Feje a' Krisztus Anya-szentegyházának, ül, és* igazgat, ugyan azon Sz. Péter székeben. Meg szenvedtetnek mindazonáltal a' nem Catholicusok is, és 'Sidók, kiknek száma legnagyobb Anconában.

K o r m á n y.

A' kormányi alkat magány Uralkodói. A' Fő Fejedelem a' Római Pápa, a' ki is halála után a' kormányzó Pápanak az úgy nevezett Conclaveben

(zárt szállásban) választatik a' Cardinálisoktól a' szavzat többsége (pluralitas votorum) által. A' melly választásban olykor tekintet vétetődik a' keresztény Fejedelmek igasságos kívánságára is, kivált ha ezek érdemeik miatt az Anyaszentegyházra nézve méltó tekintetben állanak a' keresztény világ előtt. A' kardinálok száma, ha tellyes, 72-ből áll, emlékezetére a' 72 Tanítványoknak; noha a' környül állások miatt hol kevesebb, hol nagyobb azoknak száma; ezek a' legfőbb Papok a' Pápa mellett, 's egyszersmind annak fő Collegiumát, t. i. a' Consistoriumot, teszik. Továbbá ezen tartományban minden Collegiumok (gyülekek) Papokból állanak, mellyekben közönsegesen kardinálok ülnek elől. A' Pápa Cancellariájának Elöljárója egy kardinál, egy ága ezen Cancellariának a' Dataria, mellyben a' Pápai Brevek (Itéltel hirdetések, és Levelek) készülnek. Az alsóbb Collegiumok Congregatzióknak neveztetnek. A' Rota a' legfőbb folyam (Appellatio) törvény szék. A' Pápa ö szentsége tizimel tiszteltetik, hivatali Rangjára tekintve, mint Helytartója Krisztusnak, Feje az Anyaszentegyháznak, Atya, és vezére az egész kereszténységnek.

A' Pápai korona hármaz; tizimere két keresztbe álló kulcs, mellyek az Apostoli kettős hatalmát képviselik. Erdem Rendei kettő, t. i. a' Sz. Péter Rendje, mellyet X Leo alkotott, és az Arany sarkantyú Rendje, mellyet VI Pius szerzett.

Jövedelme az Országnak nem halladja fel a' kiadásokat. Katonát, és hatzért többet nem tart, mint a' mennyi a' köz bátorság fenn tartására szükséges.

Ré gi R ó ma E m l é k e z e t e.

A' régi nagy dolgok kedvellője számára ki szedtem igen rövideden Justus Lipsiusból a' hajdoni Rómának nagyságát. Nem mondhatni ki kevesebb szóval Rómának mekkoraságát, kivált Augustus Tsászár uralkodásától fogva, mint Cicero mondotta: Nints nemzetség, a' melly vagy úgy meg nem hódíttatott,

hogy alig áljon, vagy úgy meg nem szelédítettett, hogy nyugodjon; vagy úgy le nem tsendesítettett, hogy a' mi győzedelmünk, és uradalmunk által ne örvendjen. Úgy Petronius, a' ki verseiben azt vallotta, hogy a' Rómaiak a' világ kereksége Urai, és mind a' két nap (a' nappali, és éjjeli) az ő Birtokokban fútos. Határai annak voltak: Nap keletre az Eufrates, délre a' Nilus 'silipei, Africa pusztái, és az Atlas hegy; nyugotra a' nagy tenger; (Ocean) éjszakra a' Duna, és Rajna. Birtokokban volt tehát: Asiában, Colchis, Iberia, Albania, Pontus, Bosforus, Cappadocia, Galatia, Bithynia, Armenia, Syria, Arabia, Palesztina, Cilicia, Pamfilia, Lydia, és egész kis Asia; Afrikában; Egyiptom, Cyrenaica, Marmarica, Getulia, a' tulajdoni Afrika, Numidia, Mauretania, 's egyéb kisebb, 's esmeretlenebb tartományok. Európában, Italia, Hispania, Gallia. A' havasi vidékek, Rhetzia, Noricum, Illyricum, Macedonia, Epirus, Gretzia, Thratzia, Maesia, Datzia, Pannonia. Hát ha még a' számatlan Britanni, és a' Hercules oszlopitól fogva egész Pontusig fekvő szigeteket oda tudgyuk. 'S a' mit nem bírtak, vagy esmeretlen része volt a' világnak, vagy olly durva pusztaság, hogy annak hírasát semmi nyereségnek se tartanak. A' tartományokat hadi seregekkel, és gyarmatosokkal izmosították. A' hadi nép három féle volt; tartományi, városi, és tengeri. A' gyarmatozást (Coloniae) már Romulus kezdette, azon helyekre, mellyeket meg hódított, a' meg győzetteknek, vagy magokat önként meg adóknak egy részét Rómába vévén, Rómából küldött bizonyos számú lakosokat; a' kik a' honniakkal egybe egyeledvén, a' római lelket közönségesse tennék, és a' belső bátorságot izmosítanak; mivel hogy a' külső bátorságra a' hadi nép vigyázott. 'S ezen bölts találmányát alkotójoknak a' Rómaiak híven követték; a' honnét sok haszon kerekedett; mert a' gyarmatok által a' város a' pornéptől meg tisztult, 's ott tsak a' gazdagok, és derék emberék maradtak, a' katonák meg jutalmaztattak, a' szegény alkalmat

tosságot nyert a' dologra, 's bírtok szerzésre. Tsak maga Augustus 120 ezer katonaságot, és népséget vezetett az ilyen gyarmatokra, véget vetvén a' polgári háborúknak. És mivel meg győzött ellenségeikkel olly 'emberségesen bántak, hogy azokat el fogván, Római polgári jóssal ajándékozták, noha nem egy rangban volnának is az ilyenek a' régi polgárokkal; igen örömet meg adták magokat nékik az idegen nemzetek, 's így tsak hamar bámító számra nevelkedett a' Római népség. De mivel a' mi elejéntén hasznos volt, utóbb káros lett, ebben is változások estek.

Munkáit, gazdagságait, bő kezűségét, és majd hihetetlen felséges intézeteit a' rövidség kedviért el mellekezem. Rómának hástyás kerülete 23 ezer lépés volt. Külső városai pedig annyira terjedtek, hogy se elejét, se végét, se közepét, se szelét ki nem lehetett venni; ki terültek azok 15 Olasz mértföldre is, ú. m. Tiburig, (Tivoli) Ocriculum ig, (Otricoli) Ariciá ig, és Ostiáig a' tenger mellett. Lakosának számát Justus Lipsius többre teszi 4 milliónál, 's a' mit állít, olly helyesen meg mutatya, hogy ha 6 milliót akar is számlálni, könnyen egyet érték véle. Augustus kövéből, és Svetoniusból ki tetszik, hogy tsak a' városbeli silány népnek, melly a' köz adakazásból élt, száma 520 ezerre ment. Pedanius Costanak, Tacitus szerént, 4 száz szolgálja volt, véle egy fedél alatt; midön egytől azok közül meg ölettetett. Ama minden meg hódúlt tartományokból ide öszve tódúlt külömbféle nemzetek, a' sok katonaság, a' sok kereskedő, viaskodó, (gladiatores) és el számlálhatatlan nemei a' halandóknak.

Ha továbbá az épületek nagyságára, magasságára, és ékességire tekintünk, meg döbbenik az ember, halván azoknak szörnyűségét. Aristides, és Vitruvius azokat bővebben le festik; én itt tsak a' komoly Plinius szavait említem, a' ki igen mérsekeltt ki mondással él az ilyenekben; minck utánna az épületek nagyságáról, és ki terjedéséről szóllott volna; így folytattya beszédjét: „a' mellyhez ha ki

„hozzá tudgya a' tetők magasságát, valóban méltán,
 „betsüli azt, és meg valja, hogy semmi városnak,
 „az egész világ kerektségén, nagysága a'hoz nem
 „hasonlíttathatnék.“ A' mi leginkább a' bálvány-
 házokról, és köz épületekről értetődik. Ezt a' ki
 terjedést, és emelkedést a' Lakosoknak, és familiák-
 nak iszontató sokasága okozta. Díszessége az épü-
 leteknek meg felelt a' nagysághoz. Minden tudós
 mesterek Rómába hívattak, vagy jöttek önként Gö-
 rög országból, és Ásiából, a' kik itt jutalmakat
 nyertek, és a' kiknek, hogy Tacitus szavaival él-
 jünk, foghatósága, 's mérészsége volt olyanokat is,
 mellyeket a' természet meg tagadott, mesterség ál-
 tal próbálni. Első, és kivált képpen való alkotója
 ezen díszességnek Augustus volt, a' ki Róma váro-
 sát, hogy se az uradalom méltóságához nem volna
 elegendőül ékesítve, se a' ki áradásoktól, és égé-
 sektől nem volna szabad, annyira ki mívelte, hogy
 méltán ditsekedett légyen; hogy azt márványból
 épülve hagyta volt, mellyet teglából építve kapott.
 Melly sok oldalt kellene bé írni, ha tsak az egy Ca-
 pitoliumi épületeket akarnánk is annyira mennyire
 le rajzolni! innét tsak rövideden emléthetyük Am-
 mianus szavaival a' legfelségesebb alkotmányokat a'
 sok felségesek közül: „Bé menvén tehát Rómába,
 „(Nagy Constantin Tsászár) az országnak, és min-
 „den erköltsöknek lakhelyébe, a' midőn a' beszél-
 „lő szék helyre (Rostra) érkezett, el bámúlt ama
 „fényes ősi hatalom piatzán; és minden felől, a'
 „hová tsak fordultak volna szemei, a' tsudáknak
 „sokasága által el ragadtatván, a' Tanáts házba a'
 „Nemességhez, és néphez, beszédet tartott, azután
 „nagy szivességgel a' Palotába el fogadtatván, ohaj-
 „tott örömközt vigadozott. Annak utánna a' hét
 „hegyek teteji közt, a' lejtőkön, és rónákon hely-
 „heztetett város részeit meg szemlélvén, és a' kül-
 „városiakat; mindazt a' mi első rangi volt, látta,
 „hogy minden egyebek közt fel tűnnék: a' Tarpeji
 „Jupiter bálvány házai, a' menyire az ég a' földtől
 „külömbözik; a' Ferdők, mellyek egész tartomá-

„nyok módjára készültek; a' kör - néz hely, (amphitheatrum) mellynek roppant falzata Tiburi köböl izmosodott; a' Pantheon, mint egy hengerforma vidék, tágos magassággal boltozva; a' Polgármesterek léptsős tetővel emeltt beszédszékei, mellyek a' múlt Fejedelmek képeivel díszeskedtek; a' Róma város bálványháza, 's a' Bék - piatza; Pompejus játék - színe, az éneklő - ház, a' pallya futó, és többek ezen örök város díszei közt.“

A' többi közt a' Békesség templomáról, mellyet Vespasianus Tsászárszár épített, 's a' mellynek hossza 300, széle 200 láb volt, Flavius Jó'sef Pliniussal ezeket írja: A' győzedelmek, és a' Birodalomnak izmos bé helyheztetése után fel tette magában; hogy a' Békességnek templomot tsinálna, és tsinált is igen hamar, 's azt minden gondolatnál szebben, és jobban el készítette. Mivel hogy nagy kintseket fordított ezen ötöltre, és még a' régieknek is minden remek munkáit ide hozatvan, azt a' legszebb írott képekkel, 's kép oszlopokkal díszesítette. Mivel hogy mindenek ezen templomba szállítottak, és helyheztettek, a' miknek látása kedviért az emberek ez előtt az egész világon által útaztak. Ide tette a' Sidók templomából az arany edényeket is, azokban magának tetszvéen, noha azoknak törvényét, és a' sátor oltárnak (tabernaculum) arany szemfedeleit, maga királyi palotájába tette volt őrizet okáért. Pompások voltak a' sok közt: a' Réma, Julius, Augustus, Transitorium (által menet) és Ulpium piatzai. A' számos ferdők közül tsak egyet említtek, a' Diokletzián fürdejében 5200 székek voltak, 's ez tsak maga a' ferdő hely; hol van még az épület egész teste? a' szobák, napi szállák, halas tók; a' nagy tágos hosszú pitvarok, sétalugosok, ligetek, laptázó helyek, és a' többi részek? Haljuk továbbá, mit mond azoknak fényességéről, és készületéről Seneca: Szegénynek látszik, és mocskosnak, ha tsak a' falak nagy, és drága keréktálokkal nem fénylenek; ha tsak az Alexandriai márványok Numidiai vakolatokkal nem tarkittatnak: ha

tsak azok előtt minden felől, és rajzolat módjára pettegetett körülfestés nem találtatik, ha tsak a' kamara üvegbe nints zárva; ha tsak halastavaink pári (fejér) vagy tharsusi (sziget az Aegeumi tengerben) márránnyal nem kerítettnek, a' mit valaha valamely templomban is ritka volt látni; ha tsak a' vizet ezüst tsévek nem öntik. És még tsak a' köznépi tsövekről szollok, mi lesz ha a' szabadosok fürdejire érendek? Mennyi oszlop képek, és oszlopok, a' mellyék semmit nem tartanak, hanem tsak ékességre, és költségre tétettek? Mennyi víz folyik züggással a' léptsökön által? Annyira jöttünk a' gyönyörűségekben; hogy nem is akarunk típródni, egyébb a' gyémántokon.

Az emlékezeti tábláknak, és jeleknek száma nem volt. A' számtalan márvány, és értzeken kívül voltak ezüst, arany, és elefánt tsont kép oszlopok. A' Római nép a' Rostra nevű beszédszék piatján oszlopot állított, 's a' felett egy ölnyi kép oszlopot Trajanus Tsászár tiszteletére; melly 1500 font ezüstöt foglalt magába. A' város, u. mond Dio, meg töltetett kép oszlopokkal, mert mindenkinek szabad volt magát táblában, értzben, márványban ki faragtatni, 's esméretessé tenni, a' mit Claudius Tsászár meg tiltott, és jobbára azokat, a' mellyék már ki voltak téve, helyekről el mozdította, és máshová vitette; és meg parantsolta, hogy senki ezután magány sorsú ollyast ne állítana fel, egyébb a' Tanáts (Senatus) engedelmeből: ki vévén ha valami köz munkát tenne, vagy újítana meg. Mert a' mi előbb ékességre szolgált a' városnak, útóbb a' sokaság által alkalmatlanság lett az utzákon, piatzokon, és külvárosokon. Azután tehát a' ki a' városban magának olyast nem állíthatott, a' mulató majrokban, és mezőkön tette azt. Ezek több féliek voltak: iszonyú nagyok, (Colossales) szekeresek, (Curules) Lovasok, (equestres) és gyalogok (pedestres). Torony oszlopok, (Obeliscus) 's pompa oszlopok, (Pyramis).

Szoljunk valamit az útakról is; víz vezetésekről, és Kloakákról; mellyekről Dionisius így ír:

En valóban a' három legfelségesebb munkái közé, mellyekből leginkább ki tetszik azon Birodalom gazdagsága, teszem Rómának a' víz vezetéseket, az utak erősségeit, és a' kloakák épületit. Az Appia útról ezeket közli Procopius (Lib. 1 de bell. Goth.) Belisarius a' Latina úton vezette hadi seregét, az Appiát balra hagyván. Ezt Appius Római Censor (erkölts Bíró) alkotta 900 esztendőök előtt, 's annak maga nevét adta. Annak hosszát derék ember legyen, a' ki öt nap alatt el éri. Róma városától Capuáig ér, oly szélességgel, hogy két szekerek egymás ellenében szembe találkozáván, szabadon egy más mellett el mehetnek. És valóban ezen út a' többiek közt, tekintetre méltó, mivel hogy Appius idegen, és a' mint gondolom, messze vidékről hozatta ezen kavitsokat, és természetlőt legkeményebb köveket. Mellyeket azután meg egyenesítvén, és simítván, és négy szegletre faragtatván, egybe kótsolt, és rendbe rakott; ásványt, vagy más egyéb szert a' közé nem kevervén. Úgy öszve vannak mindazon által ragasztva, és oly erőssen egybe kaptsolódnak, hogy a' nézőknek nem egybe rakattaknak, hanem egybe termetteknek tettszenek. És noha már annyi századoktól fogva koptatnak, a' szünetlen terhes kotsik, és barmok által; még is legkevesebbet se mozduálnak ki sorokból, se meg nem repednek, se simaságokat el nem vesznek.

Noha a' Tiber Rómán által folya, annak víze elegendő alkalommal nem használtathatott, leginkább minekutánna a' város annyira ki terjedvén, a' nép nagyobb része messze esett a' folyótól. Innét szükséges volt víz vezetéseket alkotni. Ezekről így szól Plinius: Ha ki szorgalmasabban meg elméli a' vizek bőségét a' nyíltan, a' ferdőkben, a' halastókban, a' házakban, a' vízárkokban, a' kertekben, a' kül-városokban, majrookban, és a' vezetékek folytában épültt boltozatokat, az által

törtt hegyeket, a' meg töltött, 's egyenített völgyeket, meg fogja vallani, hogg semmi tsudállatosabb nem volt légyen az egész föld kerekségén. Cs' ilyen víz vezeték mint egy 20 volt Rómában). Agrippa, ú. m. továbbá Plinius, épületében, hozzá foglalván a' szűz vizet, 's a' többieket öszve folytatván, és meg jobbítván, 700 tarakat, 105 úgró kútakat, 150 kastélyokat, mellyek közt több roppant épület, alkotott. Ezen munkákba 500 értz, vagy márvány emlékeket tetetett, márványból 400 oszlopot; 's ezt mind egy esztendő alatt.

A' Kloákák Tarquinius Priscus által készültek; ezek földalatti széles folyók, mellyeken a' városból minden tisztátalanság ki úsztattatik, az egésség fenn tartása végett. Millyen épütelek voltak légyen ezek, lássuk Pliniusnál: A' Kloákák, ú. m. minden munkák közt leg nagyobbak, alá ásatván a' hegyek, és a' város függőbe tétetvén, alatta hajókáznak. Ezt tette Agrippa az épületben, öszve folytatván menedékek által 7 folyókat, 's azok által, sebes patakok módjára, hirtelen futammal mindent el ragadtatott, 's vitetett. A' mellyek e' felett a' zápor esők sokaságától neveltetvén, a' fővény torlásokat, és oldalokat mossák, némellykor a' vízszza tóduló Tiberisnek hullámaait bé fogadván, a' külömbféle vizek rohanati hartzolnak belől egymással; és még is ellent áll a' meg feszült erősség. Annyi sok belső keverék vonattatik, a' nélkül hogy az épület meg gyengülne; reá esnek a' magoktól le rogyó omladékok, vagy a' tűz által le döntettek; a' földet meg rázza a' föld indulás, meg maradnak azok még is Tarquinius Priscustól fogva majd 800 esztendőig meg víhatatlanul. Cassiodorus így végzi beszédét ezekről. A' fényes Róma városa Kloákái akkora bámulást okoznak a' nézőknek, hogy más városoknak tsudáit fellül halladhatyák. Láthatz ott folyókat, mellyek mint egy üreg hegyekkel záratnak, szörnyű nagy álló tótsákon által folyani. Láthatz telye hajókat a' ragadó vizeken, nem kevés szorgalom közt, úszni,

ne talám a' sebes patakon tengeri hajó törést szenvedjenek. Innét, ó egyetlen Róma! lehet meg ítélni nagyságodat, mert mellyik város merészeljen a' te magassággal vetélkedni, a' midőn legalább valóid se találnak magokhoz hasonlót? A' hídról, mellyet Trajanus a' Dunán által épített, Dio Cassius a' következőket hagyta emlékezetben: Trajanus Tsászárra kö hídat állított az Isteren, mellyet én tsudálni se tudok méltó képpen. Mert noha legszebb munkái pompáskodnak ezen Fejedelemnek, ez mindazon által valamenyit fel halladja.

Annak tövek fal oszlopa 20; faragott 4 szeglettű kőből, mellyeknek magassága 150, szélessége 60 láb, egymástól 170 lábnyira állanak: bolthajtásokkal lévén öszve kötve. Ki ne tsudálja az erre tett költséget? ki ne bámúljon a' letevés, és meg erősítés módján? és azt ebben a' nagy, és örvényes folyóban, 's annak hívtelen, 's agyagos fenekén; mivel hogy a' folyását a' víznek semmi képpen nem lehetett el fordítani. (Ez Oláh ország, és Erdély határ szélein volt Severinum (szerény) mező városnál)

A' magány emberek városi, és mezei házaikról rövideden elég meg jegyezni, a' mit Apulejus, Suetonius, és Strabo mondanak. A' házaknak, vagy épületeknek formáit, mellyekre örökségeiket vesztegetik, leggyönyörűebbeknek, és pompásabbaknak találod, az udvarok városokkal vetélkednek, a' házak templom módra ékesítették. Nero Tsászárra 120 lábnyi óriási bálványt helyheztetett háza küszöbe elejbe; hármas mértföldnyi pítvart; tava tenger módjára terjed, épületekkel körülvételik város módjára. Mezei szántó földek, szőlő kertekre, legelőkre, és erdőkre osztva, sokaságával hővelkedtek minden nemű marháknak, és vadaknak. A' többi részekben minden aranyozott, gyémántokkal egyelített, és igaz gyöngyökkel díszes volt. A' vatsorálló osztatok forgó elefánt tsont táblákkal deszkáztattak, hogy azokra virágok, és nádozattak, hogy illatos kenetek hintettetnének. Jobbára

az asztalok kerekesekek voltak, a' mellyek szünetlen, éjjel nappal, a' világ módjára körül forognának. Seneca üdejét kárpálván: A' gyümölcstösöket, u. m. a' legmagasabb tornyokban ültetik, mellyeknek erdei a' tetőkön, és házak fedelején hajladoznak; ott eredvén a' gyökerek, a' hová legmagasabb tsütszokat vitték volna. A' mázei mulató majrokról (Villa) Capitolinusnál olvasni: Meg van a' Gordianok mulató majorja a' Praenestei úton, két száz oszloppal egy rendben; mellyeknek ötvene Claudiai Carysteából, 50-ne Sienából, 50-ne Numidiából valók, hasonló mértékre, mellyben három százados királyi paloták álnak, a' többi mind ezen munkához alkalmaztatott: és a' fürdők olyanok, a' millyenek a' városon kívül, sehol a' föld kerekégén nintsenek.

A' Néz - helyekről.

A' ma nagy nézhelyi épület, mellyet most Collissaeumnak neveznek, a' régieknél: Amphitheatrum; (Kör-nézhely) Cavea (Üreg hely) és gyakran Arena (fővényes, vagy homokos) nevet viselt. Amphitheatrum, mivel körül volt véve belől léptsókkal, és székekkel. Cavea, mivel belől üres volt. Arena, mivel közép piatza, vagy padlója, fővényel szokott bé hintetni, és homokkal, hogy a' vért, melly ott öntetett a' hartzok közt, el igya. Az Dianának, azután a' honni Jupiternek (Jovi Latiari. Diti) és Saturnusnak volt ajánlva. Jupiternek ott oltára volt, a' ki a' gonosz emberek vérevel tiszteltetett. Az amphitheatrumok a' vadászattal együtt kezdődtek, és elejmtén tsak fából voltak; az után kőből. Augustus Róma 725 esztend igen kedvelvén a' vadászatot, kinek is javaslására Statilius Taurus a' Mars mezején egy Vadász nézhelyet épített kőből a' maga költségén; (többek is kelvén fel utóbb) más nagyobbat alkotott Vespasianus a' régi város közepén, mellyet Titus végre hajtott, melly utóbb leomladozott, és többször meg újittatott: mellynek most is nagyobb része

fenn áll, a' Colliseo név alatt. Mivel két theatrumból készült, a' játék szín (Scena) abból ki hagyatván, és hogy a' nézőknek a' tárgy jobban szemekbe tűnne, tőjás gömb vala formája. Tiburi kövekből, magasát alig érte el az emberi szem. Középen szabadon volt a' fővény piatz a' vadak futására, és viaskodásra, 's a' Jupiter durva kő oltára. Alatta volt a' Klóaka, mellyen a' vizet is ki, 's bé eresztették, a' midőn tengeri ütközetet jádzottak. Az alsó pitvarzatban barlangok voltak, a' mellyekből ajtókon a' vadak a' fővény piatzra ki botsájtattak, 's az állatok kalityai sokszor a' fényesség okáért meg ezüstöztettek, és aranyoztattak. A' fővényes piatz sokszor erdővé vált, sokszor tengerré. A' láb fal, (podium) mellyen az egész falzat nyugszik, bástya formára nyújtódott ki, és be. E' felett volt a' Tanáts ülő helye; különös helyeik voltak, a' Fejedelemnek, itéllő széke a' Praetornak, és Székei a' Vestaiaknak. Az aszszonyi Nem különözve ült a' legfelsőbb emeletben. Voltak rejtett tsévék a' falakon által, mellyeken sáfrány harmat tsepegett a' léptsőkre, és olykor drágább kezetek illattya gőzölgött a' nézők kellemére. Az ernyők, mellyek későbben jöttek fel, színesek, se-lyemből is, és bíborból, arannyal ki varva; lenge-
 deztek, 87 ezer ülő hely volt benne, hát még a' tornáztokban, pitvarokban, és üregekben is el fértek 10, vagy 20 ezer nézők! Által lépnék tárgyam határain, ha tsak rövideden is le akarnám ezen világ tsuda épületet rajzolni; mellyről Cassiodor ezen szavakra fakadott: Ez Titusnak fő tehetsége, a' kintseknek folyóját ki öntvén, egy épületet gondolt alkotni, mellyből egy fő város lehetett volna. Voltak továbbá ilyen, noha nem hasonló, körnézhelyek mind a' városban, mind a' belső, és külső tartományokban, külömbféle szépséggel, és mek-
 korasággal, mellyeknek omladéki Lipsius üdejében még sok szép jelességeket tartottak fenn, ú. (m. Lyrisnél Campaniában; (folyó, mellyet most Garigliano néven esmérni) Puteolban, Capuában; Alba-

ban; (Latiumban) Ocriculiban; (Umbriában) Veronában; (a' legszebb) Athenában; (görög ország) Polában; (Istriában) Hispalisban; (Spanyol országban) a' régi Vesunában, (Galliában) Arelateben, Burdegalisban, Nemosiban, és a' Ligerisnél, és Aventicumban. (Helvetziában). Mind ezek, távolról szemlélve tsak ugyan azon szavakra adnak nekünk is okot; mellyekre adtak Hormisdának, egy Persiai Királyi vérből eredett Böltsnek; a' ki Rómának nagyságáról kérdeztetvén, tetszése végett, Constantziustól, azt felelte: tsak azt tetszett nekem hallani: Hogy ott is meg halnak az emberek.

Azomban nem mind ez, a' mi Rómát halhatatlan fényére emelte. Magok erköltsös viselete, a' szerentsével kezét fogva, emelték azt, minden pogány nézetek közt, az alacsonyág örvényéből a' dütsösségnek legnagyobb poltzára. Plinius (Római ugyan) így beszél: A' nemzetek közt az egész világon egyedül legderékebb, és minden erköltsben, kétség kívül, a' Római volt. Ammianus Görög a' Római uradalmat minden erköltsök honnának nevezte. És Cassiodorus gothus vérű ember; Rómát minden erköltsök legszélesebb templomának tartotta. Ennek alkotására, hogy Annaeus Florus szavaival éljünk, az erkölts, és szerentse, vetekedni látszattak. A' Római nép három Rendbe volt osztva; a' Tanáts, Nemesség, és Polgárság, Rendébe. A' Tanáts Romulus alatt tsak 100 ki választott éltes, tanúlt, tapasztalt, tehetős, és erköltsös Ferfijakból állott; Caesar azt ezerre vitte, de Augustus ismét 600-ra vissza tette. Ennek a' Rendnek, melly az egész világ virágjából állott, ditséreteit alig győzik hirdetni az Irók. Második a' Nemesek, vagy Lovas Vitézek Rende, kik elején jobbára a' Senatorok fijaiból származtak; a' kik közül a' Senatorok, Polgár mesterek, és Tsászárok is váiasztattak. A' Senatorok széles kültset, a' Nemesek arany gyűrűl viseltek, a' kiknek illyes nem volt, az a' köz néphez tartozott. Nevezetes volt Rómának Igasság szere-

tése, kegyessége a' hadban, katonájának vitézi iz-
mossága, erköltsősége, 's hívsége, 's álhatatossága.

Való hogy a' Rómaiak erköltsei ellen ki támod-
nak nem tsak az idegen, hanem honni Irók is, és
kárpálják ugyan azon nagyságát Rómának, mellyel
mi ditsekedtünk; a' mértékletlenséget, tisztátalan
erköltstelenséget, pazarlást, pompát, dóbzódást,
vetik szemekre, de nem egészen igazsággal, mivel
hogy a' törvény; és a' törvényesen élő sokaság jó
volt, és a' ki rugók egyesek voltak, 's ha mi nagyobb
számban történt is rosszszúl, az nem az Ország, és
törvény akaratyával esett. El hanyatlott végre, és
lerogyott ez a' nagy épület tulajdon maga terhe alatt,
mint szokott mindennel történni az ég alatt, a' mi
nagy. De ugyan tsak fenn van Róma még omladé-
kiban is, és lelki, 's erköltsi méltóságában véghe-
tetlenül nagyobb, 's dütsösségesebb, mint volt leg-
nagyobb fényében; igazat mondott Plutarchus, noha
talám más értelemben, a' midön írta: A' szerentse
szárnyas, és bújdosó lévén, majd az Aszszyriusokat,
Medusokat, Persákat, Máczedókat, Carthagoiakat
látogatta, és elhagyta; úgy látszik, hogy szárnyaít
a' Tiberisnél tette le, a' forgó gömböt el hagyta,
és a' városba ment, mintha örökre ott akarna lakni.
Azon nagysága, t. i. az Isteni gondviselés által tsak
készület volt, és út azon méltóságára, mellyben vi-
rágzik az egész világon, akár mennyire meg tson-
kítottak is nagy épületei, és földi határjai.

II. O s z t á l y.

A' R ó m a i E g y h á z i B i r o d a l m a k F e l O s z t á s a.

Az Egyházi Birtok 11 Tartományokra (Provin-
cie) vagy is 16 követi Biztosságokra (Delegazioni)
van osztva, mellyekhez járólnak a' Pontecorvói, és

Beneventumi Hertzsegségek Nápolyban; és a' Sz. Marinói köz-kormányi Uradalom. (Republica).

A' Követségek nevei: 1. Urbino. — 2. Romagna, vagy Romagna, avagy Ravenna. — 3. Forli. — 4. Ferrara. — 5. Bononia (Bologna. — 6. Frosinone. — 7. Rieti. — 8. Viterbo. — 9. Civita Vecchia. — 10. Perugia. — 11. Spoleto. — 12. Camerino. — 13. Macerata. — 14. Fermo. — 15. Ascoli. — 16. Ancona. — 17. A' Pontecorvo, és Benevento Hertzsegség, Sz. Marinóval. Mind ezek többnyire a' fő városoktól veszik neveket, mellyek azokban fekszenek. Ezen vidékekről, és az azokban találkozó jelesebb városokról, 's Lakhelyekről alább lesz a' szó.

Mivel Itáliát utazási formában kezdtük, illik, hogy abban folytassuk is azt, a' nélkül, hogy a' föld le íratí rendszabásaktól el távoznánk. Altal utazván Austriai Itáliának Velentzei vidékeit, Paduából Rovigón által, a' Pó vizére száll az útas, melly Velentzei részét Lombardiának az Egyházi Birtoktól választja. Ezen által hajózáván, az Egyházi Birtokba, és Ferrarai követségbe lép. Itt nevezetes:

1. Ferrara; nagy, és jól épült város a Pónak ingoványos partján, 24 ezer Lakossal, kik közt 1600 'Sidó. Emlékezetre méltók: a' Kastélyvár, nagy, és szép épület; a' híres Ariosto Költőnek síremléke a' Benedekiek Templomában láttatik. Szép a' Püspöki Templom is, több szentegyházokkal, Klastromokkal, és a' Sz. Anna ispotáljával, mellyben Torqvato Tasso kábultós betegsége miatt 7 esztendeig lakott. Jeles az Universitás a' könyvtárral, fűvészkerttel, tagbontzolóval, és egy gazdag régiségi museummal; úgy a' Jesuiták háza. Egyenes, széles útszákkal; és majd egy magasságú házokkal. Lakhelye a' Jerusálemi Sz. János Rendjének; a' Sz. Koporsó őrizőjének, melly egyébbkor Maltában, és Kataniában volt. Ferrarát, és Commachiót Austria látja el hadi őrizettel. Balra az Adriai tenger felé van:

2. **Commachio**; meg erősített város posványok közt, mellyek Maremma név alatt esmeretesek, 5600 Lakost számlál. Mivel a' Pó folyó a' posványok miatt gyakran ki árad, vidéke nem igen egészséges.

Ezen Megyéből érkezni a' Bononiai kerületbe, azután a' Ravennaiba, Forlijiba, S. Marinóba, Urbinoiba, Anconaiba, Macerataiba, Spoletoiba, Perugiaiba, 's innét Rómába.

§. 1.

Bononiai Követség, vagy Kerület.

Itt legjelesebb :

Bologna (olvasd. Bolonya) vagy Bononia.

Fő városa a' Bononiai Tartománynak, a' Pápai vezérlő-követség (Delegazione), tovább-folyamodó-itéltet, világiadó szedőtiszttség, és egy Érseknek széke. A' város szőlő hegyek alatt fekszik, termékény, 's éjszakra szemmel el érhetetlen rónán. Savena, és Renno folyók közt, ezen egy 470 lépésű hosszú, mész kőből tsináltt híd van, melly 23 bolt-hajtáson nyugszik. A' város 1500 öl hosszú, és 1073 öl szélességű, 15 Kapuja, mint egy 12000 háza, jobbára 2—3 emeletre, ivzatokkal ellátva, és 65000 Lakosa van. Leg több, és legjelesebb Római történet írók ezen várost a' legrégiebb, és rendezesebb városai közé számlálják Italiának. Azon sok viszontagságok után, mellyeket szenvedett, éppen nem tsuda, hogy még majd tsak árnyéka van fenn hajdoni nagyságának, és szépségének. Látni mindazonáltal még maradványit a' Marius fürdeinek, és úgy tartják, hogy a' Sz. István Szentegyháza az Isis bálvány-háza lett légyen. A' Római Uradalom hanyatlása, és a' vad-nemzetek bé rohanása után, Bologna, mint egyéb sok városai Italiának, ki raboltatott, és a' győzedelmesek prédájává lett. Továbbá majd szabad, majd meg lévén hódítva, végre lassanként sok birtokosok magány uradalmába jutott,

kik azt el rongálták; miglen utóbb a' Pápára került, és most leg szabadabb az Anya-szentegyházi városok között.

A' Falak, mellyekkel Bononia kerítettik, égett-kőből vannak, de se Sántza, se egyéb erőssége nints, mivel ez is egy fel tétet volt, a' midőn az a' Pápáknak által adatott. Egy kis piatzon, a' nagy útza' közepe felé, van két magas torony égett-kővekből, az egyik torre degli asinelli névvel, 307 láb magas, a' másik Garizanda, tsak 144 láb. magas: mind a' két torony ki hajól a' függőleges línéából, az első $3\frac{1}{2}$ lábbal, a' másik 8 lábbal 2 hüvelkel. Ezen' tornyok' pillantata meg rettentí az idegent, akár melly feszessen állanak is azok egyébbként.

A' jelessebb, mind köz, mind magány-épületi Bononiának, nagy, felséges formában állanak. Az Uraság' (Signoria) Palotája (palazzo publico) a' hol a' külömbb-féle törvény házok vannak, fő kapujával a' nagy piatzra fordúlt, és nagy kerületű. A' kapú felett látni VII Bonifacius, és XIII Gergel képoszlopit. Belseje külömbbféle betses rajzományokkal ékesítetik. A' palota bé menetele' által ellenében áll az úgy nevezett Goliáth-kút, egy a' leg szebbek közül Italiában, Bononiai Jánostól. Sok mester-séges ábrázatokkal, és kép-oszlopokkal szalamiából. Répekben, és kép-oszlopokban Bononia nagy kintset bír; 200 Templomait ritka rajzományok díszesítik. Sz. Péter fő Templomában, melly felséges épület, van egy gyümölts-oltó B. Asszony frissfestéssel Caracci-tól. Sz. Petrona Temploma gothi ízlet, és néhány derék rajzolatok vannak benne. Hajózatán ezen Templomnak látni azon déli-Línéát (Meridianum) mellyet a' híres tsillag' vizsgállo Cassini készített. A' Sz. Domonkos' Templomában szemlélni Enzió, Sardiniai-Király sír- emléket, a' ki, midőn a' Modenai-aknak segítségre sietett, meg fogattatott azon hadban, mellyet a' Bononiaiak' ezekkel viseltek. Semmi-képp' azt ki nem adták a' Modena-béliek. Mind annyi Templomai Bononiának

nagy számával bővelkednek a' rajzolatoknak, és képzőművészeteknek. Mellyek között emlékeztetünk méltóságosakra: Sz. Bertalan, Jesus, és Maria, Sz. Ferentz, Sz. Salvador, egy szép könyv-tárral, és Museummal; Sz. Pál, Corpus Domini, e' a' t. mellyekben leg jelessebb munkáit találni Caracci Agostonnak, Lajosnak, és Hannibálnak. Guidó, Domenichino, Michael-Angeló, Guercini, Albano, 's több más nagy mestereknek. Bononiában van egy Universitas, melly a' Tudományok vissza-állításában nagy érdemet szerzett magának; 425-ben alkottatott Theodosius Császár' által; Nagy Károl azt különösen maga oltalma alá vette. Az Universitas épülete igen terjedt, sok friss-rajzolatokkal ékes. A' tag-bontoló néz-ház jól bé van intézve; két fa képei megöltetetteknek tsudállatra méltók; és remek-munkáinak tartatnak. Az Universitas jól van fundálva, 70 Tanítók, és derék segéd-intézetek vannak abban, oda tartozik az intézeti tár is, egy fényes, Tibolditól épített, palotában, a' hol egy tsillag-visgálló, egy természeti-tár, egy természet mívi, és mester-ségi-tár, régiségi-gyűjtemény, kisdedmás-kamara (hadi, és tengeri tudományra) és egy részosztó műhely van; továbbá a' tudományok' Academiaja, mellyel az Academia Clementina bonarum artium egybe van kaptsolva. Ezenkívül még az Universitashoz tartozik; a' nagy könyv-tár 150000 kötettel; s' leg rittkább kéz-írományokkal; egy emlék pénz-tár, és egy fűvész, kert. Van a' városban még egy Academia de' Filarmonici, egy paraszti-társaság, egy orvosi társaság, Collegium, a' Jambocconi, és Jampieri kép-tárok, és többek. Az Istenes fundációk között szép a' Lombard épület. Vannak több szép szín játék-házai is, mellyek közt a' Zagnoni leg jelessebb. Az olasz nemzeti játék számára (Ballon) (nagy hólag lapt) különös piatz van a' Savena mellett, melly séta-fákkal bé van ültetve, és egyszer mind szép séta-helyül szolgál. Egyébb séta helyek a' Montagnuolo, és a' bástyák.

Régisége a' városnak kevés van. A' Marius für-

deit mutatják, a' san Mammola kapúnál; és a' szentegy házra fódított Isis bálvány-házát. Bologna születés-helye sok tanúttaknak, és mestereknek: innét származtak Bervald böltselkedő, Aldrovandi természet vizsgáló, Manfredi költő, Carraci kép-írók; Albano, Bolognese, Domenichino, Guido Reni, kép-írók e'. a. t. A' nemesség számos. Vannak jó birtoki Tulajdonosok is. A' Lakosok jó forma kereskedést űznek, melly egy' a' Póba vezető Canalison elő mozdítatik. Vannak papíros, szappany, Rosoli, gyapjú, selyem, hársony, és fátyol kéz műhelyeik. A' Bononiai Kolbászok (Mortadelle), Maccaroni (tészta) e'. a. t. meszsze földre hordatnak. A' Paderno hegyen találni az úgy nevezett Bononiai köveket, mellyek ha mészsze váltóztatnak, világosítanak. A' városon kívül fekszenek, sok szép Villák (majrok) mellett, a' gyönyörű olivetánusok' Klastroma, S. Michele in bosco; egy Karthusia, és a' Bútsús B. Asszony Temploma (Madonna di S. Luca); felséges épület egy hegyen, fél mérföldnyire a' várostól, a' hová egy 600 böltiven álló fedett folyosó vezet; nem meszsze innét a' völgyben van ama híres Sz. Mező (Campo santo) temető egy Klastrommal, és szentegyházzal.

§. 2.

R o m a g n a.

Bolognából S. Nicolo, Imola, Faenza, Forli, Cesena, Savignano, Rimini, Alla Cattolica, Pesaro, Fano, Marotta, Sinigaglia, Case Abbrucciate, által, Anconá-ba. Bolognától Sz. Nicolón (posta állás) által egyenes, róna úton menni Imolára.

Imola (Posta) a' régi Cornelius piatza' (Forum) omladékán épült, a' Santerno mellett. Justinántól el pusztítottván, ismét fel állítottott a' Lombardok' által. Minnekutánna ezek Italiát el hagyták, különbbféle hódítottok' kezeibe került ez a' hely. Végre II Julius Pápa öszve kaptsolta azt az Anyaszentegyházi birodalommal. Ez a' kis város jól épült, és néhány jeles Templomai vannak. Körvidékei nyár-

fákkal bé ültetve, igen mosolgón fogadják az idegen úttast. Innét:

Faenzára 4 kis órát számolnak. Ez egy leg szebb városi közül a' Római birodalomnak; a' Lamone vize partján fekszik 18000 lakossal. A' város igen régi, Varro, Columella, és Plinius már ditsérték a' bort, és lent, melly itt már az ő üdejekben termett. Vólt egy Tanátsi úttya, (via Consularis) mellyen Hannibal a' havason innéti Gállióból Hetru-riába által ment. A' város nagy, jól épült, és falakkal kerítettett; tökéletes négy szegletű formájú, és 4 nagy útzák által vágatik keresztül, mellynek közép pontya a' fő piatz; melly egy oszlopos tornáztal, és szép kúttal ékesítettik. Itt felséges épületek állanak; egy részről a' Tanáts ház, és néz-ház, a' másíkról a' harang-torony, és püspöki Templom. Faenza híres a' fayence (nem igazi portzellán) edényről. Ezt az edényt Italiában Majolicának hívják, 3 órára a' várostól papíros készítettik holland' formában. Faenzának egy kis révpartya, és Canalissa van, melly a' Póval egybe kötve, a' kereskedést igen könnyebbíti. Találni közelébe meleg savanyú vizetis, sós forrásokat, kénkö ereket, vasat, rezet, ólmot, és kevés alabástromot. Itt született Torricelli, a' nagy Mathematicus. Közel a' városhoz volt 1797-ben a' Lombardi frantziák' első ütközete a' Pápa seregivel. Faenzáról.

Forlira jutni; jó formán tekintetes város az Appenninek' tövében, egy tenyésztes kellemetes völgyben: Ronco, és Mortone vizektől nedvítettik. 15000 Lakosa van. Livius salinator alapolta azt Asdrubal' meg győzöttetése után a' Metaurusnál. Polgári sokáig oltalmazták szabadságokat, de tsak végre ők is részt vettek egyéb népei sorsába Itáliának. Forli jól van építve, az útzák Jvzatokkal vannak el látva, emlékezetes a' nagy piatz, és köz-épületek. A' Lakosok leg inkább a' külső gazdasággal foglalatoskodnak. Forli Anyavárosa volt a' Latán' költőnek Cornelius Gallusnak, Flavio Biondo történet írónak, és Morgagni híres orvosnak. Forli-nál látui For-

linpopolit, valaha egy Forum, (gyülekezet hely) mellyről Plinius szól, és a' millyen 4 volt az Emilianian úton, most csak néhány házak, és egy vár van fenn', melly Borgias Caesar üdejéből lázlik lenni. 15,800 Lak. Innét egy szép hídon által a' Savion el jutni:

Cesena-ra, ez egy város 3000 *) lakosokkal, dombos helyen fekszik, egy magas hegy alatt. Alkotása fel megy egész a' 391-ig. K. U. születése előtt. Minek utánna többször ki raboltatott, és elpusztított, végre a' Pápai birodalomba jutott. Csak egy fő útzája van, mint közönségesen leg több kisebb városoknak Italiában, néhány ivzatokkal, köz-épületi, és Templomai nem tetszenek fel. A' nagy piatzot egy ugró kút díszesíti, melly magossan sugarazza a' vizet. Híres boráról, és Lenéről. Egy órára innét a' híres Rubicon vízhez érni; (Caesar által menetele, és győzedelme). Cesena szüetése helye két híres (VI és VII) Pius Pápnaknak, kiknek emlékezete áldásban van.

Az út Cesenáról Rimini-be igen szép, melly a' kis Savignano városon által vezet, a' hol egy igen szép hídát látni. Savignanótól 2 óra alatt a' Giuliano kapún által Rimini-be jutni. Leg elsőbb iszembetűnik a' híd, mellyet Augustus, és Tiberius Tsászárok egybe érő pontyán a' Flaminia, és Aemiliána hadi sereg két úttjának állítottak. Rimini egy régi város, az Appenninek lábán nem messze a' Marecchia torkolattyától egy jó tenyézés rónán; népessége 9000 Lélekben áll. Mivel a' tenger kü lömbbféle áradások miatt, mellyeket az Appenninekről le rohanó folyók okoztak, vissza tért, alig venni eszre némelley nyomait ezen város' régi révparttyának. A' mostaniak leg fellyebb a' halászok tsajkáival hajózhatók. Egy jó formán rendes piatzon áll V Pál Pápnak értz kép-oszlopa, és igen közel a'hoz egy szép márvány-kút. Többnyire a' város szentegyházi márványból vannak építve, A'

*) Mások szerént 14,700.

fő Templom egy Castor, és Pollux bálvány háza' omladékin fekszik. A' Franciscanusok' Temploma egy felséges épület a' 15 századból az Alberti ker. Ján. rajzolatya után építettett, és nagy értékű sír- emlékeket, kép- oszlopokat, és féligfaragott' munkákat bír. A' Kapuzinusoknál észre venni omladékit a' Publius Sempronius kör- néz- házának, és a' vásár piatzon a' lábalapot, melly azon emeltt széknek tartatik, mellyről Julius Caesar hadi se- regét buzdította, a' Rubiconon való által menet- előtt. A' városból való ki menetelen a' Római kapún által egy győzedelmi Ivzatyán menni által Augustus- nak, (melly Appennini fehér kőből épült, melly szépségre tsak nem a' márványhoz hasonlít,) melly azon üdöneke minden emlék- díszei közt leg jobban meg tartatott. Az egész épület módja ezen boltozat- nak nemes, nagy, és tellyes felséggel. 2500 házá- ban 17,000 ember lakik.

Rimini-től hátra marad 3 órányira jobbról az Appenninek felé egy hegyen, S. Marino, fő vára- sa egy 5000 lakosokból álló köz- uradalomnak. A' hegy, mellyen a' város épült, és ednéhány dombok, mellyek öszve véve két órát kereszt- mértékben nem tesznek, formálják egész kerületét a' kisedé' köz birodalomnak, mellyben három Kastélyt, annyi Klastromot, és Templomot látni. A' város egy igen meredek kőszikla tsuttsán fekszik, 's azért sokszor még hóval fedetik, a' midön máshol már a' vidám tavasz mosolog; kőszikláin azomban igen jó bor terem. Tsak egy út vezet a' várashoz, és büntetés' alatt meg van tiltva más részről utat tsinálni. A' Lakosok meg elégedvén a' kevéssel, a' miek van, és szorgalmok' gyümöltsvél, szeretik az Igasságot, és jó erköltst. Ezek mindég békességben éltek, a' midön az Europai népek szüntelen sok Zeneboná- kat tapasztaltak.

Rimini-ből F a n o - r a róna az út az adriai ten- ger mellett, tsak P e s a r o - nál kell egy hegyen által vándorlani. C a t t o l i c a előtt (posta) egy hidon men- ni által a' Conca vizén. C a t t o l i c a onnét veszi ne-

vét, mivel itt az igaz Hitű Papok, kik a' Riminiji Anya szentegyházi Gyűlés-üdején az Ariani Püspöktől külön' szakadtak, oltalom helyet leltek. Catto-licától tsendes üdőben a' tenger partya hosszába, Zúrzavarban pedig az úgy nevezett felsőúton, Pesaroba érni (állás-hely). Ez a' tájjék szép mezei házakkal mint egy hintve van, és jól műveltetik.

Pesaro, igen régi város 8000 Lakossal, egy kis dombon, a' Foglia víznek az adriai tengerbe való folyásánál, a' Gallia-béliektől a' Romaiakra jutott, ezekről a' Gothókra, s' ezekről némelly kisebb urakra, s' végre az Anya szentegyház Birodal-mába. A' város' fő piatzán, melly falakkal, és minden felül töltésekkel kerítettik, áll VIII Orbán' Pápa márvány kép-oszlopa. Rév partya, noha tsekély, jó alkalmú. Úttszái szélessek, s' egyenesek, és Templomai betses rajzományokat bírnak Veronai Páltól, Guidotól, Barschetól e'. a'. t. Egy régi víz-vezeték bővségessen el láttya a' várapst vízzel. Az itt egyéb-ként igen egésségtelen levegő, miúlta a' posványok ki száréttattak, igen tiszta, és az itt való mulatás igen kellemetes, leg inkább a' rajzolt táj-jék tekintete által, melly egy elegy mezőkből, szőlő hegyekből, és gyümöltösökből áll, s' szép' természetnek, és ten' észnek abrázalattya. A' Pesarói fügek jó ízekről minden gyümöltsei közt leg híres-sebhek, $7\frac{1}{2}$ óra alatt Riminin által ki érni:

Fanoba. Város, mint egy 5000 Lakossal a' tenger partyán, s' igen közel a' Metaur-hoz. Egy kis rév-partja van az adriai tengeren, szép templomok: (egy gazdag könyv-gyűjteménnyel) vannak benne, s' egy mester' épületű téres néz-ház. Látni itt omladékít egy régi gyözedelem ivnak, de a' Romai Fortuna bálvány házának semmi nyoma nints, melly ezen városnak Fanum Fortunae nevet adott. Itt az út el osztódik, melly Folignóba (Fulginium) ismét öszve jön.

Fánóból Marottába menni; (posta) s' innét Senegagliába. Ez egy kis város a' tenger-partyán,

de nagy kereskedést űz, és igen népes. A' Senoni Galliaiak alkották azt, s' azok' esztendőnként való vásáraikról híres, mellyre minden országokból sok idegenek ide gzülekeznek. A' Sántzok, Glaçis, és Körvidék, mellyek a' várost Kerittik, sátorokkal tellyessek. 6200 Lak. A' városból ki menvén, a' tenger partján vezet az út egész Case Brucciateig. (Pósta) Itt az Esino vízén által a' Száraz' felé érvén, az újj, alkalmatossabh úton jutni:

Anconaba. Ez egy régi város egy a' tenger felé hajló domb' lejtőjén, kerekés rév-partya két Sántzokkal oltalmazva, egy a' leg szebbek, alkalmassabbak, és népesebbek közül Italiában. Alkotatása a' Syracusa - bélieknek tulajdoníttatik, kik Dénes Tyrannságát futván, az adriai tenger partján telepedtek meg. Itt vasmatskázott a' hajó-sereg az Illyrok ellen viseltt hadbán, és Caesar, midőn Rubiconon által ment, ide egy öríző sereget tett. Tráján a' rév-partot jól meg nagyobbította, és hála adatosságh jeléül ezen város' Lakosi nékie tisztelet gyözedelmi ivzatot építettek, még most is jól fenn' tartva szemléltetik a' rév-parton; Korinthis oslop' rendel ékes, állástalpakon nyúgszik. Fell írását is olvasható - ül hagyta az üdő. Ízmossága sokat segített ezen munka tartosságára. De a' vadság azt meg fosztotta réz' oszlop' képeitől, gyözedelmi jeleitől, s' egyéb ékességitől.

Nem meszsze innét van egy Tisztelet bolthajtás XII Kelemen Páának, a' ki a' töltést, és Ispitált kezdette építeni, ezen Corinthis rendű oszlopos ivzat is besültetik mestersége' végett. Az erősség, melly Anconának az Anyaszentegyház' birtokába való jutása után épült, a' városon, és rév-parton fellül fekszik. Ancona tekintete a' tenger-részéről felséges; noha belseje nem felel neg külső szépségének. Az útszák igen szűkek, és közép-szerűek. A' kereskedés miatt itt minden vallás szenvedtetik, azért is a' nép' száma 20,000-re megy, kik közt 5000 'Sidó; kik mint mindehol, az adással, vevéssel foglalatoskodnak. A' Sz. Cziriáknak szenteltt püspöki

Templom a' hegynek a' tengerbe ki nyúló foka tsútsán áll, a' hol hajdon egy bálványház volt. A' többi Templomok némelly rajzolati kintseket bírnak Qvercinótól, Titiántól e'. a'. t.

§. 3.

Anconából, Osimo, Loretto, Recanati, Sambuchetto, Macerata, Tolentino, Valcimara, Ponte la Trave, Serravalle, Casa nuova, Lavene által Folignóba.

Anconából az út Osimo által (posta) Loretóba visz' melly a' szünetlen hegy, völgy miatt alkalmatlan, de a' tájjék szép, jól művelt, és népes.

Loretto várasa mint egy 6,000 Lakossal, egy domb tetején, $\frac{3}{4}$ órára a' tengertől. Épületi nem különössek, és fő piatza tsak fa boltokból áll; a' hol emlékek pénzek, mesterséges virágok, képek, e'. a'. t. árúltatnak. Jó erős fallal van izmosítva, mellyhez V Sixtus több töltéseket tsináltak, hogy az a' török tengeri rablóktól bátorságossabb legyen; a' kik II Mahmed, és annak östse Selim alatt, ama reménségtől tápláltatván, hogy ott gazdag prédát nyerének, sokszor próbálták az itt való ki szállást. Legjelesebb ezen várasban a' Sz. Ház, La Santa Casa, a' B. Szűz Názáreti háza, melly a' 13 Században Nazarethből Dalmátziába, és innét tsudállatosan Angyali kezek' által Lorettóba vitetett által. Ez a' ház a' város gazdag, 's felséges Templomának közepén áll. Annak bé menetén V Sixtus értz képoszlopát venni észre, és az elő részen a' B. Szűzét félig metztett munkában. A' Templom' kapúi értzhől vannak; a' kápolnák igen szép ki rakott munkákkal ékessek, és a' kúp gyönyörűen ki van írva. Ezen kúp alatt áll a' Sz. Ház, 31 láb 9 hüvek hosszú, 15 láb, 3 hüvek széles, 18 láb, 9 hüvek magas, és égett kőből épült. Látni azon maradványit némelly, a' régiség, és gyertya gőz által meg feketedett rajzolatnak. Az ajtók', és ablakok fa szerei ezüsttel vannak, vastagon bé foglalva. A' padlat

négy szegletű fehér, és vörös márvány táblákból van. A' kémény felett, hátulsó részén nap kelet felé, látni egy olasz falat, mellyben a' B. Szűz kép oszlopa áll, arannyal, és drága kövekkel meg rakva. Belül a' Sz. Ház ki mondhatatlan kintseket foglal magába. A' képek közt bámító tekintetűek: A' B. Szűz születése Carracitól; és egy Szent Família Raphaeltól. Az elő tornáztban van egy kép Gvidotól, melly a' B. Szűzet ábrázolja 6 fiatal Leánykákkal a' dolognál, és annyi Aszszonyokkal, kik azokat oktatták. Ezen ház, vagy szoba számára egy bé foglaló készítettett Carari márványból, ez remek munka Corinthi oszlop rendben, a' hol titkai ábrázoltatnak a' B. Szűznek. A' fő gerenda körben Oszlopokon nyúgszik, mellyek közüregiben faragott ékességek, kép oszlopok', (Profétáké, és Sybilláké) állanak. Az elő-rajza ezen ház épületének Bramante' munkája. A' keresztény nemzetek olly nagy tisztelettel viseltetnek ezen Sz. helyhez, hogy Loretto a' leghíresebb Bútsús hely lett az egész világon. Az ide szarándokoskodó bútsúsok soha vissza nem térnek, a' nélkül, hogy ott tehetségekhez alkalmaztatott ajándékot ne hadnának; melly által azon Templom kinsté jelesen szaporodik. 1798 a' Frantzok el vitték onnét a B. Szűz kép oszlopát, de az ismét vissza hozattatott Lorettóba. Ezen felséges B. Aszszony Templomán kívül bájított itt az ezen Templom előtt levő piatz, melly két szép oszlop-tornáztokkal, és egy kúttal ékes, mellynek márvány medentzéje értz tzifraságokkal van karimázva. Szemléletre méltó a' püspöki palota-is, és patika, egy föld alatti épület, a' hol mint egy 300 vázok vannak rajzolva Raphael rajzolatya után. A' Lorettótól kellem lejtön vezető út a' tengerhez gyönyörű mezei épületekkel, és kertekkel díszes; ez az egész kör vidék egy kör-néz-házat formál, és a' szemnek, kedves ötlőkkel szolgál.

Lorettóból Folignora egy darabos út vezet az Appenninek közt, elsőben Recanatiba; (posta) mellyben ednehány- jól épült házakon kívül semmi

jeles nints, mint egy értz emlék a' piatzán, a' B. Szűz tiszteletére. Innét Sanbucchetto által (posta) egész Macerataig oly szép a' vidék, hogy az egy valódi paraditsomnak tetszik, a' hol kertek, gabona földek, szőlők, rétek, gyümölcstfák, nyárfák, szederfa rendek, mind egy szép egyeletben a' folyoktól, és patakoktól által kanyartatva, a' szemet kellem pillantatokkal hízlalják.

Macerata (posta) városotska 9000 Lakossal, egy hegy tetején, mellyről az Adriai tengert meg látni, jól épült, de kereskedése nem jeles. A' Pius kapú gyözelem iv, fellül egy értz kép oszlopával Pius Cardinalnak. Néhány látni érdemes Temploma van, mellyek közt a' Sz. Julius fő Temploma, a' Jesuitáké, a' Barnabitáké, és az Irgalmas Barátok kápolnája, melly egészen márványból van építve. A' róna ezen város, és Tolentino közt, kellemetes, a' földek jól műveltetnek, 's azok gyümölcstös falakkal sövényezettettek, mellyek azoknak mind oltalomúl, mind ékességül szolgálnak.

Tolentino, egy kis város a' Chienta vízénél. Nints semmi emlékezetes ötle. A' mint a' várost el hadni, az Appenninekre lépni, mellyeken az út egész Foligno közeléig vezet. A' Chienta folyását fel felé követvén, el jutni:

Valcimara, ez egy falú egy derék tölgyes vidéken; itt meg szűnik a' róna, és szűnet nélkül fel menni a' Ponte della Trave által egész serra valleig. A' Trave hídnál eszre venni jobbra egy hegyen a' kis Camerino várost, mellynek Lakosi (Livius szerént) Scipiónak 600 embert állítottak Affrikába való menetekor.

Serra valle egy nagy mező-város Ancona határán, Umbria felé, két hegy közé szorítottatott; köz-üregiben alig foglal 150 ölet. Látni itt még omladékít a' Gothoktól épített vár' falainak, és kapuinak. Colfioritóban van, nem messze Serra valletől a' kösziklákon által vágott út, és ez egy fél abrantsot formál két mértföldnyire, oly szűk, hogy két szekér egymás mellett nem mehet el. Téli

üdöben, ha a' hó fekszik, ez az út igen veszedelmes. Colfioritoból jutni:

Casa nuova ba. Ez egy szegény, és tehetetlen vidéki falú. A' Lakosok? Segédje az útasóktól nyertt alamisna. A' fel, 's lemenet ezea falútól Folignoig igen terhes. A' Carriere di Folignonál az út igen keskeny, és támasznélkül egy örvény hosszába vezet, melly a' sok szerentsétlenségekről, mellyek itt estek, igen el van híresítve. Ezen irtoztató vidékén az Appennineknek mindazon által több szépségeit, és ritkaságait közli a' természet az utazó szemeivel. Nem meszsze Folignótól fedezni fel egy gyönyörű völgyet, mellyen a' föld tenyésze, a' mindég zöldellő rétek; tekintete az erdős hegyeknek, és halmoknak, a' vándorlónak ama pusztában meg fáradott szemeit mint egy meg bájítyák. Közepén ezen szép medentzének el érní:

Folignót. Egy kellemetes kised város. A' fő Templom igen szép formájú. A' Franciskanusok? Klastromában látni egy felséges képet Raphael-tól; B. Aszszony fel menetele. Többnyire nem tsak a' mesterség emlékei teszik Folignót emlékezetessé, hanem népeisége is, melly gazdag kalmárokból, fogható mesterekből, és paraszt gazdákból áll, kiknek elméssége, és gyorsasága egyéb vidékek Lakosinak például szolgálhat. Ehez járulnak az Égmérséki Lágyság, a' termékeny föld, mellynek derék réttyei sok marhát táplálnak, a' számos papíros kéz - mivek; és egy igen népes vásár, mellyek ezen szerentsés volgy Lakosi iparkodásinak a' leggyümöltösebb élelem szerzés forrásait nyítyák meg.

§. 4.

Folignoból, Spoleto, Strettura, Terni, Narni, Otricoli, Borghetto, Civitá Castellana, Nepi, Monterose, Baccano, Allastorte, által Romába.

Folignóról Spolettóra menvén, a' flaminia hadi sereg út hosszában, látni (Vene mellett) a' dom-

bok tövében, mellyek a' rónát határozzák, egy kis régi bálvány házat, nem messze a' Clitumnus forrástól, mellyet Virgil annak tenyészés körvidéki, és legelő nyáji szépsége végett meg énekelt. A' Clitumnus egy kőszikla alúl bugyog fel, és a' rónán el kanyarodik; forrása, kellemetes partjai, még úgy vannak, mint azt Plinius le írta. A' bálvány ház keresztényi szentegyházra fordíttatott.

Spoletto egy igen régi város, szoros útszakkal, egyenetlen alapon. Hannibal, a' Trasimeni vitéz, a' ki éppen Rómába akart elő-tódulni, meg szállá Spoletót, 's a' Lakosok kényszerítették azzal, nagy veszteségére, az ostromlást felbe hadni. El távozása, mellyet egy izmos ki ütés okozott, hasonlóbb volt futáshoz, mint vissza vonáshoz. Ezen történet jeléül egygyik kapú Fuga, (futás) nevet visel. Két más igen el avasodott győzelem Ivatok formálják a' két más kapukat. Egy 600 láb hosszú híd, 300 láb magoson visz a' Manoggián által, ez egy sebes folyó, mellynek ágya a' város, és hegy között fekszik. Egy jeles víz vezeték hoz a' hegyről (Luco) vizet Spoletumba, és ez éppen azon hídnak egyik részén folyik el. Nem tudni, ha illy álmétkodásra méltó munka, mint ez a' híd, légyen e' Európában a' legrégebb Rómaiaktól, vagy Gothusoktól. Spoletónak még sok emlékei vannak fenn hajdoni pompásságából; szemlélni itt omladékot egy régi szín-játék háznak; 's több ilyeneket. A' szent kereszt Temploma, (Santa Croce), úgytartyák, egy bálványház helyen (Concordia) áll, mellyből még 6 szép oszlopok meg vannak. A' Sz. András' Klastromában, és Sz. Julián' Templomában, meg ismérni omladékot némelly régi bálvány házaknak.

A' köz épületek Spoletóban 1767-ben egy föld indulás által sokat szenvedtek. A' város 7000 Lakost számlál. Vidéke igen termékeny, és jó bort hoz. Püspöki szék.

Innét Stretturán által Sommára jönni, melly a' leg magosabb hegy ezen Appennini vidé-

ken; úgy vélekeznek, hogy nevét egy régi Jupiter Sommanus bálványházától vette volna. Ezen hegyen túl fekszik:

Terni, ez város, mellyben 12,000 Lakos van, egyébb ként Interamna nevet viselt; mivel a' Nera vize két ágai közt fekszik. Olly réginek tartatik, mint Róma; és a' köz' uradalom 458 -ban római Lakhely lett. Tacitus Tsászár Anyavárosa volt, és a' hasonló nevű történet írónak. A' püspöki kertben látni egy körnézház omladékát. A' Meg váltónk Templomában (Salvador) nyomait látni egy napbálvány házának, és a' Spada familiá mulató épületében maradványt néhány régi ferdőknek. A' legjelessebb kereskedés itt az olajjal való. Emlékezetre legméltóbb Terni körvidékiben a' Marmora víz-rohanás, a' Velino folyó által formáltatik, melly 1065 láb magosról rohanik le a' Nerába. Ez a' híres víz-rohanat, melly egy a' legszebbek közül Itáliában, 4 mértföldre távozik Ternitől, lovon, és gyalog oda mehetni. A' velino túlsó részeiben fakad az Abbruzzoi hegyeknek, folyását Rieti felé veszi, és a' Luco tóba szakad, 671 -ben Rómának Curius Dentatus ki szárazította Rieti tájjékát, és a' vizeket Velino által a' Nerába vezette. Azért látszik a' Velino a' Lucoi tóból való ki folyása után nagyobbnak, mint az abba való folyása előtt. Innét folyását egy jó meredek lejtőn veszi Marmora hegy felé, mellyen egy 20 láb széles nyilat szemléltetik, mellyen által a' víz erő szakkal bé hat, hogy egy 200 lábnyi magosságról egy öbölbe, vagy nyelőbe, mellyet maga magának választott, le rohannyon. Hamar ismét dühösséggel ki tör a' Velino ezen torokból, és zúrzavaros habok közt nagy lármával odább folyik a' kösziklán. Itt az örökkén tartó zúgása a' maga terhe által öszve satolt Levegőnek hasonló a' szel' zúgásához, melly a' zivatar ki ütése előtt szokott hallatni. A' legbájjtöbb tekintet az, hogy a' rohanásnál, és a' Sziklákon való hullám hasadásoknál, azok vissza vettetnek, ködfelhő formában fel szállanak, 's azután harmat módra

le omlanak. A' legnagyobb pompára jut ezen színjáték a' nap' fel jelentében; minden tsepp vissza üli a' törtt sugarat, és egy szivárvány koszoríttya az egész' rohanatot.

Terni, és Náрни városa között találni egy hosszú völgyet, a' Nerától által folyva, mint egy tűkörrel ékesítettvén. (t. i. olly tiszta a' Néra vize). A' mosolgó erdösségek, a' paraszti áldással tenyésztes vidék; számos ültetmények olaj, és minden nemű gyümölts fákkal, és némelly helyeken Narants, és tzitrom erdötskéek illatozván, ezen, mind a' két részről szöllös, korlátokkal határozott völgynek, felséges tekintet adnak. A' Néra mellett szembe tűnnek omladéki egy régi hídnak, melyet Augustus épített, márványból volt 4 bolthajlatokon, a' mellýből egyetlen egy van fenn.

Náрни egy kisded, igen régi város; már Liviusnál ismértes Niqvinum név alatt. A' Rómaiak azt két polgárinak árulása által nyerték bírtokok alá, és oda egy Lak' sereget küldöttek, mely a' Niqvinum mellett foljó víztől Narnia nevet nyert. Itt született Nerva Tsászár. A' fő templomban a' nagy Oltár 4 szép márvány oszlopok között van, mellyek a' frigysátor felett egy Éget formálnak. Narni a' Velentzei hadi sereg által, mely V Károlal egybe volt kaptsolva, a' midön VII Kele ment az Angyal várában meg szállatta, egészen el pusztítatott, minden, a' mi élt, meg ölettetett, és a' város a' lángoknak adatott prédául. A' víz-vezeték Náрни fele, hegyeken által törve, 15 mértföldnyi hosszú, és sok kútakat el lát vízzel. Narniból az út Otricoliba megy, a' hol az Appennin' hegyeket el hadni.

Otricoli, mező - város egy dombon. Nap nyugotra láttatnak omladéki egy néz - helynek, és több középületeknek, mellyek még most is hajdoni pompásságokról bizonytságot tesznek. Idáig terjednek kül városi a' régi Romának; volt valójában Otriculumtól fogva egész a' fő városig (Rómáig) szünetlen rend sora olly szép emlék jeleknek, hogy

Constantin Tsászár, a' midőn először ment Italiába, mindjárt Otriculumból való ki meneténél azt gondolta, hogy magába Róma városába lép. Most a' távul vidék Otricoli, és Róma között a' szemnek egyebet nem állit elejbe a' pusztaságnál. Néhány azonn legelő nyájjak egész gazdasága ezen népetlen pusztá tájéknak.

Borghettónál el hadni Umbriát, és által lépni Sabiniába, a' hol is egy 3 lábos hídon, melyet Augustus Tsászár épített, és V Sixtus ismét vissza állított, a' Tiber folyóján (Tevere) által kell menni. Innét egész Rómáig az egész vidék tűzokádó hegyek égett omladékival van el takarva. Innét Civita Castellanába érkezni.

Civita Castellana, régi fő városa a' Faliskáknak, most még tsak egy tsekély városotska, egy meredek hegyen, a' hová egy klgjó forma gomboly úton, melly igen szűk, és nehéz, juthatni fel. Funius Camillus azt két esztendeig haszontalan ostromolta, egy oskola mester, hitetlen módon valamennyi gyermekeket, kiket a' Lakosok gondviselésére bíztak, annak kezeibe szolgáltatta. Camillus azomban olly nagy szívű volt, hogy azokat mind vissza küldötte mesterekkel együtt, a' mi a' Faliskaiakat arra bírta, hogy magokat annak önként alázza vetették. Civita Castellana nem éppen azon a' helyen van épülve, a' hol valaha Falerium, a' Faliskák fő városa állott. Minek előtte az ember abba ér, mémelly régi vár omladékot látni a' kősziklán, melly a' Róma részéről álló hegyet határozza. Az a' vélekedés, hogy itt állott légyen a' régi erős fő város, ama híres bálvány templomával. A' város, melly most helyén áll, kitsin, tsekély épületű; szegény, és pusztá.

VI. Sándor Pápa építtetett itt egy palotát, melly egy várhoz hasonlít; és ország fogoly házául szolgál. A' város 3 folyókkal vétetik körül, mellyek 300 ölnyi mélységű völgyekbe folynak. A' kőszikla, mellyen fekszik, a' mezős vidékkel egy kétrendű oszlop folyosós gyönyörű híd által kaptsol-

tatik öszve. A' város tájjékán a' föld; repedéses üregek által, meredekes, a' mellyek különös pillantatot okoznak, és tsak a' tűz-okádás míveinek tulajdoníttathatnak.

A' Civitá Castellánával el hadja az ember a' flaminia útát, és azon megy tovább, melly Montetose mellett a' Florentziaival, Róma felé, egybe kerül; 's ezen úton tsak néhány vendég fogadókat, vagy Posta házakat találni, mellyek közül tsak a' Baccanói, és Stortai emlékeztetik meg az utazót, ezen pusztaság közepén, hogy Róma tájjékán legyen. Ezeken kívül észre nem veszi oda közel létét, egyéb a' Mario hegyén; a' hol egyszerre a' Tiber, és a' hét halmok, fényes épületeikkel véletlenül szemébe tűnnék, mellyek felett a' Sz. Péter fő Temploma keresztye magossan fel emelkedik. Minekutánna az ember ezen pusztá vidéken által útazott, a' Ponte Molle hídon által hattyá a' Tiberet, és a' Porta del Popolo Romano (a' Római nép Kapuja) nevű kapún bé érkezik a' Világnak feő Városába.

III. O s z t á l y.

R ó m a L e - í r á s a.

El jutottunk végre ama Régi Rómába, melly hajdon a' világ uraságának Királyi széke vala, és most is még oly méltó az idegenek bámulására, mind régi emlékeire nézve, méllyeket az utóbbi világnak fenn' tartott, mind számos remek munkáira tekintve, mellyek által mester elmék azt szépíteni igyekeztek. Tisztelettel lép az ember ezen örökre nevezetes város talajjára, melly bötsője volt egy Ramill', Scipió', Pompej', Czezárnak, és annysok vitézeknek. Ez az a' város, mellynek nevezetes Hírt, és Dütsösséget szerezní a' történet írás, és ékessen szollás, a' költés mestersége, 's

egyébb mesterségei a' pallérozottabb tudósoknak egymással vetekedtek. Titus Livius, Tacitus, Salustius, Cicero, Virgilius, és Horátzius hámulásra vonzák az embert együgyű felségű írások módjával, és gondolataik, 's érzeményeik által. Akár hová forduljon az ember ezen jeles városban, mindehol fényességének emlékeire akad, mellyek régi dűtsőségének emlékezetét örökösítik. Emlékek, mellyeket az üdö foga, és a' durvaság dühössége írtóztatólág meg tsonkított.

§. 1.

A' r é g i R ó m a.

A' köz - vélekedés szerént Romulus, (egy bizonytalan eredetű Hertzeg, a' ki egy betstelen aszszony által tápláltatott, és pásztorok között neveltetett, miglen 'Siványfő lett) tette le Róma első talpkövét a' 6-dik Olympia 4-ik esztendejében (melly a' mi üdö számlálásunk szerént 4 — 5 esztendőt foglal magába) és azt Krisztus születése előtt 755 esztendőben a' Hadak Istenének szentelte, a' kitől ő eredetét venni akarta. Rómának első lakosi jobbára pásztorok, és 'Siványok, de válogatott Vitézek voltak. A' fogljok, és szökevények itt oltalom helyét találtak, és a' polgári név még az ellenséges hadi fogljoknak is meg adattatott. Romulus ki jelelte ekevel a' város határkerületét, mellyet az új Palatinus nevű dombra épített. Elején semmi nem volt ez egyébb egy falunál, melly mint egy 1000 Kalyibákból állott. Romulus lakása nádból volt készülve, és szalmával fedve, és ezen latorbarlangból származtak a' világ meghódoltatóji. A' mi leginkább ezen tenyésző városnak nevelkedését elő mozdította, azon vezérlés módja béhozása volt; melly az uralkodással a' szabadságot öszve Kaptsolta. Es ezen tárgyra a' fő hatalom fel volt osztódva a' nép fejedelme, a' Tanáts (Senatus) és a' nép gyülekezete között.

Romulus, Rómának első alkotója, és művese, annak első Királya is volt. Minek utánna a' Sabinusok magokat a' Rómaiakhoz kaptolták, a' Tarpéjus dombot a' Palatinussal egybe zárta, melyet már falakkal, és sántzokkal körül vett. Numa még nagyobb kerületbe tette a' várost, abba foglalván a' Quirinalis hegyet, a' hol Romulusnak Quirinus név alatt egy győzedelem-oszlop állítatott. Tullus Hostilius, Albát el pusztítván, a' Caelius dombot is Romába kerítette, és Ancus Martius alatt a' Janiculus domb is öszve kaptoltatott a' várossal egy fahíd által. Tarquinius egy részét a' kör-faloknak szép kövekből építette; Servius Tullius pedig nem tsak tökéltre vitte az Elötte-valónak munkáját, hanem még az új fal-kerítést is meg tágította az Esquilius, és Viminális dombokkal, és ettől fogva Róma hét dombúnak (Septicollis) nevezetett. Itt meg kell jegyezni, hogy a' Janiculus, és Pincius tsak részszerént tartoztak a' Róma' régi kerületéhez, és hogy a' Testaceus (tserép) domb sokkal későbbben támo-dott légyen mesterségessen.

Fő oka Róma serény nevelkedésének nyilván az, hogy majd minden Királyai híres férfijak valának. Valóban nem is olvassuk más egyéb nép történet-könyviben, hogy egy szakadatlan rendfolyásban oly nevezetes vezérek, és országlók uralkodtak volna.

Minek utánna a' Gallia béliek Rómát el pusztították, a' Polgármesterek (Tribuni) a' országlóséket Veiesbe akarák által vinni, a' nép maga is látzék arra hajlani, azomban Camillus győzedelmeskedett a' Polgármestereken, és egy akarattal el végeztetett, hogy Róma újonnan fel építtessék. A' Templomok ismét régi talphelyeikre állíttattak, és a' házak omlások ismét fel építtettek: de mind ez igen nagy sietséggel történt, annak okáért az útszák szorossan, és ferdén maradtak; és noha a' köz uradalom (Respublica) utolján, és főképp Augustus alatt, a' Templomok, Paloták, és polgár-házok pompás tekintettel pipeskedtek, ezen drága ékessé-

gek mindazon által előbbi hibáit az alkatnak csak fel tűnőbbé tették. Végre egy tűz, melyet gyanítható képpen Nero maga okozott, és 6 egész nap, 's éjjel tartott, Rómát nagyobb részére, hamuhatárrá váltóztatta. A' város 14 fertályiból csak 4 maradt sértetlen a' lángtól. De Nero, kit a' történet könyv egy írtóztató állatnak rajzol, kétség kívül; hogy kábultságát, mellyről vádoltatott, valamennyire mentegetné, Anyavárosának Omladékát annak nagysága villogatására fordította. Ezen tárgyra meg parantsolta; hogy az útzák szélessebben, és Sinor után egyenesen, a' nyílt piatzok nagyobbra készüljenek, és tágos oszlop boltozatok tsináltatásának az ő költségére, és a' város későbbi fel építtetése után Valentinián Tsászár alatt 14 fertálra osztatott.

Ezen régi Róma, még gazdagulván oly sok nemzetek ragadományiból, 's a' mellynek felsége, és nagysága azt a' világ fő városává tette, végre a' vad nemzetek prédája lett, minek utána Constantinus a' birodalmot fel osztván, Tsászári székét Byzantiumba vitte, a' napnyugoti birodalomnak vesztét készítette elő. K. U. 455-ben meg vette, és el pusztította Rómát Genserik, a' Vandalok (vandalus) Királya; és 91 esztendővel későbbben ugyan azon sorsot készítette annak Totila. Ezen pusztításokra következtek a' Fejletlenség (anarchia) üdeji, mellyek alatt a' vad nemzetektől megkéméltt tsekély emlékek majd mind egészen el veszték. Így Róma omladékokkal töltetett meg, de a' kevés maradványok, mellyek még meg vannak, annál betsessebbek, mennél inkább ezek, egyedül, az idegen előtt nagyságát ábrázolják a' hajdoni Rómának, melly törvény adó Aszszonya volt az egész föld kerek ségenek.

§. 2.

Hidak a' Tiber folyó-vizén által.

A' régi Rómaiak, kiknek pompaszeretete mindenre ki terjedett, a' mi a' köz-alkalomra tárgyozott, Rómát 8 hídakkal szépítették meg, mellyek-

nek csak ketteje maradt éppen; a' másik kettőből pedig csak az omladékok láttatnak. Az Angyal hídja, melly hajdon alkotójáról, Aelius Adrianról, Aelius hídjának neveztetett. Mostani nevét Ponte St. Angelo (Sz. Angyal hídja) azop történettől veszi, melly szerént Nagy Sz. Gergel Pápa ama nagy dög-halál üdején, melly fél Rómát ki pusztította, Adrián temető helyén egy Angyalt látott, a' ki éppen hűvelébe dugta kardját, mellyre a' dög-halál megszünt. Ezen híd legszebb egész országban, és kétség kívül legrégebb Európában. De régi ékeiből, mellyek a' sok új Angyalok, és szentek metzett képei által pótolttak, regen nincs semmi nyoma fenn. Az Angyal hídról a' folyóra tekintvén, szembe tűnik balról a' győzelem hídja (pons triumphalis) mellyen a' győzedelmes vitézek a' Capitoliumba mentek. A' pons supplicius nevű híd, mellyet Ancus Martius. 4-ik Királya Rómának, épített, és a' Rómaiak által le törettetett, a' midőn Horatius Porsenna Seregeinek egyedül ellent állott, későbbben ismét meg épült, és fenn állott még elején első századunknak. Annak nyomait látni még most is a' ponte rotto híd, és Ripa grande révpárt között, erről vettetett a' szemtelen Heliogabal teste a' Tiberbe. A' második híd, melly még most meg van, a' hajdoni Aemilius hídja, melly most ponte molle nevet visel, kevés régiséggel bír, mivel az V Miklos Pápa alatt csak nem egészen újjonon épült fel. Ez a' híd volt, a' hol Cicero Katilina párt-ülő öszve-esküvése után az öszve-eskütteket vezérjek táborába való mentekben meg állította; itt győzedelmeskedett Constantinus Tsászár is Maxentius Tyrannus ellen.

§. 3.

A' K l o á k á k.

A' régieknél volt egy bizonyos nemű föld alatti épület formája, (melly a' mi üdönkben csak nem ismeretlenné lett) szerkivül széles tsatornák, hely

tárokkal, és szörnyű nagy boltozatokkal. Ilyenek voltak Kloákái (árnyék helyei) a' régi Rómának, mellyeknek egy része még most is meg van; leghíresebb volt a' legnagyobb árnyék hely (Cloaca maxima) melly álmétkodást gerjeszt magossága, és szélessége miatt, és kőszikla darabokkal léven boltozva, tulajdon nehézsége által, nem pedig téglaporenyvel ragasztódott össze. Maradékai mintegy 125 öl hosszak, és torkolatya közel a' Vesta kis templománál a' Tiberbe szakad. Ezen Kloákába folya a' víz, és ganaj, több Kloákákból a' város külömbbféle-fertályai alatt. Ezek Róma külömbb határin belől a' völgyekbe voltak el osztva, és szüntelen folyó víz öntések által tisztogattattak, 's újjítottak. Épületek erőssége ellent állott a' századok pusztításinak. Az első illyes épületek formáji az örebbik Tarqvinus alatt kezdődtek, és a' kevély Tarqvinus alatt folytattattak. A' Cloaca maxima oly tágos volt, hogy abban a' vizsgálás sajkán történt, és még most is egy kis patak folyik azon által.

s. 4.

Víz vezetékek, vagy tsatornák.

A' Rómaiak 4 száz esztendőknél tovább meg elégedtek a' Tiber vízével, még kevés kútak valának a' városban. De minek utánna népesedésével Róma hatalma, és gazdagsága meg párasodott, mindenre ügyelni kezdettek, a' mi az élet alkalmára szükséges volt. Külömbbféle, sokszor több órányi meszszeségű forrásokból vezettek egésséges vizet a' városba, és ezen víz vezetékek még mostani omladékikban is a' köz álmétkodás' ötlei. Az első volt Róma eredete 442-ik esztendejében Appius Claudius, a' ki Censori Tisztviselése alatt Rómát forrás vízzel el látta Prenestéből. A' Tsatornák boltmeneteken folytak által, és némelly helyeken a' föld alatt is. Egyébb Censori tiszttek, az ő példáját követvén, még több víz vezetéket készítettek ugyan azon módra szerént. Agrippa azomban, Augustusnak

kedves embere, fellül halladá minden Előtte valóit a' szorgalomban, hogy Rómát pazar bőségével meg gazdagíttaná a' jó víznek; a' régi víz vezetékekhez még egyet kaptolt, melly 105 kútakat, és mint egy 700 itató vályúkat, a' marha számára, el látna. Boltozat menedéki ezen víz vezetékeknek, (aqvaeductus) a' föld egyenetlensége szerént, majd alacsonok, majd magossak voltak, és fellül egymástól való arányos meszeségben meg voltak nyitva, hogy a' víz, ha valahol történetből meg szorúlna, magát ki önthetné, miglen az utóbbiak ki tisztogatattának. Voltak az alatt víz tartalékok is, a' hol a' vízből minden tisztátalanságok le üllepednének, minek előtte a' városba érne. Mindezen víz vezetékekéből még most három vagyon fenn', t. i. a' Mars víze (aqva martia) a' szűz víz, (aqva vergine) és a' Pái víze (aqva Paola).

Az aqva martia forrása a' Samniták hegyességiben volt. A' vezetés 9 mértföldnyire terjedett, magos oszlop ívak felett; azután a' föld alatt, hosszába. Még többeket szemlélni most is ezen ívak közül az Esquilini domb felé; annak víze most a' Tiberbe öntődik.

Az aqva vergine, melly Rómát most is a' legjobb vízzel látya el ama szép Trevi kútban, Colonnában ered Frascati tájjékán. Agrippa ezen vizet egy medentzébe vezettette a' Márs mezején. Mind a' két Vezetékek, mellyek Rómában a' vizet el terjesztik, ugyan azok, mellyeket Agrippa építtetett, szűz vízének neveztetik, mivel annak forrását leg elsőben egy leany fedezte fel Római katonáknak.

Az aqva Paola azon kútnak víze, melly a' Janiculumon van Sz. Péternél Montorioban. V Pál Pápa meg újjíttatta a' víz vezetéket, melly a' vizet a' Bracciano tótól (Valaha Lacus Sabatinus) Rómába vezette. Nem tudbadni bizonyossan, ha Augustus e', vagy Trajanus építette ezen egész hosszában igen nagy, 4 szegű, sima kövekből falolt víz

vezetékét. A' Bacciano tó 7 órányira fekszik Rómától éjszakra.

§. 5.

A' K ú t a k.

A' kúta, egy a' legszebb ékességei közül Rómanak, jobbára régen el tűntek; egyetlen egy mentetett meg a' pusztulástól, az Egeria Nynpháé, régisége miatt betsülendő emlék; melly betsesebb dolgokra emlékeztet, mint hogy azt el lehetne melékelni. Ezen kútnak tájjékán, és pedig a' Sz. Urbán dombja tövében, a' Sz. Sebestény kapuja előtt merült többször a' bölts Numa a' Törvény szerzés íránt ébredt elmélkedéseibe. Ezen kútból merítették utóbb a' szűz Vesztáliák Áldozat vizeket. A' szent liget, melly ezen forrást rejtette, már régen el pusztult. A' forrás víz még tiszta, és bámított, hátulsó részén egy boltozatnak, vannak mindenik részén három gipszmunkával díszített vakablakok, a' mellyekből mindazon által tsak néhány töredékek látszatnak. A' kútforrás felett van márványból egy fekvő, és igen meg tsorbított kép oszlop. A' bolt rész szerént a' hegy alatt épült, mellyre támoszkodik. Felette volt egy kis Templom a' Musáknak szentelve, melyből még néhány fehér márványból készített nádolt, (Cannellato) oszlopok vannak meg. Most ott egy Sz. Urbánnak szentelt kápolna áll. Juvenalis panaszkodott maga üdejében; hogy együgyűsége ezen helynek feleslegi tzifrázattal meg szenteltelenítettik. A' körül lévő tájék, a' legkellemetesebbekhez tartozik. Itt minden jó kedvet, és örömetlehel, és Majus első napjaiban, ide seregessen tódul az ember, a' tavasz vissza jöttét ünnepegni.

§. 6.

P o g á n y T e m p l o m o k.

A' Pantheon, gömbölű formája miatt most Rotonda (Gömb) nevet visel; egy a' leg szebb ma-

radványok közt, és egyszersmind legjobban megöriződött. Agrippa építette azt az Actiumi ütközet után minden Istenek tiszteletére. Venus ebben egy igaz gyöngyel ékesített, melly a' történet írók bizonyosága szerint 250,000 arany tallért ért. Ezen felséges Templom előtt van egy pitvar üreg, 16 granit oszlopokon, egy darabból, a' legszebb arányosságban, és legfelségesebb mesteri munkával, 38 láb 10 hüvek magosságok, és pompás oszlopfejek Acanthus levelekkel koszorúzva. Nyoltz márvány oszlopok ékesítik belsejét ezen épületnek, melly elejéntén ezüst pléhvel volt fődve. A' nap világ egyetlen egy nyilatón sugároz bele, melly a' kúpon van tsinálva. Utóblag minden pogányi ékességitől, és bálvány oszlop-képeitől meg tisztítván, keresztény szentegyházzá szenteltetett, és Minden szenteknek áldoztatott. Ezen szerentséje meg mentette azt a' közönséges rabló kezektől, mellyeknek a' többi pogány Templomok alája vettek. Minden oszlopértztől, márványtól, és alabástromtól meg fosztatott; kúpját mindazon által, egy oszlop sorát, és oszlopaít meg tártotta. Plánuma a' Pantheonnak együgyű, és nagy; formája egészen gömbölű, 157 láb az által méröben (in Diametro); magossága hasonló szélességéhez. Kúpja igen mester-ségessen rakott munkából, és egyenlő nagyságú fiókokból áll; mind annyi ékességei általtörttek, úgy, hogy a' nélkül, hogy tartósságából valamit el vesz-tene, legalább $\frac{3}{4}$ részével a' terhnek, mellyet egyébb-ként nyomna, könnyebb. Kúpja mustrául szolgált a' Sz. Péter Templomának. Az értz a' gerendákról, mellyek az oszlop-tornázt tetejét támasztották, el vétetett, és abból ezen szentegyháznak Trónus ege, vagy is fedele, készítettett. A' réz ajtó, melly még most is rajta láttatik, noha régies munka, úgy lát-szik, hogy késöbben jutott oda, a' mi-ülta II Con-stans 663-ban abból a' leghetsessebb dolgokat el vitte. Egyébb-ként az egész épület; noha minden legszebb díszeitől meg vagyon fosztva, nagyságos, és felséges, melly bámulást indít, és ellenmondás

nélkül egy a' legszebb építésmódja emlékei közül. Itt van nyúgsírhelye ama híres Raffaelnek, és Mára-
ráti Károl által tétetett sír - emléke a' fel-irással
együtt.

Az újj B. Aszszony (S. Maria nuova) Klastromá-
ban láthatni maradványit két' egymás után követ-
kező szálláknak, mellyek a' nap', és hold templo-
minak neveztetnek, mind a' kettő egy forma dísz-
szel, egy nagy vak ablakkal végződik, úgy, hogy
ezek hátulról egymásra támaszkodnak. Az ellenbe
helyezettett bemenet ajtók, az egyik a' Békeség
temploma felé, a' másik a' Colisaeum tájjékán, ál-
lottak. A' régiség tudóssai úgy vélekednek, hogy
ezen maradványok, hajdani Venus, és Róma tem-
plomi voltak, mellyeket Adrián Tsászár épített.

A' vidéki útasok Rómába való érkezések-kor a'
Doganába (Harmíntzad, vagy vám-ház) vezettetnek,
melly Publius Victor szerént, az előtt Antoninus
Pius' Templomának Oszlop-tornáttza volt. Egymás-
hoz közel álló nádazott oszlopokból állott, fehér
márványból, corinthusi rendben, régi mívű oszlop-
lábokkal, és olajfalevél forma oszlop' fejekkel; ezen
oszlopokból most tsak 11 van fenn', mellyek a' vám-
ház falaiba vannak helyheztetve, mellyet Innocen-
tius Pápa épített Fontana Ur planuma szerént. A'
mi még azon felséges templomból fenn' maradt,
mellyet a' Római Tanáts (Senatus) Antoninus', és
Faustina hűtvese emlékezetére állított, egy márvány
oszlopos elő tornáztból áll; az oszlopok' kereszt-
vastagsága 4 láb, 6 hüvelk, 43 láb és 3 hüvelk ma-
gosságok. Az hajdon pári márvánnyal ki rakott falak,
valamint párkányzati a' Tomplom' két részeinek,
egy Sz. Lőrintznek szenteltetett Templomra fordít-
tattak; (S. Lorenzo in Miranda) látni abban két
szép porfir oszlopot, és néhány granit köből va-
lókat.

Maradványai a' Jupiter' Stator' templomá-
nak tsak 3 corinthusi nádaltt oszlopokból állanak,
mellyek egy mesterségesen munkáltt felséges ormót
ápolgatnak. Livius szerént, ezen templomot a'

Római Tanáts fogadásból építette a' Polgár mesterek vezérete alatt, a' Samnit béliek ellen való hadban.

A' Capitolium lejtőjén szemlélhetni omladékot az Egygyesség' (della Concordia) templomának, a' hol Cicero a' Tanátsot egybe gyűjtötte, és Catilina öszve-esküdött társait meg íteltette. Ezen omladékok 8 szép dori oszlopokban állanak, napkeleti granit kőből, mellyek közül 6 elő részén, és kettő két oldal részén áll.

Egy kevéssé a' Konkordia Templomán alúl állott a' Dörgő Jupiteré; (Jupiter Tonans) mellyet Augustus építtetet azon Meny-kő' sértésétől való menekedése emlékezetére, melly hajdon a' Cantabricus ellen folytatott hadi úttjában lábai előtt le ütöt, és a' fogolj szolgát, a' ki előtte éjszakán az égő fáklját vitte, agyon ütötte. Ezen templomból most csak 3 oszlopok vannak fenn' görög márványból, Korinthusi rendben, mellyek félig a' földbe sülyyedtek.

A' Békeség temploma (tempio della Pace) Vespasianustól építtetett; leg nagyobb volt kerületére nézve, 's egyszer 's mind leg felségesebb egész Rómában. A' leg nevezetesebb Mesteri Görög Országnak öszve kaptolták tehetségeket ennek ékesítésében. Ezen templom Commodus Tsászár' alatt a' tűz-láng prédáiává lett, egyedül egy oszlop maradt meg, mellyre V Pál Pápa a' B. Szűznek egy értzből öntött oszlop-képet tétetett a' nagyobb B. Aszszony' (S. Maria Maggiore) piatzán. Mostanában a' templom helyén még 3 egymást érő irtóztató nagy boltozatok állanak, mellyek ezen; valaha felséges, épületnek egygyik alsó részét formálták.

Azon kis kerékded templomot, a' Tiber partján, közel a' Cloaca maxima' torkolatjához, a' régiség' tudóssai egy jeles Vesta templomának tarttják, most itt egy szentegyház vagyon (S. Maria del Sole) a' napi B. Aszszony. Vannak még más részei is, és maradványi a' régi Rómának fenn', de most azok többnyire szentegyházokra, és egyéb házi épületekre fordítottak: mint p. o. Remus, és

Romulus temploma, a' Claudiusé, a' férfiúji (virilis) Fortunáé é, a'. t.

§. 7.

Circus, Kőr-Piatzok; vagy Épületek.

Igy nevezték a' régi Rómaiak gyödelem helyeiket, vagy piatzaikat, mellyek köröskörül fényes, különbféle formára készültt épületekkel, és ülő padokkal körül voltak véve, azok számára, a' kik a' színjátékon, a' ló versfuttatáson, a' testi gyakorlásokon (exercitia gymnastica) az állatok hartzán, é. a'. t. meg jelenének. A' kör-piatzi Játékok (ludi circenses) elejintén nyíltt mezőn tartattak az Aventinus, és Palatinus hegyek közt. Az örebbik Tarquinius volt az első, a' ki ezen helyet, melly Circusnak hívatott, fa kollátokkal bé kerítette. Üdövel meg nagyobbított, és körül-építetett az, és lassanként különbféle szépítések által a' legjelessebb épületévé vált Rómának. A' Circusok meg szaporodtak a' köz uralkodás' (Respublica) vége felé, annál inkább a' Tsászárok alatt; kilentz különbféle nagyságúak számláltattak a' városban.

A' Caracalla Circusa az egyetlen egy, mellynek kerülete még egészen meg vagon. Az mindazon által csak egy nagy, téglából épültt falból áll, mellynek magassága mint egy 12—15 lábnyi, mellyen belől ki mért meszeségekre Oszlop meneteleket venni észre, bé falazott ajtókkal. Hossza 458 láb, széle mint egy 32. Bé menetele napkeletre van, és egy hasonlóképpen téglával falazott üreg tornáztba vezet. Meg ismerni még a' homok piatztot (Arena) és közepén az éles utat. (Linea Spinae). Nap nyugoti részén a' Circusnak látni 3 tornyot, mellyekhez a' függő folyosók kaptsolódtak, a' hol a' nézők ültek. Most ezen, valaha oly felséges épület, a' szántó földek, és szőlő kertek közepette fekszik, az Arena rétekre, és kertekre fordított, és a' szép kövek, mellyek a' Lineam Spineam formálták, valamint az oszlop-kepek is, onnét ki vétettek X Innoentius Pápa el vitette onnét azon felséges Pompa

oszlopot, (Obeliscus) melyet Augustus Tsászár a' Circust ékesítette, érdemesebb helyre.

§. 8.

A' Kör néz - helyek. (Amphitheatra).

Minden épületi közt a' régi Rómának, legjellemesebb a' Collisaeum nevezetű kör, vagy gömbölyű forma nézhely, mind iszonyú nagy kerülete, és magossága, mind felséges boltozattjai, és öszve illendő mekkorasága miatt minden egyes részeknek, mellyekből az egész épület áll. Úgy mondatik, hogy Vespasianus Tsászár, kinek takarékosága azt lehetségessé tette, hogy irtóztató épületeket emelne, ezt egy esztendőnél előbb fel építette légyen, 12000 'Sidók, minekutánna, Jerúsalem be vétettetvén, és el pusztítottván, a' 'Sidó nép fogva vitetett Rómába, dolgoztak azon. Róma itt vad állati viaskodásokat, sütt tengeri hartzokat, vagy is hajók közt való ütközeteket is adott, melly végre a' szükséges vizet abba tettés szerént lehetett eresztetni. Mintegy száz ezer nézők ültek ebben, a' naptól, és essőtől selyem posztók alatt őriztetvén, minden nemű alkalmakra nézve gond viseltetett. Sok, jó rendbe osztatott, be menedékek és mindannyi fő, és mellék ajtók által veszedelem nélkül lehetett ki, 's be járni. A' kör néz - hely (amphitheatrum) tojás gömbű, 587 láb hosszú, 451 l. széles, és 160 l. magas. Éjszaki része, és a' falak, mellyek azt körül veszik, jó formán fenn' tartattak. A' homok piatz (Arena) az az a' tágos üreg szabadon az épület közepén, majd egészen meg van teljve a' boltozatok omladékival, mellyek a' léptsöket tartották.

Ezen léptsök tetején a' fal ablakokkal van által törve, és kívülről 4 rend külömbb féle nemű oszlopokkal díszesítve. Hajdon az oszlopok között kép oszlopok voltak, mellyekből még tsak az állástalpak vannak meg. Mennél magossabbra, annál kevesebbé tetszenek ki az oszlopok. Minden oszloprendben 80 egy forma ívzatok voltak; a' 3

Rendek, mellyekben kettős folyosók voltak, egy más felett állottak; az ívek, mellyek ezen folyosókat formálták; 15 láb szélességűek, és Tivoliból (Tibur) való fehér kőből készültek. Az Ivzat nagy égett kövekkel van pallolva, és téglapor enyvel borítva, melly annak márványi tartósságot ad. Az alsó boltos folyosók rende földel van meg töltve, úgy a' föld alatt lévő hajlékok is, mellyekbe a' vad állatok záródtatának. Az Amphitheatrumhoz négy fő kapúk vezettek; és annyi léptsők az épület folyosójába. Egy közel álló iszonyú nagy (Colossalis) kép-oszlopától Neronak vette ez az épület is nevét. És ollj izmos volt, hogy a' világ tartósságával láttatott bírni. Valójában kevesebbet is szenvedett az üdö fogától, és Gothusok vadságától, mintsem a' Rómaiaktól magoktól, a' kik annak köveiből palotákat építettek. De még ezen pusztítottak után is elegendők maradványi bámulást indítani a' nézőben. Szerentsére X Kelemen, és XIV Benedek Pápák a' homok piatzon kápolnákat, és ájtatos Emlékeket építtettek, mellyek a' Collisaeumot a' végső pusztulástól meg mentették.

Egyébbként az úgy meg tartatott, hogy jelenvaló állapotjában azt ábrázolja, a' mi valaha volt. Omladéki plántákkal, és bozótokkal fedetvén, leginkább éjjel a' fáklya világnál, tsuda bé nyomatot tesznek.

A' Collisaeumon kívül még más kör néz-he-lyeket (amphitheatrum) is számlálta Róma; látni omladványit egy illyes forma épületnek, a' Jerusalemi Sz. Kereszt Templománál (S. Croce in Gerusalem) égett kövekből építve, és mintegy 200 láb kereszt mértékben, az a' tábori nézhelynek (amphitheatrum Castrense) tartatik, a' hol a' katonák a' külömbféle állatokkal való hartzban gyakoroltattak. Omladéki tornázt üregekből állanak, mellyek korinthusi oszlopokon tartózkodnak.

§. 9.

N é z - h e l y e k . T h e a t r a .

A' régi Rómában több theátrumok (néz-helyek) voltak, azomban kettő leg híresebb volt Pompásága, és nagysága miatt. Az egyik Pompejustól építtetett Mithridatessel viselt hada után; a' másik Augustustól, a' ki annak Marcellusi nevet adott. Az első lassanként le omlott, a' másodiknak omladéka nem meszsze a' Montanara piatzhoz, a' kapitolium tövében, több egymás felett épített két soros oszlop folyosókban, állanak, egy fertál keréket formálván, mellyek még most is ötle minden tudósok hámulásának.

§. 10.

F e r d ő k . T h e r m a e .

A' meleg Ferdők Rómában, mellyek a' köz használatra épültek, felséges, nagy térségű palotákra osztódtak, mellyeknek építésében, és díszítésében a' Tsászárok fényességre, és tékozlásra nézve, egymással vetekedni láttattak. Vannak fenn még most is maradványi az illyes épületeknek.

A' Titus, és Caracalla' Ferdői: a' Collicaeum után a' legjelesebb omladékok, és minden Ferdők közül azok, mellyeknek külseje leg tartósabb volt, úgy hogy kerületeket most is megismérni. Felsőgessen el voltak látva, és naponként kinek kinek nyitva állottak, 1600 márvány padok voltak ott készítve a' vendégek alkalmára, és oszlop folyosók, mellyek alatt sétálni lehetett, és a' hol a' Kalmárok minden féle drága portékákat árultak. Voltak itt nagy piatzok is a' test gyakorlásra, és alkalmatosság az elme gyakorlására. Böltsék, és ékessen szollók (orateres) öszve gyülekeztek itt, nyilvánosság letzkéket tartani. Vers szerzők fel olvasták munkáikat, és a' kép írók, és kép-faragók nagy számát ide vonták a' mesterség kedvellőinek. A' ferdő személyek számára min-

den nemű ferdők, még tengeri vízből is, készen állottak; ezen nagy szálákba el voltak osztva, mellyeknek boltozatyai szörnyű magossan állottak drága márvány oszlopokon. A' víz medentzék, mellyekben ferdőttek, finom, napkeleti granit köből voltak, vagy porfirból. Ezeken kívül valának még más nagy öblös medentzék azok számára, a' kik magokat az úszásban akarták gyakorolni, egész sereg fogoly szolgák, és szolgálók voltak rendelve a' fürödők szolgáltyára. Belseje a' Titus ferdőjének régen tsoportba dült, és a' szemnek tsak fűvel, és tsalittal borított omladékokat mutat. A' márvány oszlopok, és oszlop képek, valaha ékesége ezen téres roppant épületnek, most palotáit ékesítettik Római egyes embereknek.

Diocletian Ferdői; még nagyobb környéket fogtak el. Ez a' Tsászár 7 esztendő által folyvást 30,000 keresztény foglyokat fogott bé annak építésébe, mellyeknek három negyed része a' terhes munka, és nyomorgatás által el holt. Félig le omlott falai ezen szörnyű épületnek gabona életes házra fordítottak, és a' hajdoni nagy tsászári szálla helyen most a' Kárthusiánusok Szentegyháza áll. Ezen intézet Michael-Angelo remekmunkája volt, a' ki a' Templomnak az előbbeni szálla nagyságát, és 8 granit kö oszlopot meg hagyta azok állásában, mellyek az épületnek középpontját formálják

§. 11.

G y ö z e d e l e m I v z a t o k. A r c u s T r i u m p h a l e s.

Ezek rend kívül való pompás Emlékek voltak, mellyek a' hadi Vezéreknek állítottak, a' kik az elenségen feltetsző győzedelmet vettek. Közönségesen azok vagy a' város nyílt piatzain, vagy annak kapuinál emeltettek fel. Az építés, és képfaragás mesterségei kezet fogtak egymással ezen Ivek szépítésében; fel ékesítették azok oszlopok-

kal, és győzedelmi tzierekkel, (Trophaeum) és a' Győzedelmesnek vitézi tettei fél faragott oszlop-képeivel. Mellyck Rómában a' vad nemzetek pusztítottól meg menekedtek, e' következendők:

Titus Győzedelem Ivboltja; a' Római piatz (Forum Romanum) végén: az Titusnak Pa-laestina (Sidó ország) bé vétele után emeltetett. Győzedelmi bémenetele, melly leg fényesebb volt a' két száz között, mellyek előtte, és Róma bé vételétől fogva tartattak, az Ivzaton fél faragott munkában van le ábrázolva a' Fejedelem, ki is a' győzedelem szekérben ül, előtte Poroszlók; (Lictores) körülötte a' Tanás, és hadi sereg; utánna egy Győzedelem istén aszszony, egy kezével a' koszorút tévén annak fejére, és a' másikon egy pálma ágat tartván. A' győzedelmes Róma elöl ül a' szekéren, a' gyeplő kezében. Ez a' félbe munkált képsor az Ivzaton van oldalast, az az annak folyosóján, és nagyon betsültetik. Oldalrészén látni a' hét karú arany gyertya - tartót; a' szentkenyerek asztalát, és egyébb rablott díszzeit a' Jerusálemi Templomnak. A' sidók inkább kerületet tesznek, mintsem hogy ezen Iv boltozaton általmennének, mellynek tekintete őket irtózással tölti. A' félbe munkált faragott képek sokat szenvedtek, és átallyában az Iv' bolt tellyes veszedelemben, és dülőben van egészen.

Septimus Severus Győzedelem Ivboltja; mellyet a' piatznak (Forum) éjszaki részén szemlélni; a' Capitolium felül való részen, meg lehetősébb állapotban van. Fehér márványból van építve, 3 kapúkkal, és korinthus rendű barázdált oszlopokkal. A' félig faragott képek felséges munkák; kár, hogy ez az emlék félig el van temetve. Minden képen láttattk Septimus Severus hűtves társával Julia Piával, és Caracalla Antoniával. Fő része hadi győzedelem jelekkel van ékesítve, két győzedelem isteni aszszonyok legséretlenebben maradtak az oszlop boltok kaptában. A' közep pont boltozattya ki rakott munkából áll, ró-

sákkal fedve. Egy belső léptső vezet az egyenes tetőre; a' hol hajdon egy győzedelem szekér állott, 6 bé fogott lóval, és Severusnak, 's két fíjainak, Caracalla, és Gétának kép - oszlopival. Négy római katonák, kettő gyalog, és kettő lovon, követék a' szekeret.

Constantinus győzedelem Iv' boltya; valamennyi Római ívzatok közt legjobban meg őriztetett. Három kapúból áll, egy nagyból, és két kitsinből, 8 barázdáltt oszlopok sárga márványból, 8 Dátziai ábrázmányokat tartanak. Ezen Emlék fehér márványból épült, és 20 félbe vésett képekkel ékesítetett, mellyek jobbra Trajanus tetteit ábrázolják, a' honnét gondolni lehet, hogy ezen Tsászár Iv' boltyai közül, mellyek a' Trajanus piatzán voltak, egyet arra fordítottak, és abból Constantinusét építették. Valóban minden, a' mi Trajanust illeti, felséges kép-faragó munka, a' midőn alsó része, melly Constantinus üdejében épült, igen a' mesterségek hanyatlására mutat. Ezen győzedelem Ivzat, melly még most is néhány félig faragott képeken kívül tsak nem egészen sértetlen, közel a' Collisaeumhoz van, egy tsak nem egészen pusztá tájékán a' városnak.

A' Drusus Ivboltya; most a' Sz. Sebestén kapúja, mintegy azon helyen, a' hol valaha a' Capena kapú állott. Ezen győzedelmi Ivzat egy boltozathból áll, mind a' két részén egy márvány oszlop-sorral; igen el omlott. Párkányzatán tsak a' tsúts omlékokat látni

G a l l i e n u s I v' b o l t y a.

Az Esqvilinus hegy lábánál fekszik, a' hol ezen Tsászár kertyei voltak. A' fel írás szerint azt annak Marcus Aurelius állította, a' boltozat Tivoli kövekből épültt, de az építés módja tsak közep-szerű. Semmi abból nem maradt fenn' a' középső részénél, mindenik oldalánál egy Corinthusi fal oszloppal együtt. A' piatz, melly azt környékezi,

a' keresztények Mészár helyének (Macello de Christiani) neveztetik, mivel hogy ott sok keresztények meg ölettettek.

Jánus Iv' boltozatya: négy szegletű formával a' Palatinus domb tövében áll. Mindenik külső része egy bolthajtásból áll. A' talpfal el van temetve egész a' koszorúig, és a' mi fenn' van, kevés vigyázatot, és figyelmet érdemel. Az illy nemű bolthajtások, vagy oszlop ivzatok Janusénak hívatlak; hajdon a' kalmárokknak, és pénz - váltóknak gyűlpiatzúl szolgáltak.

Az Octávia Iv' boltya, ugyan azon városi fertályban volt, Augustus állította azt nénnye neve alatt fel. Némelly fenn' maradott bolthajtások, mellyeknek oszlopi korinthusi rendben márványból vannak, bizonytságot tesznek annak hajdoni pompásságáról.

Dolabella Iv' boltya, melly a' Polgármesterekének is neveztetik, tsak a' Dolabella névről ismeretes egy darabjában ezen omladványoknak, a' Sz. István Temploma tájékán áll.

§. 12.

O s z l o p o k. C o l u m n a e.

Ezen Emlékek nagy Férfiak' nevei örökösítésére emeltettek; tsak kevesen menekedtek meg a' pusztulástól, és ezen kevesek ábrázolják nekünk a' pompát, és szépséget, mellyel ezen érdem emlékek fényeskedtek.

Az Antoninus Oszlopa nevét azon piatzal közölte, mellyen az áll, és a' mellynek ez legnagyobb ékessége. Győzedelmi emlék-jelnek tartatik, melly a' Római Tanástól Antoninus Tsászárnak állittatott. Márványból van, és az állás talpal 116 láb magos. A' fel-írás szerént az égi háborútól, vagy égéstől kellett szenvednie, 1589-ben ismét ki foltoztatott. A' félig faragott munka, melly azt tetétől talpig peretz formába (spirális) tekeri, külömbbféle történeteit foglalja

magába a' római hadaknak Antoninus, és követője, Mark Aurelius alatt. Ez az oszlop Corinthusi arányú, kereszt vastagsága 16 láb, 4 hüvek. Belül egy 16 ablakok által világosított, 189 fogú Léptső vezet tsútsába. A' felette találtatott arany hamuveder helett, melly a' Tsászárr hamvaival volt töltve, V Sixtus Pápa, Sz. Pál értzből öntött aranyos kép oszlopát helyhezette oda.

Trajan Oszlopa; a' legszebb azok közt, a' mellyeket ismérni, felségesen díszeskedik azon helyen, a' hol valaha a' Traján piatza (Forum Trajani) volt. A' Tanáts (Senatüs) építette azt a' midön ezen Tsászárr maga fejét a' Parthusi hartzban Babér koszorúkkal ékesítette. Ez az Emlék-oszlop, a' rajta lévő Sz. Péter oszlop-képével együtt, mint egy 150 lábot mér magossába. Az alkot 23 Latolt vagy is egymásra erőssen reá ragasztott 4 lábnyi, 's négy hüveknyi hosszúságú márvány darabokból áll. Ezen törökökön belül vezet egy 184 fogú garádits a' gombig, melly egy kis kúptotóvel van koszorúzva, mellyen a' kép oszlop áll. Ezen garádits ablakotskák által veszi a' világosságot, mellyek úgy vannak el intézve, hogy az épület rendességébe semmi gátot nem tesznek. Az oszlop lábai 8 félig munkált darabokból állanak, azokat peretz formában által fogja Tráján' hadi története 2500 ábrázatokban. Ez igen betses munka, a' gondolat, és annak végre hajtása álmélkodásra méltó. Minden márvány darab a' műhelyben faragtatott, azomban a' faragott munka oly kellettében öszve van szerkésztetve, hogy az álló oszlopot senki nem mondaná külömbbfele kezek által faragottnak lenni, noha több mesterek dolgoztak volt azon az elő adott rajzolatok után Damasi Apollodor szemei alatt. A' képek arányosságban 2 láb nagyságúak, de a' melly mértékben a' tekerts linea fel felé emelkedik, nagyobb forma, és fel tünet adatott azoknak, a' meszsze-tűnés tudományának rendszabási szerént, bámulást szerez, melly az egyik, és másik között való külömbséget nem engedné észre venni, és a'

tekintetnek a' munkát minden oszlop' magossán hasonló szépségben, és ki fejezés erejében ábrázolja. A' Láb alap, és oszlopok lába az omladékoktól eltemetődtek; V Sixtus azokat ki tisztogattatta, és által törtt kollátokkal bé keríttette; mivel mindazon által a' föld körös-körül jó magos, gátot vet az a' szemnek a' leg kissebb meszszeségrül is, hogy a' láb-alapot nem láthatya, melly szép győzedelem jelekkel, római sasokkal, és virág gombolagokkal ékesíttetik.

Duillius hajó-orró oszlopa. (Columna rostralis). Leg régiebb emlék ezen formában a' Rómaiaknál. Duillius volt az első Római, a' ki 494-ben a' közvezérlésnek a' tengeren győzedelmeskedett, az oszlop, melly ezen okból nékie emeltetett, pári márványból van, és Toskáni rendben hajó orrokkal, és vasmatskákkal, és egy kis kép oszloppal, a' győzedelmes Rómáéval díszesíttetett. Magossága tsak 12 láb. A' hajó orrokon tengeri lovak vannak, félig faragott munkából. Augustus ezen emléket meg újította, a' melly ha mindjárt nem oly szép is, mint sok egyebek; jeles mindazon által régiségre nézve. Elsőben a' piatzon állott, most a' kapitolium hegyén áll, a' Gondviselő (Conservatore) palota udvarában.

A' Missionáriusok kerteiben találtatott egy Granit kö oszlop, mellynek derék magossága 46 láb. A' pompa oszlopok, (Obeliscus) mellyek az omladványok között ki vonattak, noha azok, eredetek re nézve, Egiptomból hozattak, nem tsekély részét teszik Róma régiségeinek.

§. 13.

Sír pompa-oszlopok; (Mausolaeum) és temetők.

Adrián sír emlék - oszlopa. Most Angyal vár. Valaha leg jelessebb emlék dísze volt a' régi Rómának. Adrián Tsászár azt maga építtette. Egy nagy rónán, négy szegletű formába, három

mesterséges pári márvány rendek emelkedtek fel gömbített pompa oszlop formájában. Mindenik Rend Granit, és porfirból öszve szerkésztetett oszlopokkal, mellyek felséges függő folyosókat képzeltek; oszlop, és félig faragott munkájival ékesítetvén, a' leg jobb mestereknek Ezen emlék dísz, iszonyú nagysága miat, Adrian roppant épületének (Moles Adriana) hívatott, fellül egy felséges kúppal végződött, mellyen egy értz fenyő toboz fémllett, a' város kör-falán kívül állott, noha nem meszsze, mindazon által két falak által, mellyek egész a' Tiberig húzódtak, a' vár erősségre volt bé határozva. A' Gothusok magokat ezen emlék oszlop megett védelmezték az ostromló hadi seregek ellen; megtsorbították az oszlop-képeket, 's egyéb képfaragó munkákat, és a' le törött darabokat az Ostromlókra hajgálták; az Oszlopok, mellyeket le nem törhettek, a' Sz Pál Templomára, és egyéb épületekre fordítottak. A' 10 - dik században az Adrian Emlék sírhelye a' kissebb Tyrannnsoknak oltalomúl szolgált, a' hik Rómát pusztították. VIII Bonifacius bé vette ezen helyet, és őrző sereget állított abba, IV Pius épített ahoz még némely erősségeket, VIII Orbán pedig azt meg víhatatlan erős várrá tette, mellyben a' régi Adrián emlék díszé derék épületül szolgált. Négy nagy sántzolatokkal van körülvéve, itt őriztetik a' szentegyház kintse, a' Római Pápák Levelei, és írásai, itt tartatnak az ország foglyai is. Közép pontján a' régi emlékeknek van egy nagy szálla, Róman Juliustól rajzoltatott fris gipszeletre. Itt több régiségeket szemlélni, a' többi közt egy mely képét Antoninnak, és a' győzedelmes Rómának kép - oszlopát. A' Pápák, szükség üdejében, egy titkos folyosón által, melly a' Vaticánnal egybe van kötve, ide költözhetnek. A' vár elő részén van a' fellyebb említett híd, mellyet Adrián Tsászár építetett.

Augustus temető Emléke, közel a' Tiberis partján fekszik, melly Ripetta nevet visel; ez tsák töltése izmosságának köszöni, hogy még

valami belőle fenn' áll. Ugyan ezen omladékok hirdetik, hogy itt valaha a' pompa erővel egybe volt kaptcsolva. Omladványin ezen halotti palotának, a' hol minden tagnak az Augustusi fámiliából különös sírháza van, egy nézpiatz építettett, a' hol bizonyos üdőkben vad állatok hartza adatik.

Nem messze a' Sz. Pál kapujától látnt Cajus Cestius sír oszlopát, egy mind régisége, mind falazattya izmossága miatt, mind pedig az annak belsejében jól meg tartatott víz festékű rajzolat végett fehér simított darabra, emlék maradvány. Egy nagy, négyszegletű pompa oszlopban áll, köből, és teglából épültt, és fehér márvánnyal színeztetett; mellynek magossága 120 láb, Mostanában az idegen vallásúak temetésére szolgál Rómában.

A' régi Róma le írása végén még kell jelelni, hogy a' Római piatzot (Forum Romanum) híjába keresné valaki az újj Rómában, melly hajdon bálványházokkal, palotákkal, győzedelem ivzatokkal, győzedelmi díszekkel, bálványi, és Vitézi oszlop képekkel telye volt, a' hol az ékessen szollók emeltt állszéke függött, a' hol a' Római nép sok századok által a' nemzetek sorsáról, és ország javáról ítelt. Ez a' fényes hely mindent, még nevét is el vesztette, melly hajdon az egész világ előtt isméretes volt; azt most a' máj Rómáiak tsak egy Tehén mező (Campo vaccino) méltatlan neve alatt ismériik. A' Capitoliumot is haszontalan keresnének az újj Rómában, a' hová a' meg hódított Királyok', és Nemetek martaléki a' győzedelmes Fejedelmek előtt győzedelmi pompával vitettek, a' hol Jupiter bálvány háza volt, és a' Tanáts gyűlését tartotta. El tűnt a' bálvány ház a' birodalommal. Régen el tűntek a' Palatinus hegyről is a' tsászári palota nyomok; azon roppant épületé, mellyet Augustus épített, Tiberius el végzett, Caligula, Nero, Domitzián, és mások természeti, és mesterségi kintsekkkel meg gazdagítottak. Ezen palóta már régen

porban fekszik újj kertek alatt mélyen el temetve. Mind azon helyeken azomban, mellyek annyi jeles teteknek nézhelyei voltak, némelly szemfény vesztő bám fekszik. Ha mindjárt itt az útzó újság kívántsasága elégedést nem talál is tökéletesen, még is örömet mulatozik ezen magányos tsendeségben sir-halmainál egy el hanyatlott uralkodó népnek, melly a' leg távúlabbi nemzetekre igájával egyszersmind a' nemessebb pallérozat világát is ki terjesztette.

IV. O s z t á l y.

M o s t a n i R ó m a.

Fekvése, folyó vize, hidak, kapúk, piatzok, és kútak.

A' mi üdönkben Paris Frantziának, London Angolnak, és Béts Német Országnak, az volt valaha Róma az egész népes föld kerekiségének. Noha hajdani ékességitől egészen meg fosztatott, még is most is mindég egy Róma a' világ leg szebb városai közül; és a' mesterség, 's régiség szeretőjinek valamenyi városok közt a' leg sikeressebb. A' Vandalok által el pusztított, a' Gothusok által végső omlásra jutott, fő Papjainak szorgalma által hamvából ismét fel támadott. A' 15-ik század felétől fogva a' Pápák azt egészen újjra építették. Nagy elméjű mesterektől segítettven, a' Régi Rómát omladványából, mellybe azt a' vad nemzetek keze temette, fel emelték, és fel ékesítették azt mindennel, a' mi az építő, képfaragó, és képiró mesterség tehetségében állott, a' munka nagyságára, szépségére, és álmétkodtatására tekintve, hasonlíthatatlan.

§. 1.

F e k v é s e.

Róma igen egyenetlen alapon fekszik, és formája mint egy hosszú négy szeglet, mellynek közepe mind a' két nagy részről (éjszak, és dél felől) és a' négy szegletek, ki terjednek. A' Tiber a' várost két egyenetlen részre osztja, mellynek nagyobbika a' bal partján a' tulajdon Rómát képzí. A' másik rész Leoi városnak, vagy is Tiber túlyának (Trastevere) hívatatik.

Mostani fekvése Rómának mint egy öt órányi kerületű. Elejintén csak a' 7 dombokat foglalta az magába, de Aurelián Tsászár ahoz hozzá kaptsolta a' Márs mezejét is, melly egész a' Capitolium tövéig, a' nép kapúja mellett (porta del popolo) ki terjedett; és ezen része a' városnak mostanában legnépesebb, a' többit jobbra kertek, szőlők, és szántó földek foglalják. A' városnak a' Tiber vizén túl fekvő része a' Vaticanát, a' Sz. Péter Templomát, az Angyal-várt, és a' leg szebb újjabb épületeket foglalja magába. Róma több fertálokra van fel osztva, mellyek Rioni (Regiones) nevet viselnek.

§. 2.

F o l y ó v í z e.

A' Tiber. Ezen már a' régieknél híres folyó víz az Appennin hegyek között fakad napkeleti Toskánában, és mint egy 50 órányi folyat után Ostia városánál a' tengerbe omlik. Rómánál többször elváltóztatja ágyát; elsőben éjszokról délre folyik közel a' nép kapújához, ezen kapút balra hagyván, azután napnyúgotra kerülván, éppen a' város legnépesebb részét folya körül a' hol a' Vatican, és Angyal vára jobbra maradnak; a' Palatinus hegy ellenébe folyását nap nyúgotra veszi, és végre a' tserepes hogy alatt (Testaccio) el hagyván a' város falait, ismét délre fordul. A' Tiber víze csak nem

mindenkor zavaros, és valamennyire egésségtelen, ha mind azon által nyúgszik, és le ülepedik, tiszta, és inni való lesz. Ezen folyó hajdon szélessebb volt, es gyakran, ágyából ki lépven; nagy áradásokat okozott. Tarquinius superbus volt, az első, a' ki azt tulajdon ágyába vissza vezette; a' posványokat ki szárítván, mellyek a' Capitolium, és Palatinus hegy között támadtak. Trajan, és Aurelian még sikeressebb intézeteket tettek, hogy a' víz maga partjai közé zárattatnék. Mind ezek után is azomban a' Tiberen való hajózás mindég nehéz volt; mivel a' folyó igen hirtelen folyt. Torkolatja felé folyása sebessége meg gátoltatik ugyan a' déli szél által, de a' hajó járás azzal éppen nem könnyéttetik.

§. 3.

H í d a k.

A' Vatikán hegyet több féle hidak kaptsolják a' Janiculummal, és régi Rómával, ezek: 1) Az Angyal híd, az Angyalvár homlok részén, mellyről fellyebb emlékeztünk; ez Romának régi emlék díszeihez tartozik, 300 láb hossza, öt bolthajtáson nyúgszik, és vas rostéllyal, 's kép-oszlopokkal díszeskedik. A' két utolsó kép oszlopi Sz. Péter, és Sz. Pálnak Berninitől vannak, több más ékességek is készültek ezen híres Mester rajzolata után; 1450-ben a' kollát a' sok ember tolongása által le nyomattatván, sok személyeket meg sebesített, a' hol is 172-ten halálokat találták. 2) A' Sixtus hídja. 3) A' két hídak, mellyek a' Tiberi szigetet egyik részről Róma régiebb részével, és a' másikon a' Tiber tulsójával (Trastevere) egybe kötik; és 5) a' Palatinusi híd, melly szakadt hídnak is (ponte rotto) mondatik, a' Vesta temploma előtt, melly most a' Nap' B. Aszszony (S. Maria del sole) szentegyháza, ezen utóbbi hídakat meszsziről se lehet az előbbeniekkel öszve hasonlítani, mivel azokon semmi különöst nem találni.

§. 4.

K a p ú k.

A' leg éjszakiabb a' nép' Kapúja (Porta del Popolo) (a' régi: Porta Flaminia, a' via Flaminia út végén). Ez azon kapú, mellynek bé léptén Róma fényessége azonnal magát hirdeti. IV Pius azt Vignol (Vinyol) által, Michael Angelo rajzolatia után, újjonnan építtette. Négy márvány oszlopokkal díszeskedik, mellyek közt Sz. Péter, és Pál kép oszlopi állanak. A' belső, vagy is város felül való ékessítések Bernintől vannak.

A' Pinciana Kapú, vagy is a' régi Porta Collatina, és Salara kapú; nem meszsze a' gonosztévők mezejétől (Campo Scelerato) a' hol hajdon a' vétkes veszta szűzek temettettek; ez mind az éjszaki részen van.

A' Napkeleti részén a' városnak ismét 3 kapúk vagynak, t. i. a' Porta pia, az előtt vimina'is névvel, mivel a' Viminalis domb szélén fekszik. A' Sz. Lörintz Kapúja, vagy is Porta Tiburtina, mellyen által az út Tivolisba vezet. Alaja ezen Kapúnak, melly Augustus üdejében épültnek látszik, földel van takarva.

A' nagyobb kapú, Porta maggiore, vagy Porta naevia, Claudius Tsászartól építtetett, 's Vespasiántól, és Titustól meg szépíttetett, rész szerént a' hozzá épültt újj házokkal elborítatik.

A' Déli rész Kapúi: a' Sz. János Kapúja, melly Frascatiba visz; hajdon Porta Caelimontana neve volt, a' Caelius hegy allyán való fekvése miatt. A' Porta Latina, meg tartotta régi nevét, mellyet Latium hajdoni ország úttjától vett, a' mellyen áliott. A' Sz. Sebestén Kapúja, vagy a' régi Porta Capena, melly nevét a' régi Capena városától költsönözte, és a' Győzedelem Kapúja, Porta Triumphalis, melly több győzedelem Ivzatokkal volt ékesítve; ezen kapúnak, mellyen a' via Appia ország út ki mentt,

még csak egy boltozattya, és két márvány oszlópa van. (A' mint már említettük.)

Sz. Pál Kapúja, egy kevesse kívül van a' hármosszültt kapún, (Porta Trigemina) mellyen a' 3 Horatziusok, a' 3 Curiatziusokkal való bajvívásra ki mentek. Ostiai kapúnak is hívatik, mivel az Út ezen által Ostia felé megy.

A' Kapúk Tiberen túl nap nyugotra: Porta Portese, az előtt Portuensis, mivel innét az út Portoba visz. A' Sz. Pankratius (Pongrátz) Kapúja, a' Civitá Vecchiali úton, hajdon via aurelia nevet viselt. A' Cavallegieri Kapú, melly nevét a' közel lévő épülettől nyerte, a' hol a' Katonaság lakik. Az előtt Porticella neve volt. A' Porta Angelica, IV Piusról hivatlatott így, a' ki Pápai méltósága előtt Angelo Jánosnak hívatott; és ezen kapút a' Vaticán mellet építtette. Végre a' Porta Castello az Angyal vár tövében.

Útszák. Három tökéletesen egyenes útszái Rómának különös figyelmet érdemlenek, mind hosszúságokra, mind az ott álló épületek szépségére nézve. Mind a' három a' nép piatzáról megy ki. A' középső: Strada del Corso, valamennyi között a' legnépesebb, illendő szélessége mellett fél órányi hosszú, és egész a' Velentzei palotáig (Palazzo di Venezia) húzódik, és a' Sz. Márk Templomáig

Ezen pompás útszán minden szép alkonyodat üdeín sétálló Lovagló, és szekerezők találatnak. A' gyalogok számára különös mellyék út van tsinálva. A' Ripetta útsza jobbra megy, és a' Ripetta nevű kapúnál, a' Tiber partján végződik. És a' Babuino útsza, melly bal felé a' Spanyol piatzra vezet. Ez a' 3 útsza leg szebb a' városban, a' többiek, noha mind jó formán szélessek, sok felé kanyarodnak, és nem leg jobb állapotban tartatnak.

Nyilvánosságos köz piatzok. Ezek az idegenekre nézve a' leg sikeresebb jelességek közé tartoznak. Száma ezen ugró kúttal, pompa

oszlopokkal, oszlop-képekkel, és roppant palotákkal díszes piatzoknak jeles. A' leg jelessebbek e' következők:

1. A' Nép piatza (Piazza del Popolo) ez az első, mellyet érni leg elsőben is a' nép kapuján bé lépven. Igen hosszú, valamivel nagyobb hossza szélességénél, és majd három szegletű. V Sixtus ama nevezetes egyiptomi, pompa oszlopot (Obeliscus) a' nagy Circus omladványiból ide hozatta, és itt fel állíttatta, mellynek magossága a' keresztel, és állástalpal 110 láb. E' mellett közel van egy igen szép ugró kút, melly a' piatzt különösen ékesíti, az azon álló két Szentegyházzal együtt, mellyeknek homlok eleje oszlopokkal fényeskedik. Jobbra, a' Ripetta útsza elején, a' tsuda B. Aszszony Temploma (S. Maria de miracoli) a' Carmelitaké. Balra a' Babuino útsza felé, a' Sz. Hegy B. Aszszony, Temploma (S. Maria di Monte Santo) a' Franciscanusoké. Mind a' kettő éppen egy formára van építve. Végre a' Kapú az egész piatznak oly felséges, és pompás Tekéntetet ad, hogy az álmélkodást, és tsudálkozást indít az emberben.

2. A' Colonna piatz, nevét az Antonin oszlopától vette, melly leg szebb ékessége. Ezen oszlop emléken kívül látni itt egy szép kútat, mellyet XIII Gergel építtetett. A' pompás épületek közt, mellyek azt környékezik, emléttést érdemel különösen a' Ghigi palota, egy a' leg betsessebbek közt egész Rómában.

3. Monte Citorio piatza: a' Monte Citorio nevű dombotskán fekszik, a' hová régenten a' Római nép meg hívattatott, hogy a' ki választott személyek rende szerint a' köz-választásokban vokstot adna, 's a' hová a' perlekedő részek ítélletre idéztettek. Ezen piatzon áll a' Római Törvényház, Curia Innocentiana, melly több törvényes ágokból (udvarokból) áll. Ezen épület előtt áll azon pompás, 12 láb magas márvány állás-talp, melly a' Missionáriusok kerttyében találtatott, és XIV Benedek parantsolattyára ismét vissza állíttatott. Ez az

állítás-talp, melly félig mívelt munkával ékesítetik, melly Antonin temetési pompáját, és magasztalását ábrázolja; a' felett egy ezen Tsászárnak szenteltt oszlop volt, melly még az Itello palota udvarában láttatik, termés kőből, és a' leg szebb arányosságban van készítve.

4. A' Spanyol piatz; (Piazza di Spagna) igen rendetlen formájú. Homlok eleje a' Spanyol követség palotájának, a' Hít terjesztő Papok (da Propaganda) Collegiamának, és más néhány magány hazoké, sokat adnak ékességéhez, de leg többet a' Barcaccia nevű kút, és a' felséges garáds, melly a' Pincio hegyen álló Sz. Háromság Templomához vezet, melly a' maga nemében egy a' leg tökéletesebb munkák közül.

5. A' Pasquino Piatz; igen kitsin, és tsak azért híres, hogy az nevét a' rajta álló tsorbúltt kép-oszloptól, (Torso) vette. Ezen Torso, vagy Derék-törsök, egy régi maradvány; némellyek azt egy Sándor Katonája testének tartják, kinek neve Pasquinus volt légyen.

6. Campo Vaccino piatz, most a' marha vásár, hajdon a' Forum (Gyűléshely), leg szebb nyilt helye volt a' régi Rómának, mellyet Tarquinius Priscus leg szebb oszlop folyosókkal körül vétetett, és a' mellyet győzedelem ívzatok, oszlopképek, oszlopok, és a' leg fényesebb köz épületek ékesítettek. Ezen piatz, melly sokkal nagyobb, mint a' régi Forum, egy nagy mező, mellynek közepén fák állanak. Találni itt egy kútat is egy szép Granit-kő medentzével, de tsak a' marha itatásra. Minden felül omladékokat szemlélni, mellyekből még néhány régi oszlopok pompásan emelkednek; magányossan, és szabadon, semmi épülettel öszve nem kötve. Akár melly pusztának, és dísztelennek láttassék is ezen hely nagy térsége miatt, még is nagyon kellemetes az. Lehetetlen ezen helyen, melly valaha a' legnagyobb néz-helye volt a' világnak, magát a' leg mélyebb belső indulattól meg tartóztatni. Itt volt az a' hely,

a' hol Cicero olly ékessen szollott, a' hol Caesar munkálkodott, a' hol a' győzedelmes vitézek győzedelmi pompával a' Capitoliumba által mentek; továbbá ezen helyvel volt határos a' szeut út (via sacra) kétség kívül az már most tsak egy omladvány, de ez is eleget hirdeti maga hajdoni felségét. Elég ötöl ez a' világ mulandosági megfontolására.

7. A' Navona piatz, egy a' leg nagyobbak között Rómában: úgy tartják, hogy egész kerületét a' Severus Sándor' Circusának magába foglalja, melly a' köz-uralkodás üdejében a' Marsfeldnek egy részét tette. Fő ékessége 3 kút, mellyeket XIII Gergel, és X Innocentius építetttek. Egy azok közül, márványból van ugyan, de kép-faragó munka nélkül, tsekély vigyázatot érdemel. Az ellenében álló két medéntzjú, hol egyik a' másiktól veszi a' vizet. A' második medentze szélén észre venni kép-ábrákat, mellyeket Michael Angelo, és egyéb híres Mesterek készítettek, négy Tritonok (emberformájú tengeri tsudák) kettős tsiga teknyőkkel szájjokban, mellyekből vizet fetskendenek. Egy más Triton a' medentze közepén, egy delfint (tengeri nagy hal) tart szép márványból, melly árnyék tartó formán okádja a' vizet. Ez az ábrázolat Bernintől van. A' középső kút úgy nézetteik, mint egy az új Rómának leg szebb emlék művei között. Ez a' felséges munka, mellynek rajzolatját Bernin gondolta ki, egészen nyomát viseli ezen híres ember elméjének, a' ki itt minden szépségeit a' mesterségnek, és nagyságát Talentomának fel fedezte. Egy tojás gömbű vízmedentze közepén, fehér márványból, egy köszíkla emelkedik fel, mellyben négy nagy üregek láttatnak. E' felett egy 50 láb magosságú, hajdon a' Caracalla Ant. Circusában állott pompa oszlop nyúlik fel Granit kőből, telye Hyeroglyphusokkal, (írás módja, a' hol minden szóból tsak az első betű áll). Négy szegletin a' köszíklának állanak négy egyarányos szépségű, nagyságokkal, és vakmerő

helyheztetésekkel irtóztató oszlop képek fehér márványból, mellyek a' világ négy fő folyó vizeit ábrázolják, t. i. a' Gangest, Dunát, Nilust, és Laplatát. Ezen bálványok vedreket tartanak, mellyekből egész sereg víz rohanik a' medentzébe, melly abban kerengelvén, a' szikla üregébe öntődik, és más kútakba el folyik. Ezen üregekben látni egy orosz-lánt, egy lovat, és egyébbb állatokat szörnyű nagyságban, mellyek a' világ részeit ábrázolják, és éppen elő jönni látszanak, hogy a' medentzébe szomszágokat oltsák. Szép nyári napokon el záratnak némellykor az üregek tsatornái, 's akkor ki árad a' víz az egész piatzra, melly egy kevéssé gömbüregű, és mint egy medentzét formál, mellyben könnyen hajó ütközet adattathatnék.

K ú t a k.

Ezen víz-épületi művek is leg szebb diszéhez tartoznak Róma piatzinak. A' leg magossabb, mint a' leg mélyebb, tájékok hasonló bővségével el vannak látva a' leg tisztább, és egészségesebb víznek, melly nem csak a' szokott szükségre elegendő, hanem még hámorokat, eleség, és papíros malmokat is hajt. A' jelessebb kútak a' következők:

1. A' Páli kút. Aqva Paolina, a' Janiculum tsúítsán, közel Sz. Péterhez a' Montorión, (aranyhegy) egy a' leg szebbek közül Rómában. V Pál építtette azt 1512-ben a' Nerva piatzán lévő omladékok szerekből. Használta a' régi Rómaiak munkáját, és még ahoz kaptsolta ama jeles víztartalékot (Fontanone). Az épület egy Joni rendel ékesítettik, veres gránit oszlopokkal, mellyek felett egy Attika emelkedik egy fel írással, a' Pápa tzi merevel Koronázva. Az oszlopok alatt 6 boltozatok láttatnak; három nagyobbak, mellyekből három folyó vizek rohannak ki egy nagy márvány hajó forma kádba, 's ezek mellett két kisebb bolthajtások, két sárkánnyal díszesítve, mellyek vizet látszanak okádni. Ezen víz, melly 36 olasz mértföldről vezettedik Ró-

mába, több malmokat, és erő műveket mozdulatba tartván, számos kútakat itallal táplál.

2. Termini kút. Fontana di Termini, vagy Aqua Felice, vagy Fontana di Mosé: Ötödik Sixtus Pápa (kitől Felix vízének is hívtattik azon Pápanak Ilastromi nevérol, mivel hogy Minorita korában Pater Felix nevet viselt) vezette azt Colonnától, melly Rómától 22 ol. mértföldre távozik, ide; elő homloka Travertin munka, négy oszloppal, és három vak ablakkal ékesítve, mellyek középsőjén Moyses veszszejével fakasztja a' vizet a' kösziklából, a' más kettejének egyikében szemlélni fél domború képét Áronnak, a' harmadikban Gedeonét. Alatt 4 oroszlányok feksüsznek, ketteje fejer márványból, ketteje pedig basalt köből, titkos írással a' falzaton; mind ezek vizet okádnak magokból.

Nagy költséggel vezettette V Sixtus ezen vizet a' Quirinalis, Pincius, és Capitoliumi hegyekre is.

Trevi kút, vagy is szűz víz. Fontana di Trevi, vagy Fontana dell' Aqua vergine.

A' szűz víz leg kellemetesebb italú Rómában, forrása 8 ol. mértföldre van Rómától a' Tivoli, és Palestrinai út között. Mark Agrippa vezette azt a' városba 735-ben Róma kelte után, 14 mértföldi tsatornán, a' Sz. Háromság hegye alatt két ágra osztlik, mellynek egyike a' Condotti útsza hosszába, 's a' másik a' Fontana di Trevi kútba folyik, mellynek három torkolatya van. Azon diszes állapotba, mellyben most láttatik, XII Kelemen Pápa helyezettette azt 1756-ben. Hármás épületi testböt van öszve rakva, és egy alaphöl, melly tsoport kö szírtón nyugszik, mellyről a' víz egy nagy kö tartalékba rohanik, 6 — 7 léptsöböl álló sáمولy keríti azt az útsza víz - aránnya alatt, melly korlálttal kerítve tsak nem az egész piatzot el foglalja. A' közép épület oldal épületein fellül emelkedve diadalmi ívzat

képében pipeskedik, 4 oszlopokkal, domború képpekkel, és kép oszlopokkal díszeskedvén. A' középső vakablakban, mellyet 4 oszlópotskák kellemítene, van egy iszonyú Neptunus kép oszlopa, egy tengeri tsiga felett álva, mellyet Tritonok által vezérelt tengeri tzödörök húznak, márványból, a' köszírt közepén, mellynek majd két harmad részét foglalja. Az oldal vak ablakokban külömbféle erköltsi márvány kép oszlopok láttatnak, fellül pedig két domborúak, mellyeknek egyike azon szűzet képe, a' ki a' forrást a' katonáknak fel fedezte, 's a' kitől a' víz nevét vette. A' Roszorzonon 4 kép oszlopok tetszenek fel a' 4 oszlopok egyenébe, és egy Attika, (hátrább) mellynek közepén olvasni a' nagy felírást, 's a' mellyet azon nagy Pápának két Fama által tartott nemzeti tzímere koronáz.

A' Sixtus hídi kút. Fontana di Ponte Sisto.

A' Julia út végén. Ezen szép kútat V Pál Pápa állította fel, a' Jániculus hegy tetejéről oda vezetvén a' Paulina vizet, melly által menvén a' híd boltozati felett, jó magasra fel hat. Két Joni rendű oszlopokból, 's egy Attikumból áll egy boltozattal, melly alatt a' barlang van, a' honnét a' víz egy edénybe vastagon folyik, 's ebből egy alat fekvő tartalékba szakad.

Tekenős - bekás kút. Fontana delle Tartaruche.

Helyesen fel van ékesítve négy márvány tzethalakkal, és négy értz kép oszlopokkal, mellyek a' felső tátzán négy teknős - békát tartanak.

Egeria völgyi kút. Fontana della Valle Egeria.

Úgy tartják, hogy az légyen ama régi, és híres vidék, mellyet Numa Pompilius a' Musáknak szen-

telt, 's a' melly Egeria Ninfától vette nevét. Elején tén csak egy barlang forma forrás volt az ott emelkedő domb allján; azomban a' helynek gyönyörű fekvése, a' bövséges víze tisztasága, a' szünetlen zöldellő liget, melly a' forrást, és annak folyása részét árnyékkal fedezte, és hogy többször Numa Pompilius abba vette volt magát; azt betsessé tették a' 'pogányok előtt, mint egy szent forrást; a' hol' utóbb egy bolthajtás épült, egy Lymphæus formájával, márvánnyal, kép oszlopos vak ablakokkal díszesítve. Látni abban még most is egy boltozatot, mellynek fenekén Egeriának tsonka kép oszlopát, és alatta bövségesen tsurgó forrást szemlélni.

A' többi nevezetesebb kútak elő jönnek azon nevezetes helyek le írása alkalmatosságával, a' mellyeknek kerületében fekszenek. Mert a' tsekélyebbeknek száma igen nagy.

A' Szentegyházak.

Róma városában, melly a' keresztény világnak Feje, és Aszszonya, a' nyílt szentegyházaknak, és kápolnáknak száma fellebb megy 350-nél; nem tudván ide a' sok házi külön kápolnákat a' palotákban, mulató épületekben, és magány uri házakban. Mind ezek közt 7 fő szentegyház legfelségesebb; mellyek egymástól nagy távolra esnek; közönségesen Basilica (Királyi épület, vagy szentegyház) név alatt esméretesek; mellyeket ha ki a' meg szabott Rend szerént egy folytába ájtatosan meg látogat, tellyes bútsút nyer. Ezeket fogjuk először is rövideden által vizsgálni.

1. Lateranumi Sz. János fő Szentegyháza. Basilica S. Joannis in Laterano.

Ezen híres fő szentegyház első, és leg főbb minden szentegyházai közt Rómának, és az egész keresztény világnak, innét mondatik: a' város, és világ szentegyházainak Anyja, és Feje. (Eccle-

siarum Urbis, et orbis Mater, et Caput.) Széke a' Római Pápának, mint Római Püspöknek; és minék utána a' Pápaságra fel magasztaltatik; ide jön pompa kíséret közt ezen székbé avatkozni. Ezen szentegyház sok féle nevek alatt esméretes. Elsőben Constantininak hívatott, mivel Nagy Constantin Tsászár alkotta azt, XII Kelemen Pápa azt megújította. Egy a' leg felségesebbek közül Rómában, egészen vegyes rendű nagy kő, és fal oszlopokkal ékesítve, 's díszesítve: 11 szép kép oszlopokkal, mellyek gyönyörű elő homlokát kellemítik tetején. A' ki álló boltozatját, mellyből a' Pápa áldást szokott adni a' népre, 4 granit oszlopok tartják. Az alsó tornáztat 24 vegyes rendű márvány fal oszlopok (pilastra) támasztyák. A' tornáztat alján látni Constantin kép oszlopát, melly a' Kvirinál hegyen találtatott annak fürdeiben, öt kapui (ajtaji) felett domború remek munkák díszeskednek. A' nagy kapú harangértzből öntetett. Jobb kézre a' bé falazott a' szent kapú, melly tsak a' szent (Jubilaeumi) esztendőben nyitattik meg. Belseje öt hajóra osztatik 4 sor fal oszlopok által. A' közép sorban kettőnként, vagy is párossan oldalazák a' közbe vett boltozatokat; minden fal oszlopon van egy fal üregben (nichia, fülke, vakablak, zothecula), mellyet két régi zöld (verde antico) oszlopok ékesítenek, egy Apostól kép oszlopa szörnyű korban; (magassága a' márvány kép oszlopoknak 14 láb, 5 hüvelk.) Ezen kép oszlopok felett domború állanak mészlisztből (gipszből), és még magasabban kép seregeket venni eszre tojás-gömb formában, a' leg jobb mesterek etsetjéből, mellyek a' Profétákat ábrázolják. Az ajtón belől balra érni a' Corsini kápolnát, melly egy a' leg pompásabbak, és gazdagabbak közül Rómában. Egy Korinthei rendel ékesíttetik. Corsini Sz. András képe az oltáron kirakott munka (Musivum). Az aranyos értz kép allya napkeleti alabástrom, és a' két oszlop régi zöld kő munka. Két nagyságos sír- emlékek ékesítik a' kápolnát: XII Kelemené, régi porfirból,

és által ellenében Corsini Nerius Kardinálé, szép márvány kép oszlopokkal ékesítve.

Kör-falzatyában 4 üregek szemléltetnek a' négy fő erköltsök kép oszlopival, és azok felett igen betses négy márvány domborúk. A' kúp egészen mészliszt, és arany munkákkal fényesítettik; falai, és pallója ezen kápolnának egészen kemény márvánnyal vannak meg ruházva.

Ezután következik a' Santori kápolna tojás gömb formában Joni rendel; s' több más kápolnák néhány jelességekkel. Atal menvén a' nagy hajózatba eszre vehetni V Márton Pápa harangértz sír- emlékét, és két vastag granit oszlopot, mellyeken a' nagy bolt tartózkodik, mellyek magassága 36 láb.

A' fő Oltár a' keresztmenedék közepén áll; magányas, és 4 márvány oszlopokkal ékesült, mellyek egy gothi mesterségű sátorfedelelet ápolítanak, a' hol egyebb szent ereklyék közt: Sz. Péter, és Sz. Pál fejei is tiszteltetnek ezüst mely - képekbe zárva, mellyeken tsupa gyémánt ékességek villognak. Há-tulján a' kereszt menedéknek van a' felséges Oltári szentség oltárja, egy drága kövekkel gazdag szentség - sátorral (tabernaculum); két értz Angyalok ábrázolják ezüst domhorúban az ur vatsoráját: ezen oltár felett egy aranyos értz fedél, és homlokzat díszeskedik, 4 régi aranyozott értzel nádoltt vegyes rendű oszlopokon. Az oltár felett üdvözítónk Menybe menetele van le írva; és az egész kereszt épület gyönyörű rajzolatokkal pompáskodik. Ugyan azon oltár oldal részein vannak márványból Elias, Moyses, Áron, és Melchisedech kép oszlopi. Az orgonát két felséges régi sárga (giallo antico) kő oszlop tartya. Az emelet hajó is (tribuna) ki rakott munkákkal díszes.

Látni a' szentegyházban még több oltárokat is, és sír emlékeket; ki menvén abból az oldal ajtón, által érni a':

Szent léptsöre. (Scala Sancta.)

Ezt V Sixtus Pápa állította, hogy abban a szent léptsöt tiszteletesen el helyheztené, melly az előtt a' régi Lateranumi polotában hevert darabonként. Az 28 fogakból áll, fehér márvány, és ugyan az, a' melly Pilátus házában volt Jerusalemben, 's a' mellyen édes Meg váltónk többször fel, 's alá járt szenvedése üdején. Sz. Ilona, Nagy Constantin Tsászárnak Anyja azt Rómába küldötte több egyéb eszközökkel, mellyek üdvözítették Sz. Vére által meg szenteltettek. Ezen híres szent hely nagy tiszteletben tartatik, mellyre nézve azon tsak tarden másznak fel az emberek, le pedig a' mellék garáditsokon mennek. Ezen léptsök a' sok fel mettel által, melly szünetlen, nagyon meg koptak, 's azért nagy deszkákkal be fedettettek. V Sixtus ezen garádits fölébe helyezettette ama híres házi kápolnáját a' Pápáknak; melly a' Lateranumi palotában volt: mellynek oltárja gothi munka, van benne három olmariom telye szent ereklékkal. A' szentek szentének (Sancta Sanctorum) neveztetik.

Sz. Vatsora. Triclinium.

Oldal részén ezen Sz. helynek szemlélni a' boltos üreget, (tribuna) mellyet III. Sz. Leo Pápa készített ama híres szent vatsorának fenn tartására; mellyet XIV Benedek ide helyezettett azon formában, és azon kirakott munkákkal együtt mellyekkel Sz. Leo a' nagy Vatsorálló szállát, (Caenaculum grande) mellyet Lateranumi palotájában készített, fel ékesítette.

Konstantin kereszttséghelye. Baptisterium Constantini.

A' Lateranum körül fekszik, és nevét (S. Joannes in Fonte, küli Sz. János Temploma) keresztelő Sz. Jánostól, kinek tiszteletére a' szomszéd Lateranumi fő szentegyház (Basilica) fel van szen-

telve, és a' keresztstől, melyet Constantin Tsászár itt fel vett, nyerte.

Nevezetes ez a' Szentegyház mind régiségéről, mind gazdag ékességei szépségéről. Nagy Constantin építette, és több Pápák meg újították azt. Az épület 8 szegletű, három léptsőn menni le a' keresztelő kútba, melly egy szép basalt hamv-vederből van, melly felett két kis domború láttatik; egyik ábrázolja Krisztus Urunk keresztstét keresztelő Sz. János által, a' másik Nagy Constantinét Sz. szilveszter által. Ezen keresztelő kút bé van kerítve által törtt korláttal, és egy kúppal fedetik, melyet 8 porfir oszlop tart, mellyeken egy nagy régi fő gerenda boltozat, és más 8 fejér márvány oszlop nyugszik. Ezen utolsó 8 oszlopokon egy fő pártázatot venni szembe, melly felett ferdén rajzolt fal oszlopok tűnnek fel; ezen fal oszlopok közt 8 helyes fris rajzolatok tűnnek fel, mellyek a' B. szűznek, és Sz. Jánosnak (a' keresztelőnek) történeteire emlékeztetnek, úgy a' többi képek is, Constantinus történetivel. Ez a' szentegyház egy Királyi Templomhoz hasonló, melyet ékesítenek a' két egy más ellenébe fényeskedő kápolnái keresztelő Sz. Jánosnak, és Sz. János Evangelistának, kápolnájj Sz. Venantziusnak; Sz. Ruffina; és Secundának. Az ajtó, melly felett egy régi munkás ormány díszeskedik kivűt, két porfir oszlopon függ, 's érdemes a' szemléletre.

**Az Egyiptomi Toronyoszlop (Obeliskus)
a' Lateranumi szent János Piatzán, a'
Templom előtt.**

Leg nagyobb minden eddig esméretes torony oszlopok közt; Ramesses, Egyiptom Királya azzal Théba városában a' nap bálvány templomát ékesítette; el pusztulván azen fő városa Egyiptomnak, Campises azt az omladványok közül ki szabadította. Veres granítból van, betű szavakkal (hyeroglyph)

ékesítve. Nagy Constantin azt a' Nilus vízén Alexandriáig, Constans pedig, annak fija Rómáig hozatta egy 300 evezős hajón, és a' leg nagyobb futató helybe (Circus Maximus) állította, a' hol le rogyván, három darabban hevert a' föld alatt. V Sixtus azt ki ásatta, és azon palota elejbe, melyet a' szentegyház mellett épített, fel állíttatta. Most az alapjával, és a' keresztel együtt 153 római lábra emelkedik. A' Lateranumi Sz. János Temploma mondatott Constantinénak is, a' mint említettük, mivel ő azt alkotta; Üdvözítőnkének; mivel Sz. Sylvester Pápa azt Üdvözítőnknek szentelte. Arany szentegyháznak, gazdag kintsei miat.

A' Vatikani Sz. Péter fő Temploma. Basilica S. Petri Vaticana, vel, in vaticano.

Minek előtte ezen világ ékességébe be lépünk, vizsgáljuk meg rövideden a' vidéket, mellyen által kell menni, és a' melly ezen tsudállatos remekjét az emberi mesterségnek környékezi.

Sz. Péter Piatza.

Ezen Piatz előtt van még egy másik Rusticucci nevezetű, mellynek szélessége 204, hosszúsága 246 láb. Ez után jön a' nagy (Piazza di S. Pietro) piatz, hosszúság gömb (elyptica) formában, mellynek nagyobb kereszt mértéke 758, a' kisebb 588 láb. Ama szép oszlopszat, melly azt keríti, 56 láb szélességű, 284 oszlopból, és 64 travertin kő fal oszlopokból áll Dori rendben, mellyek fél abróns formába helyeztetve, mind a' két részről, 4 sorban, három utat képeznek, mellyek közt a' középsők leg szélesebbek, úgy hogy azokon két szekér el mehet. Az oszlopok alapokkal, és fejtetekkel együtt majd 40 lábra emelkednek, és egy szép Joni tetőt ápolítanak, melly 9 láb magas, egy $5\frac{2}{3}$ lábnyi törött kolláttal, mellyet 96 szent kép oszlopok díszesítenek, tra-

vertin kőből faragva, $9\frac{1}{2}$ láb magassággal, és így az egész emelet 64 lábra nevelkedik. Mind a' két fél kerékben meg van a' közép pont egy veres granit darabotskával jelelve a' földben; a' honnét tsak az elő oszlopok tűnnek szembe az egész tornázból, a' többiek mind el födétvén. Közép pontyán ezen piatznak emelkedik fel a'

Vaticanomi (Egyiptomi) Torony oszlop.

Egy darabból álló veres granit, szoborjával, és a' kereszttel együt 126 láb; titkos betű szóknélkül. Nuncoreus Egyiptomi Király állította azt Heliopolban, 's onnét Cajus Caligula által Rómába vitelett. V Sixtus vitette azt az Augustus, vagy is Neró futatójáról ezen helyre 1586, és a' Sz. kereszt tiszteltére szentelte. A' talpatat szegletei négy értz oroslányokon nyúgosznak, tetején a' tsillagos hegyek Sixtus tziémerére, 's a' sasok a' láb talp párkányzata alatt XIII Innotzentziuséra, arányoznak. Alól körül van véve oszlopotskákkal. 1817-ben készült egy tökéletes déli linea a' nagy piatzon, a' hol a' 12 égi jegyek fel vannak jelelve kerületekkel, 's a' torony oszlop azoknak mutatóul szolgál, melly árnyékával jelenti a' napnak holnapi szállásait; 's körös körül fel vannak jelelve a' szelek azon részen, a' mellyről fújnak.

A' fetskendő kúta.

Jobbra, és balra a' toronyoszloptól két egyenlő ugró kúta bövséges vizet fetskendenek magassan szünet nélkül, egy sereg tsévek által, mellyek közepén a' nagyobbik 64 lábnyira fel szökik, mellyek egy kettős granit béka tekenőbe le esvén, egy nagy tartalékba gyűlnek. A' víz a' Trevignanói vidékről, a' bracciano tó mellékiről jön, melly Rómától 24 olasz mértföldre van. Az oszlopzat végén két egyenes tornáztok kezdődnek, mellyek magokat két széleivel a' Templom nagy tornáztának egyesítvén egy

harmadik piatzot kerítenek, melly egy rendetlen négy szegletet formál, mellynek nagyobb szelessége 366, 's hossza 296 láb; és így hossza öszveségesen a' három piatzoknak 1148 láb. Ekessége ezen két egyenes tornáztoknak páros Dori fal oszlopokban áll, mellyeknek ugyan azon egy párkánzatja van, törtt kollátokkal, mint az oszlopoknak; felettek 44 kép oszlopok álván, és igen nagy ablakok által világosítatnak. Már most következik

A' V a t i k a n u m i f ő S z e n t e g y h á z. R ö v i d T ö r t é n e t e.

A' hol az Apostolok Fejedelme Sz. Péter, és több Sz Pápák temetettek, nagy Konstantin egy fő szentegzházat alkotott mellyet részint a' Caligula (s' azután Nero) futtatóján épített. Hosszasága 315 láb vala, öt hajóra, öt kapúval; 's egészen hasonló volt a' Sz. Páléhoz: 4 sorjában voltak 88 oszlopok, és 4 keresztbe álló oszlopok; azokön kívül, mellyek az oltárokat ékesíték; a' négyszeg-hosszú udvar körül álló tornáztot pedig 40 oszlopok képelelték, a' szentegyház előtt. Több mint 11 századok után, 1450-ben omlani készülvén, V Miklós Pápa Új szentek szentyének (Tribuna) tettelett talp falat a' régin kívül nap nyúgot felé; a' kinek halála után tsak II Pál folytatta a' kezdett munkát; miglen II Julius, mint különös értelmű betsülője a' szép mesterségeknek; tanátskozván az akkori leg híresebb tudósokkal, Bramante Lazzari építő mesternek rajzolatját legjobban meg kedvelte; 's ő maga le tette a' talpkövet 18 napján Sz. György havának 1506. Julius hatála után X Leo, és következői alatt, mennyi viszontagságokon ment légyen által ez a' remek munkája a' világ első építő mestereinek, tárgyunkon kívül volna itt el beszélleni. Tsak VI Pius által, a' ki a' segrestyét építtette, ért a' fő Szentegyház tökéletességre 1784.

Fel számlálván a' Pápákat, építő mestereket, és az üdöt, melly tsak tsupán a' Templom építé -

sében fellül hallad száz esztendőt; meg gondolhatni a' munka iszonyúságát, és nehézségét. Már 1694-ben 47 miliom Római tallerra (Scudi Rómani) ment a' költség; hát még ha az utóbbi költségek oda számláltatnának; tsak a' Segrestye maga 900 ezer tallérba került, a' sok ékességeken, aranyozásokon, és ki rakott munkákon kívül. Különösen a' fenn tartásra, és szünetlen igazgatásokra nem elegendő esztendőnként 30 ezer tallér.

Kérkedés nélkül mondhatni, hogy minden mesterségek kezet fogtak ezen épület alkotásában, melly leg nagyobb, és leg felségesebb emlék jele a' mostani Rómának, és az egész világnak, és az emberi elmének leg mérészebb, 's álmétkodtató elő rajzára mutat, a' melly tsak végre hajtattathatót, és alkottathatót. Innét, ha Rómának egyebe nem volna a' Vatikani Templomon kívül tsudálkozásra méltó, ez maga nagy út érdemlene láthatása végett. A' régi rómaiak roppant épületeket állítottak fel; mint a' ferdőket, és Colossaeumot, de egy testben fedél alatt ezen épületnek párját, és példáját nem lelmi. Mind ez tsak egy pillantás ezen fő Templom történetibe.

Elő-homloka Sz. Péter fő Templomának.

A' Szentegyház előtt egy igen nagy márvány léptsős terjed, közepén egy granit sátor forma elő épülettel, mellynek alsó szegletiben Sz. Péter és Sz. Pál kép oszlopát venni eszre. A' Léptsős föld színete 194 lábnyira nyúlik, szélessége 99 lábnyira, erről 7 fogon megy fel az ember egy másikra, mellyen a' Templom eleje áll, ennek terjedése 366 láb, magassága 157. Nyoltz corintheta oszloppal, és 4 fal oszloppal díszesíttetik, mellyek felett a' párkány tetőn emelkedik az Attikum, vagy is második rend. Az oszlopok közt vannak a' 4 kapúk, vagy is nagy Templom ajtók, 's a' fal oszlopok közt két vak ablakok, és két nagy ívzatok. A' közép nagy ajtó felett van egy domború márványból,

melly Krisztus urunkat ábrázolja, a' midőn Péternek a' kültsokat által adja A' nagy ívzatok, vak ablakok, és ajtók felett látni 9 nagy ablakait a' felső tornátnak, oszlopokkal, és ki álló folyosókkal ékesítve; mellyeknek középsőjéből adja a' Pápa az Áldást a' nagy ünnepeken, és hirdettetik annak üdejében az új Pápa választatása.

Az Atticum egy által törtt korláttal koszorúztatik, mellyen 13 kép oszlopok állanak. A' két végén két órák, egy olasz, és egy Frantz, mellyeket VI Pius tsináltatott. Eddig a' föld színétől 157 láb magasság emelkedik, az oszlopok kereszt vastagsága pedig 8 láb, 3 hüvelk.

A' három Rúpok a' Templom teteje elején pompa tornyaikkal ki mondhatatlan hájító tekintetet adnak ezen felséges épületnek, fő képen hátulso részén.

A' homlok épülethől 5 bé meneten lehet a' pitvarba jutni, mellyeknek háрма lapos egyenes tető padlással, vagy fedéllel, 4 Joni márvány oszlopon, díszes kedik, a' többi kettő együgyű, és bolt-hajtásos. Ezen pitvar igen nagy, szép; és arányos, hossza 219, és széle 39 láb A' pitvar látpontja két széle felé jobbra Constantinnak, balra Nagy Károlynak lovas kép oszlopa. A' pädimentom egészen különbféle színű márvány. A' fal Jioni fal oszlopokkal ékesítetik, mellyeken padlatos boltozat fekszik, 's ezeken fellül rendében sok Pápáknak ülő képeit látni gipsz munkával. A' boltozat jó ízletű, aranyos mészliszt művekkel fényeskedik. Az elő homlok 5 bé meneteinek által ellenében ugyan anyi nagy ajtók vezetnek bé a' templomba, hármának mindenikét két páva színű nádoltt oszlopok őrzik, mellyek azon 20 több féle márvány oszlopokkal, a' bé menetek körül, egybe kaptsolva, felségesen pompásítják be járását ezen szörnyű rop-pant Isteni háznak.

A' nagy ajtó felett szemlélni egy szép magas domborút márványból, a' hol Krisztus Urunk Péterre bizza a' Juhok legeltetését. Által ellenébe

van ama híres kirakott képe Sz. Péter hajójának, melly a' szélveszektől hanyattatik. (La Navicella). Ez 1500 eszt. tájjékán 22 ezer arany forintba került.

A' fő ajtó egészen harang értzből van külömbféle szent, és történetes képekkel faragva. Azon bé falzott ajtó, mellynek közepén egy aranyos értz kereszt láttatik, a' Szent Kapú; (ajtó) mivel hogy tsak a' Jubilaeumi szent esztendőben nyíttatik meg, melly VIII Bonifaciustól rendeltetett, és minden 25 esztendőben ünnepeltetni szokott; azután a' Sz. Kapú ismét bé zárattatik. A' három régi fel írások márványon II. Gergeltől, és VIII Bonifaciustól vannak.

A' Vaticanumi fő Templom Belseje.

Semit a' világon nem hasonlíthatni Sz. Péter Templomához tágasságra, arányi szépségre, ékeségi gazdagságra, 's annak szorgalmatos el látására nézve. Nem venni eszre bé menet végetlen nagyságát, a' részek helyes arányassága miatt, tsak midőn egyenként vizsgálja az ember az ötlöket, akkor veszi eszre azoknak iszonyúságát. Úgy p. o. az Angyalok, a' mellyek a' szentelt vízes edényt tartják, az ajtótól természetes nagyságú gyermekeknek látszanak, oda közelítvén nevelkednek, 's ha oda érvén, magány állásokban, tagonként, meg vizsgáltnak, el rettent nagyságok. Hoszszasága az ajtótól a' szent helyig, (tribuna) $517 \frac{1}{2}$ láb; a' nagy hajózat $82 \frac{2}{3}$ láb széles, és 142 láb magas. A' pádimentomon olvashatni valamenyi nagyobb Templomok mekkoraságát egész Európában, mind annyi közt ez leg nagyobb.

Van benne 28 Oltár, a' Confession, és Cathedrán (Sz. Péter temetőjén, és székén, mellyekről alább szollunk) kívül; nem számlálván a' többit, mellyek a' Sz. Barlangban, (Catacumbae) segrestyékben, és temetőkben vannak. Száma 98 a' külömbféle szép márvány nagy oszlopoknak, mellyek az oltárok oldalait ékesítik, és a' kissebb hajózatok

bolthajtásait tartják; Corinthi rendben, más 4 ve-
gyes, hasonló nagyságú, régi sárga kőből nádaltt
oszlopokkal a' kereszt üreg két szélén, sok több ki-
sebbeken kívül az oltárok felett, 's a' sok peretzes,
és a' Confessionál találkozó értz oszlopokkal. A'
nagy hajó, és a' keresztbe fekvő, Korinthei rendű
páros fal oszlopokkal díszes, 85 láb magasságra,
mellyek közt szörnyű nagy bolthajtások lebegnek,
és mind annyi oltároknak fedélül szolgálnak. A'
fal oszlopok felett Karingol a' párkányzat, s' ezen
nyúgosznak a' nagy boltozatok, és gömbüreges (tri-
buna), külömbféle rajzolatokkal, és aranyos gipsz
domborúkkal ékesítve. Mindenik pár fal oszlop
tértségében van egy kettős vakablak sor, mellyeknek
alsójában állanak rendben márvány kép oszlopi a'
szerzetes Rendek szent Alkotójának. Fő boltozat-
jok oldalain az Ivzatokban ülő domhorúit szemlélni
az erköltsőknek gipsz munkával aranyos alapon.
Bé menete a' hajózatnak (V. Pál által) szélesebb a'
többször 8 lábbal, a' hol 3 nagy bolthajtások állja
56 első Pápák domború képeivel fényeskedik többi
szépségei közt, mellyeket mind annyi fejer márvány-
ból készült domború gyermek ábrázolatok tartanak,
s' mások mellettek a' kultsokat, és Pápai ko-
ronát. A' pädimentom külömbféle márvánnyal van
ki rakva. Ezen toldalékból a' nagy hajózatba lép-
vén, szembe tűnik, az első ívzat után jobbra, ha-
rang értz kép oszlopa szent Péternek, melly egy
ég (baldachinum) alatt ülven, láb tsókkal tisztelte-
tik, s' a' melly Pünkösöd Hava 29 kén, 's egyéb
rendkívüli Ünnepletekben, Pápai öltözetbe tetetik.

A' nagy kúp alatt állítottott fel 7 léptső felett a'
Pápai nagy oltár márványból, mellyen tsak a' Pápa
szolgálhat Misét, vagy helette egy Kardinál külö-
nös kegyelemből. Ez alatt vagyon egy más oltár Sz.
Péter temetője felett, és ez Confessionának (Vallás té-
telnek) hívattatik. Egy 17 fogú kettős gráditson
kell le menni, törtt korlátokkal körül véve, már-
ványból, és kürtöletekkel, (Cornucopiae) mellyek
meg vannak aranyozva, ékesítve. Ezeket szüütelen

92 lámpás ég; a' Confessio pallója, és falai drága márványokkal vannak meg ruházva, és az aranyos értzrostély bé menetele Sz. Péter Koporsójának, mellybe Sz. Anaklet Pápa halandó maradványit el zárta az Apostolok Fejedelmének. A' rostély oldal részein szemlélni négy birs-színű alabástrom oszlopot, és két fal üreget, Sz. Péter, és Sz. Pál aranyos értz oszlop képeivel. A' Pápai Oltár felett egy felséges értz égfedél áll 4 peretzes (tekervényes, spirale) oszlopokon, 39 láb magas, és az Angyalok $10\frac{1}{2}$ lábnyiak. Az értz 186592 font. Az aranyozás 40,000 tallér, és a' munka több 60,000 nél.

A' Nagy Kúp. Cupola grande.

Melly a' Confessió felett áll; kereszt szélessége 130 láb, bámító épületi része a' fő Templomnak, és talám az egész világnak, magassága a' földtől 165 láb $\frac{5}{8}$ 4 iszonyú fal oszlopokon, mellyek kerülete 220 láb, és 4 bolthajtásokon, mellyek szélessége $73\frac{1}{7}$, magassága $137\frac{1}{2}$ láb, nyúgszik. Belső tsinosságát teszik: 52 Corinthi fal Oszlopok, kettejével, mellyekben a' 16 köz oszlopokon mind annyi ablakok világosítanak, és fellül a' nagy boltozatban ki rakott munkákat látni; a' kúp leg felsőbb tető boltotskájában (Lanternino, lámpáska) szemlélni az Atya Isten képét kirakott munkával. A' nagy bolt rajzolat is mind hasonló művek. A' párkányzaton alól mindenik nagy fal oszlop egy Sz. Üregnek tetszik, két kanyargós oszlophól képeltt ki álló folyosóval, 's a' közepén egy ajtóval, melly felett egy márvány domború van; a' folyosó alatt van egy nagy vak ablak, mellyben egy 10 láb magasságú alapon egy 15 láb magas iszonyú kép oszlop áll, melly a' fellebb álló domborúra, és a' belső kápolnába örízett jeles Sz. ereklyére arányoz.

A' nagy hajó Szent Üregében (tribuna) mellynek boltozatja aranyos gipsz munkával ékes, a' mély gömb három karimájiban domború munkák fényeskednek. A' Sz. Üreg pádimentomára két porfir lép-

tsön hágni fel, ennek közepén egy nagy oltárt pilantani meg, mellyen áll a' Sz. Péter széke emlék jele régi elefánt tsont, arannyal vegyes ékességekkel, mellyen Sz. Péter, és követőji az Isteni szolgálatot tették. Ez bé van zárva egy más aranyos értz székbe, két Angyalokkal koszorúzva, kik a' kültsoakat, és Pápai koronát tartják.

Ezen felséges értz széket a' Négy Anyaszentegyház Tanítóji (Sz. Agoston, Ambrus, Chrysostomus, és Athanasius) tartják, 14 láb magas kép oszlopok: az egész munka 116,257 font értz. A' Kamaráts-kához, a' hol az ereklye van, fel mehetni egy kéz lajtorjátskán. Felette van egy nagy Dütsösség tzimere, mellynek közepén a' Sz. Lélek rajzoltatott le galamb képében, felhőkkel körül véve, Angyalokkal, és Serafokkal meg töltve: s' egészlen meg lévén aranyozva, sugarait meszszi villogtatja, közép pontján egy sárga üveg ablakkal világíttatik, melly az arany fényét meg kettőzteti. Ezen munka majd 3 esztendőbe, és 219,161 font értzbe került.

A' többi szép kúpos kápolnák közt jeles a' keresztelő kút kápolnája, mellynek kúpja különbféle kirakott rajzományokkal ragyog. A' keresztelő kút, egy nagy porfir kagylóbol, egy talpkövön áll, ékességei tsupa aranyos értzek. A' nagy hajó alapján két órák látszatnak, Olasz, és Frantz, mellyeket, mint a' külsőket, VI Pius készíttette. Ezen fő Templomban a' Pápa három fő Ünnepeken áldozik leg pompásabban a' Confessio leg nagyobb oltárjánál; Karátsony, Húsvét, és Sz. Péter, és Pál napján. Igen jelesek az ékesítések ezen fő Templomban az új szentek Iktattatása alkalmatosságával, a' midön különbféle talentomai az építő mestereknek sok új ekességgel örebbítik azt. Továbbá a' tapasztaltalannak képzelhetetlen az a' művelet, mellyet okoz a' Szentegyháznak meg mérhetetlen üregében ki tétele a' sárga réz keresztnek, melly közepén a' Confessio előtt lógg, 22 $\frac{1}{2}$ láb hosszú, 12 láb széles, 314 lámpással meg vi-

lágosítottva, mellynek mindenikében két világ ég, nagy tsötörtökön, és Penteken estve, mellyből a' világosságnak különös foganatja következik, és az egész Templomban valóban rajzolati.

A' Templom alatti barlang. Grotte Vaticane.

A' Sz. Veronica Oszlopa alatt egy grádisotskán menni le; 11 Oltárokat, szép ki rakott képeket, rajzolatokat, aranyos gipsz munkákat, értz képoszlopokat, és más számos ékességeket szemlélhetni ottan. Meg van tiltva az Aszszonyi nemnek ezen föld alatti templomba menni, egyébb Pünkösöd más napján, és akkor meg tiltatik az a' férfiaknak. Máskor pedig tsak különös szabadsággal láthatják azt a' fejér személyek.

Sz. Péter Segrestyéje.

Mellyet sok Pápák már elméjekben forgattak, azt VI Pius 1776 el kezdette, és 1784 el végezte. A' szentegyházzal két folyosó által van egybe kaptsolva, mellyek bolthajtásokon állanak. Két részre osztatik, egyik segrestyéül, a' másik a' káptalan bélieknek lakásul szolgál.

Hat emelettel, és 6 sor ablakkal, 32 lak osztályra választva, elegendő udvarral. Külsején a' fal oszlopok alatt Dori, fellül Joni rendűek. A' kúp teteje, melly közepén emelkedik, egy nagy értz tsillaggal végződik, mellyeu a' kereszt áll.

A' fő templom részéről belől érni először egy gömbölű pitvart 4 keleti veres granit oszlopokkal, és fal oszlopokkal, ellenébe Sz. András iszonyú márvány kép oszlopával, azután 3 folyosót egymás után, a' Benefitziatus Papok segrestyéje mellett, azután a' Káptalaniak segrestyéjét; a' Kart, s' annak kápolnáját, mind ezek a' leg finomahb márvány oszlopokkal, ki rakott munkákkal, rajzolatokkal, fel iratokkal, és oszlop képekkel gazdagok. A' köz-

segrestye kereszt mértéke 48 láb, magassága 80 l. s' felette a' gömb tető 161 alapzata nyoltz szeg, minden szeglethen van egy fejer márvány fal oszlop, 's pallója Szitziliai Jaspis, 8 régi barnával sujtásozott oszlopokon áll a' lapos fedél padlat, 4 pedig a' fészület Kápolnáját ékesíti. A' Kanonokok segrestyéje 55 láb magas, $38 \frac{1}{2}$ l. hosszú, $27 \frac{1}{2}$ l. széles két alabástrom oszlopos kápolnával, s' mellette a' nagy káptalani szálla, több ékességekkel. A' köz segrestye majd hasonló, kápolnájával együtt, a' Kanonokokéhoz, melly a' Benefitziatus Papoké. Innét a' Benefitziatus kis Papok (Clerici) segrestyéjébe menni, s' onnét a' ruha tartó tárba. Ugyan azon emeletben vagyon az Oklevéltár is. Az itt tartózkodó káptalan, melly naponként az Isteni solyosmákat a' kar kápolnájában, melly azon részében fekszik Sz. Péter fő Templomának, mellyet V Pál Pápa ahoz ragasztott, végezi; 30 Kanonokból, 56 Benefitziatus Paphól, 26 Benefitziatus kis Paphól, egy Kardinálból, (Esperest képen) kinek van egy Praelatus Helytartója, (Vicarius) áll.

Felső része a' Sz. Péter Templomának.

Ez egy látni érdemes Tünet. A' garádits, melly oda vezet, oly alkalmas, hogy azon a' rakott öszvérek is fel mehetnek. Annak folytában sok ajtótskákat venni észre, mellyeken a' templom fal üregeibe lehet bé menni körös körül az egész épületben, leg inkább a' nagy pártázatban, a' honnét igen hájító pillantat esik a' templom egész belső részébe.

A' nagy boltozatja a' fő hajónak egy fedéllel boríttatik, melly fal oszlopokon áll, a' mellyek a' boltozatban magában alapoltattak; a' nagy emelet, (Contignatió) melly az egész körön uralkodik, lapos téglákkal van pallózva. Ezen emelethől láttatik fel tűnni a' nagy kúp (Cupula grandis) hasonlithatatlan felséggel: ez egy belől ápolított oldal fallal kezdődik', mellyen egy más kerék alap fal

áll igen nagy párkányzattal koszorúzva. Innét a' bolt üreg (tamburo) emelkedik fel 32 kettős Corinthi oszlopokkal, felettek kép oszlopok állanak az eredeti kismássában. Ezen fellül van a' szépen ékesült Attikum (dísz homlok fal, vagy törtt korlát) szép aránnyal, mellyen a' nagy kúp nyúszik, három sor ablakokkal, mellyek igen szépen díszeskednek. A' lámpás tető, melly egyenesen a' kúp felett fekszik, nyak pártázat nélkül 32 páros Joni oszlopokkal díszes, mellyek felett ismét egymás gyönyörű arányú Attikum van. A' tetőt egy pompa torony Koronázza, mellynek hegyén egy értz gomb, vagy is golyobits tartya a' keresztet, a' melly gomb oly tágos, hogy abban 16 személy körül ülhet egymás mellett. A' vas kereszt 10 $\frac{2}{3}$ láb magas. Ezen épületnek minden leg kissebb részeit el lehet járni számos léptsőkön. A' két kisebb mellék kúpok, a' nagy kúp két felén 8 szegletűek, Corinthi oszlopokkal, és fal oszlopokkal, 136 lábra emelkednek az emelet alapától, a' nagy kúp pedig 285 lábra emelkedik. A' bal részen állóba (dél felé) tétettek 1786, a' harangok, de azonnal ki kellett azokat onnet szedni, mert még a' piátról is alig hallattattak, a' templomban pedig felette búgtak. Két ajtón mehetni be a' kúp belsejébe a' két pártázatok felett, mellyeknek kerülete 214 láb. Innét igen szép tekintet van a' templom belső részébe, és még a' kúpba is. A' nagy hajlat tetején, mellyen a' tsúts torony (Lanterna) nyúszik, egy belső ablakon által az egész mélységet el látni a' Szentegyháznak.

A' Kúp, Templom eleje, és tornáczok koszorú formában világitatnak meg bizonyos napokon. Ezt az Olaszok Girandolanak nevezik. Ez tsudállatos bájitó pillantatot okoz. Igen illető szempillantás az, a' midön az éjjeli első orra ütésre, egyszerre, 683 (némelykor 791) fáklyák, 4400 lámpások meg gyújtatnak, és mint egy bájitó rajzolatot állítanak a' szem elejbe. A' sok égi háború kártételei el tá-

voztatására sok villámtűz vezetékeket készítettett az épületen VII Pius Pápa.

A' Vatikánumi Palota.

Ezen szörnyű nagy vár, melly maga egy városhoz hasonlít, hajdoni lakhelye a' Pápának, a' Sz. Péter Templomával egybe kaptsolva. Szélessége 1080 láb, mélysége 720 láb; zár magába 22 udvart, és 11 ezer szállákat, nagyobb és kisebb szobákat. Le írására egy egész kötet volna szükséges; a' honnét itt arról tsak igen nagygyában lehet emlékezni. A' bé menetel ezen palotába azon részéről van a' Sz. Péter Temploma tornáztának, a' hol Constantin Tsászár lovas kép oszlopa áll, ama felséges Királyi, oszlopokkal ékes léptsön, melly a' Királyi szállába vezet, melly is a' Sixtus, és Pál Kápolnának pitvarúl szolgál; ennek, és a' többi tároknak ékességeiről nem szolhatunk, mivel igen sok árkusokat foglalnának, tsak említettést teszünk azokról. Következik a' Sixtina Kápolna, IV Sixtustól, mint Alkotójától veszi nevét. Ezen kápolnában tartya, vagy halgatya a' Pápa az Isteni szolgálattot a' nagy (szent) héten, és Advent I vasárnapján. Itt gyülekeznek öszve a' Kardinálok az új Pápa választására. Itt az öszve hangzó ének szó (harmonia vocalis) jobban esik ki, mivel nintsenek ötlök, mellyek a' szó hangot el szakasztanak.

A' Paulina Kápolna. Ebben tétetik ki az Oltári szentség a' 40 órányi Imádásra Advent I vasárnap, és az Isten Koporsója nagy héten számtalan világgal. Következik a' vezéri Szálla (Sala Ducale). Innét a' Sz. Damasus udvarába menni. Jön a' Borgia Lakás, 6 Kamarával.

A' Chiaramonti museum; fel íratokkal. VII Piustól. A' Könyvtár, több szállákkal, és ki állókkal, számatlan kötetekkel. A' Chiaramonti kép faragó museum VII Piustól. A' Fenyős kert (Giardino della Pigna). A' museum Pio Clementinum.

Az állatok szállája. A' kép oszlopok tára (Galleriája). Az áll - képek tárháza (Gabinetto delle Maschere). A' Fedeletlen szállás (Loggia Scoperta) A' Musák szobája. A' gömbölű szálla. A' Görög kereszt szálla. A' két Lovas szoba. (Stanza della Biga.) Az egyelek tárháza (Galleria delle Miscel-lanee). A' gyertya tartók tára (Galleria de' Candelabri). A' Föld - irati tárház (Galleria geografica). Raffael szönyeg szobái (Stanze degli Arazzi di Raffaele), Raffael szállásai (Logge di Raffaele) Raffael szobái, (Stanze di Raffaele). A' nagy kert, vagy erdőtske (Giardino grande, detto il Boscareccio).

A z Ú j P á p a i p a l o t a .

A' miről eddig emlékeztünk, nagy részre a' régi palotához tartozott. V. Sixtus meg akarván nagyobbitani a' Pápai lakást; Vezérlésének utolján el kezdette ezen új, igen magas, és izmos palotát, melyből egész Rómát látni kellemetes távólban. Következője VIII Kelemen azt el végezte 1595, s' attol fogva az Lakhelye a' Pápáknak, midőn a' Vaticanumban mulatnak. A' nagy szálla, mely közönségesen Clementinanak mondatik, közönséges szállása a' Helvetziai ör - katonáknak (örzöseregnek) leg nagyobb, és felségesebb valamennyi közt. Itt szokta a' Pápa tartani a' Lábmosást nagy tsötörtökön. Innét le mehetni a' Sz. Damasus udvarába. Rövideden említem itt, a' mit Fea Káról, Elölülője a' Római Régiségeknek ír ezen palotáról 1821 hosszan el számlálván Róma le írásában (az 1 kötetb) mindent, a' mi ezen palotának betsét illeti, így szóll: ilyen ez a' palota, egybe foglalatja sok felséges épületeknek, mellyeket több Pápák 4 századok által alkottak, (el kezdvén XXII Jánostól, a' ki annak ki terjesztésére néhány tornyokat le döntetett a' Leoni falakból), mind e' mál napig; egy palota, mellyet egy városhoz hasonlíthatni, melyben 12 ezer szobákon kívül (noha némelleyeknek a' 11 ezer is solnak tetszik) vannak nagy szállák, min-

den féle nagyságú kápolnák, felséges rajzolatokkal, és drága készületekkel fel ékesítve, udvarok, melyek közt olyanok is vannak, mint tágas piatzok, és noha nem minden arány mértékű, még is minden öszve illő, betses, jól fel osztott, és alkalmas a' véghetetlen tárgyakra, mellyekre készítettett. In-nét a' Pappagalli udvaron, és a' Vaticanumi tem-
plom háta megett a' kotsi úton által, annak déli ré-
szére érvén, el láthatja a' visgálló nagyságát az
épületnek, és Angyali elméjét Michelangelónak, a'
ki oly tsudállatossan öszve tudott illesztetni annyi
külömbféle rendeket, és részeket. A' Sz. Péter
Templomának kiterjedése, Fontana Cavaller sze-
rint 44,280 könyöknyi, (Palmi) a' honnét azt álít-
ja, hogy ama híres 'Salamon Templománál 15-ször
nagyobb.

A' Kirakott Mesterség Oskolája. Studio del Mosaico.

A' Borgo Fertálynak két kapúja (Cavalleggeri,
és Fabrica) közt van egy nagy palota, melly a' ki-
rakás (Musivum, Mosaicum) mestersége tanulására
ideztetett, melly valóságát, és fényességét a' Vati-
kanumi fő Templomnak köszöni; melly azt ellátta
igen nagy kö- darab, és köporenyv gyűjteménnyel;
mellyben 15 ezer színeknél több található. Abban
sok ügyes tanítók vannak állítva, a' kik szüntelen
a' fő Templom művében foglalatoskodnak. Betsbe
tartást, és az útastól látogatást érdemel ez a' mes-
tezi intézet, mellyből annyi érdemmel tellyes ki-
rakott remek munkái jöttek ki a' szentegyháznak,
mellyek halhatatlanná teszik szép műveit a' nagy
mestereknek, és meg őrizendik azokat az avasság-
tól, és el kerülhetetlen veszélytől, mellynek az
eredeti munkák alája vettettek.

Sz. Pál Apostol fő Temploma.

Sz. Pál Kapúja. Aurelian Tsászár, hogy
Rómának kerületét új falakkal meg tágítaná, a' vá-

rosba zárta a' Tserép hegyet (monte Testaccio) telekével együtt, innét haszontalanná lettek a' Trigemina, Lavernale, Raudusculana, és az Aventini Nevia Kapúk, 's ez építetett egy kapút azon úton, melly, Osztiába vezetvén, osztiainak neveztetett, s' azért a' kapu is osztiainak hívatatott: most Sz. Pál kapujának mondatik, mivel hogy annak világhíres fő szentegyházához vezet.

Nagy Constantin Tsászár Sz. Szilvester esedezésére alkotta 324, ezen fő Templomot egy Lucina nevű Római fő Nemes Aszszony bírtokán, a' hol Sz. Pál Apostol el temettetett volt Timotheustól, maga Tanítványától, egy olasz mértföldnyire ezen kapútól. Theodosius Tsászár meg kezdette azt nagyobbitani 388, és Honorius Tsászár azt el végezte, 395. Meg újította Eudoxia Tsászárné 440, és a' föld indulás után III Sz. Leo Pápa 795, úgy IV Eugenius, akkor Kardinal, V Marton alatt 1425, végre VIII Kelemen. Ez a' híres fő Templom, melly egy a' hét bútságok közül, a' négy Sz. Kapusok, és 5 patriarchalisok közül Rómában, a' Casino hegyi Benedeki Barátok gondviselése alatt van 1425-től fogva. Tűz által egészen el pusztult 1825, VII Pius halála előtt kevéssel, a' ki ott valaha Apáturi hívatalt viselt szerzetes korában. Ezen szomorú esettel zárta a' Mindenható számát ama súlyos viszontagságoknak, és szélveszeknek, mellyek közt ez a' halhatatlan vezérje Péter hajójának diadalmasan küszködött 23 esztendőök folytán által. Az utánna szerentséssen vezérlő XII Leo Pápa a' fő Templomot valódi Apostoli buzgósággal építette részint maga meg tsükkent kintstárából, részint a' keresztény Fejedelmek, és Hívek istenes adakozásából. *) Melly hihetőleg más ábrázatban fog alkottatni a' régítől, és még annyira nem kész, hogy azt le lehetne rajzolni, tsak a' kereszt menedékről emlékezem, a' hol Sz. Pál teste nyugszik; és a' melly

*) S' építeti a' most Vezérlő VIII Pius.

a' világ álmélkodására a' nagy tűz között minden sérelem nélkül maradt.

Amaz gyönyörű nagy oszlopszat, melly a' tornáztót olly nagy betstsel ékesítette, és a' 120 külömbféle színű drága értékű nagy oszlopok, mellyek a' templomot 5 hajózatra osztották; a' sok szép márvány nemek, rajzolatok, ki rakott munkák, mellyek belsejét díszesítették ezen 238 láb hosszú, (a' Sz. helyen kívül) és 138 láb széles Isten házát, a' láng prédájává lettek, egyedül a' kereszt menedékben, mellynek alapa néhány léptsökkel magasabb, s' a' hol a' patriarkai oltár áll, egy ég tetővel ékesítve, melly gothi diszszel torony oszlopot képel, 42 porfir oszlopokon, melly alatt Sz. Pál Apostol teste nyugszik, más egyéb Sz. erekléssel. *) A' Klastrom belseje, gothi munka, és egészleu körül van véve oszlopotskákkal, és ki rakott munkákkal ékes; belől sok betses fel írásokat olvasni.

A' Nagyobb Boldog Aszszony fő Temploma. Sancta Maria Major.

Piatza. A' Templom előtti piatzon áll egy fetskendő kút, és egy felséges oszlop, Pári márványból, Corinthi rendben, és felette a' B. Aszszony értz kép oszlopa van az Isteni kiseddel. Egészlen 130 láb magas; kereszt vastagsága 5 láb 8 hüvelk.

A' fő Templom egy a' 4 Patriarchálisok, és leg szebbek közül Rómában; építetett 352. János Patritziustól, és Sz. Liberius Pápától, minnek utánna annak alapa tsudállatossan ki jelettetett az égből esett hó által kis Aszszony hava (Augustus) 5 napján az Esquilinus hegy felett; a' honnét Havi B. Aszszony (S. Maria ad nives) és Liberius fő temploma, (Basilica Liberiana) nevet nyert. Jászoli B. Aszszonynak (S. Maria ad Praesepe) is hívattatik, Krisztus Urunk jászolyáról, melly ott tartatik. Úgy

*) Nem esett Semmi Sérelem.

Sixtus fő templomának, (Basilica Sixtina) mivel azt III Sz. Sixtus egészen meg újította 452, és mostani formájába helyeztette; végre nagyobb B. Asszony (S. Maria Major) nevet visel, mivel első helyet tart Rómában minden B. Asszony templomai közt. Mostani homlok elejét XIV Benedek ékesítette meg 1743 két rend oszlopokkal; díszes borítékokkal, és külsőbfléle betses szerű művekkel. Belseje 3 hajóra osztatik 36 ioni fejer márvány oszlopok által. Ennek betseji le írására ismét több ivék volnának szükségesegek. Tsak azon kápolnáról teszek említést, mellyet V Pál Pápa készített abban a' Havi B. Asszony tiszteletére; melly betsével az emberi gondolatot fel múlja. A' B. Szűz képe, mellyről azt tartják, hogy Sz. Lukás Evangelistától íratott, Lazulikő alapon áll körül rakva drága kövekkel, mellyet 4 aranyozott értz Angyalok tartanak; aranyos értzből vannak a' mellyék ékességek is, és a' 4 feleséges nádaltt napkeleti jáspis oszlopok talpai, mellyek a' díszfedelet hordozzák, uellynek pártázatja drága jáspisból van. Ennek tetején van egy szép aranyos értz domború, melly a' Havi tsudát ábrázolja. A' betses kép rajzolatok a' leg híresebb mesterektől vannak. Ki menvén a' szent helynek oldal ajtaján, szembe tűnik a' templomnak másik homlok része, mellyet X Kelemen kezdett, egészen travertin kőből, fal oszlopokkal, oszlop képekkel, és két nyoltz szegletű kúpokkal ékesítve; a' piatzán látni ama szép torony oszlopot, mellyet V Sixtus 1587, ide állított, egyiptomi gránithból van titkos értelmű íromány nélkül, 42 láb magassága; és egy 21 lábnyi alapon emelkedik fel jó aránnyal.

A' Jerusalemi Sz. Kereszt fő Temploma.
Basilica Sanctae Crucis in Jerusalem.

Ez egy a' hét bútsús fő Templomok közül; Nagy Constantintól építtetett a' Sessorium nevű palotában, a' honnét Sessoriumi fő szentegyház (Ba-

silica Sessoriana) nevet nyert; a' Sz. Kereszt fel-
találása emlékezetére építetett, melly Sz. Ilona, a'
Constantin Tsászár Annya által történt Jerusalemben;
és, minek utánna a' Sz. Keresztnek nagy része,
több Sz. ereklyékkel, és a' Jerusálemből hozott földel
ezen szentegyházba helyeztetett, ez Jerusalemi
Sz. Keresztnek nevezetett. Sz. Szilvester Pápa
szentelte azt fel. Meg újította II Sz. Gergel a' 8
században, és IV Benedek 903. Újra épült alapá-
ból 1144; II Lucius alatt. XIV Benedek azt elő-
homlokossal ékesítette, ki íratta boltját, meg újította
a' Sz. helyet, és azt jelenvaló helyeztetéséhe tette
1744. Belseje 3 hajózatra van, két sor fal, és kő-
oszlopokkal. A' nagy oltár alatt nyúgosznak Sz.
Tzezareus, és Anastasius Mártirok tetemci egy ba-
sált hamvvederben. A' Sz. Ilona kápolnája ki rakott
munkával díszes. A' Cziszterczi Szerzetesek gond-
viselése alatt van, kiknek Klastromában egy kitsiny,
de betses, és kellemetes könyvtár található.

Sz. Lőrincz fő Temploma a' falon kívül.
S. Laurentü Basilica extra muros.

A' Tiburi út mellett nyitott egy temetőt S. Ci-
riaca Római Aszszonyság maga jószágában, melly-
be Sz. Lőrincz temettetett sok más Sz. Mártirokkal,
a' hol is Nagy Constantin 330 ezen fő Templomot
építette. Ezt sok újítások, nagyobbítások, és
ékesítések után a' Szerzetes Rendű kanonokok,
kiknek az gondviselése alatt van, mostani állapot-
jába helyeztetették azt 1647. Egy ez az öt patriar-
chalis, és 7 bútsús fő szentegyházak közül. Tor-
nátztza 6 betses oszlopokkal, és kép rajzolatokkal
díszeskedik, III Honorius Pápa által.

Belseje nyilván két részre válik; az utóbbi,
melly nagyobb, I Adriánt esméri Alkotójának, a'
ki a' régi kisebb részt is meg újította. Az
utóbbi 3 hajózatot formál 22 Joni oszlopokkal, mel-
lyeken a' párkányzat felett állanak a' nagy falak,
ablakokkal által törve. A' második belsőbb rész a'

Confessiótól kezdődik, 3 hajózatra osztva 12 igen szép kékes nádaltt oszlopokkal, győzedelem, és diadalom tzierekkel ékesítve; a' párkányzat felett más 12 kisebb oszlopok állanak, mellyeknek ketteje kigyó kö, melly kö nemre tekintve egy darabba sehol nagyobbat nem esmérni. A' nagy oltár közepén áll magányosan, egy kúp alatt, 4 porfir oszlopon. A' nagy Ivzat alatt van a' régi Confessiója Sz. Lörintznek; egy kápolnátska, a' hol teste, és a' Sz. István Mártiré, fekszik, és mélyebben előre, fenn állanak még az olvasó asztalok, (Ambones) mellyeken régenten a' népnek az Evangeliumok, és Apostoli Levelek fel olvastattak.

Vissza térvén innét a' városba a' Sz. Bibiana Temploma előtt, az Ivzatok, mellyeket látni az úton, a' Claudia víz vezetékei. Valamennyire távolabb szemlélni omladékit a' Marcia víz tartalékjának, mellynek vezetéke Rómától 33 olasz mértföldre kezdődött. Ezen omladékok Marius Diadalmi Ivzatának hívatatnak.

Az említett 7 bútsús fő Szentegyházakon kívül még kettő van, a' melly roppantságára, és ékességire tekintve a' fő Templomok rangjába számláltatik; tudni illik.

A' Tiberisentúl való B. Aszszony Temploma.

S. Maria tras Tevere.

Ez a' leg első Szentegyház, melly a' B. Szűz tiszteletére szenteltetett Sz. Callixtus Pápa által 224; egy Invalidusok Ispotályában, vagy szállásán. Sz. Julius azt meg újította 340. Azért hívatatott Callixtus, és Julius fő Templomának. Neveztetett Jászolyi, Olajkúti, és Ravennaiak B. Aszszonyának is, mivel a' tengeri Katonák ezen tájjékon laktak, kiket Augustus Ravennába meg helyeztetett. Sok újítások, és ékesítések után XI Kelemen tornáztot állított az elejbe, 4 granit oszlopokkal, és több Sz. Oszlop képekkel. Belsejét 3 hajóra osztva 22 veres, és fekete granit oszlop; a' pádimentom

porfirral, kigyó kövel, és egyéb márványokkal van ki rakva. A' nagy boltozaton a' Nagy B. Asszony képe, az Angyaloktól körül véve, legszébb remek munkája a' híres Domenico Rajzoló mesternek. A' nagy oltár égfedelét 4 porfir oszlop tartja. A' Confessióban nyúgosznak Sz. Calixtus, és 4 Sz. Pápák, több drágalátos Sz. ereklyékkel.

2. A' Sz. Sebestén Mártyr fő Temploma.

Azon a' helyen, a' hol Sz. Péter, és Pál teste el voltak rejtve, a' Sz. Cajixtus temetője felett, az Appia, és Ardeatina út között, a' hol Lucina Asszony Sz. Sebestén testét el temette volt. Elő homloka szép, és tornáztzat 6 granit kő oszlop ékesíti. A' nagy oltár díszé 4 régi zöld kő oszlop. A' kápolnák közt szebbek a' Sz. Fabiané, és a' Sz. Sebesténé, melly alatt ereklyéi nyúgosznak azon márvány hamvvederben, mellybe helyeztette azokat III Honorius 1218, midőn azokat a' Vatikánumi fő Templomból ide által hozta. Ez is a' bútság fő Templomok között van.

Catacombae S. Sebastiani. Sz. Sebestyén Temetője.

Ezen Templomból egy ajtón, a' Sz. Frantziska kápolnája mellett, bé lehet menni a' föld alatti temető folyosóba. Ennek sok féle neve volt hajdon: Tombae, Catatombae, Catacombae, Arae, Grottae, Arenariae, és Cimiteria, (a' görög kimás szótól, melly aluvást jelent.) Le menvén egy léptsön, találni egy földalatti kápolnára Sz. Sebestyén melykép oszlopával, a' hol Sz. Lucina temetője volt; innét be menni a' Catacombákba, mellyek sok hosszú, és keskeny boltotskákból állanak, mellyek a' földbe, és tófába vannak ásva; a' hová magokat vonták a' keresztények az üldözés üdején, ott végezték isteni szolgálatjaikat, ott temették halottaikat. Látni itt balra, és jobbra, vak ablakokat, mellyék majd

lajos téglából, majd márványból vannak, melyekbe tették a' Mártirok testeit, szenvedések eszközeivel, vagy más esmértető jelekkel együtt. Az Anyaszentegyházi írók azt állítják, hogy itt 14 Pápák, és mint egy 174 ezer Mártirok temetettek el. A' sok Catacombák közt, melyek Rómának több vidékein találkoznak, ez leg sikeresebb. El lehet abba menni többet 15 mértföldnél. A' többiektől Sz. Calixtus temelője neve által különböztetik meg.

A' többi jelesebb Templomokról szólni fogunk rövideden, a' midőn Róma városa megyés osztályait le íradjuk.

Rómának nevezetesebb Palotái.

A' Capitolium.

Elő homlokával éjszak, és nyugot felé fordul, előtte lévén egy piatz, mellyre egy két felől tört Kolláttal mellékeltt gráditson kel fel menni, mellynek mindenik alsó szélén egy basalt kö egyiptomi oroszlány vizet okádik egy tartalékba; a' felső szélén pedig Castor, és Pollux iszonyú kép oszlopai láttanak. A' Capitolium most hajdoni felsége, és komolysága helett, tsak ékes, és gyönyörűséges öt-öket mulat, mellyek azt Rómának legszebb vidékévé teszik. A' régi Capitolium; mint közép pontya a' Római hatalomnak, egy oly hely volt, mellynek emeletében a' világ meg hódítóji a' nekik meg hódult nemzetek sorsát vezették. E' volt Róma 7 dombjai közt az első, mellyben a' legsikeresebb közgyűlések tartattak: ide mentek fel a' győzedelmes Vitézek diadalmi pompával, s' itt agatták fel olykor az ellenség markából ki fatsartt 'Sákmányokat, s' itt írták magok nevét a' maradandó halhatatlanság könyvébe. A' Jupiterén kívül annyi bálványházak állottak a' Capitolium hegyén, hogy az a' hamis istenek szállásának hívattatnék. Mind ezek, és egyéb számas ékességei, az emésztő változásoknak, és veszendőségnek lettek predájivá.

A' Piatz. Közepén áll ama híres lovas kép oszlopa Mark Aureliusnak, harang értzből. Szembe tűnik itt a' Tanáts Palota (Palazzo Senatorio) ékes elő homlokka; az Aqva Felice kút mellet a' két fekvő kép oszlopok a' Nilust, és Tiberist ábrázolják; 's a' porfir oszlop kép, a' közép fal üregben, az ülő Rómát. Fel menvén a' garáditson, érni a' felséges szállát, mellyben a' Senator, és Magistratus törvény széke van, melly nem régiben kellemetes, és alkalmas korlátos folyósóval körül vétetett. Innét egy kis léptsön a' toronyba hatni fel, melly a' diadalmas Róma márvány kép oszlopával, és egy órával díszes. Innét alkalmason ki vehetni a' hét dombokat, mellyek a' régi Rómát képelték; a' leg híresebb régi emlékeit a' Római piatznak, és a' Mars mezejét, melly a' mostani Rómát formálja.

Viszsza térvén a' piatzra, jobbról látni a' Capitoliumi Museumot, nagy külső tornáttzal, Joni oszlopok, és fedél borítékok által ékesítve. Belseje telyes betses régiségek gyűjteményivel; mellyeket VII Pius sok új ritkaságokkal bővített. Következik a' Tsászárok szállája. A' Filozofusok szobája. A' nagy szálla. A' Faunus, és régi vereses szoba. A' haldokló Bajvivó szobája. A' kép irományok tárháza, melly több szállákból áll. Mindezeknek betses ötleit tsak említteni is sok írásba kerülne.

A' piatzról fel mehetni a' hegynek keleti magasságára, a' hol valaha állott a' Capitoliumi Jupiter bálvány háza, mellyet Tarqvinus Superbus emelt. A' midön fenék alapát ásnák, egy bizonyos Tolo nevű ember koponyájára akadtak, tellyes artzával, a' honnét azt jövendölték, hogy ez valaha Itáliának Fője leend, azután Saturnustól, a' ki ott uralkodott, Saturnus hegynek neveztetett, utóbb Tarpejusnak hívatatott, hogy ott ölettetett meg Tarpeja Szüz a' Sabinusok által, végre Capitolium lett belőle a' Latán (Deák) szókból: Caput Toli. (Toli feje) mellyet méltán is viselt, mert valóban (tulit Caput in áltum) igen magasra emelte fejét az egész esméretes világban minden nemzetek között.

Most ennek helyén áll a' Mennyei Oltár
B. Aszszony Temploma. S. Maria de
Aracaeli.

Ez a' 7 Század elején épült, és Rómának 20 Apátságai közt volt, mellyet a' Benedekiek birtak. IV Innocentzius azt a' Sz. Ferentz Fijainak engedte által 1251, és 1445. IV Eugenius a' Capistrani Sz. János meg újított gyülekének adta. X Leo Kardinali tzi mre emelte. 1348. Készült a' nagy márvány grádits; melly 124 fogakon oda fel vezet; 3 hajóra osztva azt 22 nagy, különbféle rendű, márvány oszlop. Sok jelessegei vannak.

A' másik magasság nap nyugotra Tarpeja kősziklájának (Rocca Tarpejo), hívatott. A' hol a' Caprino hegy, és Caffarelli palota van, volt ez a' kő szikla, melly azon egész részét el foglalta a' hegynek, a' Tiberis felé, melly vár, (Arx) kőszikla, (Saxum) Tarpéja sziklája, (Rupes Tarpéja) és Carmenta köve (Saxum Carmentae) nevet viselt; mellynek tsútsáról az alatta lévő örvénybe taszítottak a' Haza árulók. A' Senatori palota, és Conservatorium közt állott a' Curia Calabria, s' annak közelében magasabban Romulus galibája; ezen Curia-ba hívatott össze a' Tanács, és Nép, az új hold ki hirdetésére, és a' kezdendő hónap Calendáji, *) 's Nonaji **), napok száma tudósítására, 's ezt görögül kalare hívni) nevezték. Ezen Curiától kezdődött a' Lemenetel, és ezen le menetelt Capitoliumi Lejtőnek (Clivus Capitolinus) mondták, melly ki volt rakva nagy sok szegletű rendetlen kovákkal.

*) Calendae, Első-

***) Nonae ötödik, Idus 13 napja a' Hónak.

A' Pápa Palotája.

A' Quirinalis (máskép Monte Cavallo) hegyen.

Palatium Pontificium Quirinale.

Ezt III Pál kezdette a' Quirinalis hegyen, és XII Kelemen végezte. Nagy kapujánál két Joni oszlopon nyúgszik a' kin álló, mellyről az Áldás adatik. Udvara, mellynek hossza 305, széle 165 láb, hármastornáztzal kerítettik, melly három oldalt foglal, 's hátul a' negyedik fél kerék oldalon van egy homlok elő, 's ennek tetején egy nagy óra, 's ez alatt egy szép ki rakott B. Aszszony képe. A' felséges léptsó a' tornáztz alatt el vezet a' számos kápolnába, szállákba, és tárokba, mellyek számos ritkasággal bővelkednek a' tudomány, és mesterség remek műveinek. Fő képpen a' képiratokra nézve. VIII Orbán Pápa ezen roppant palotához kaptsolta a' Quirinalis kertet, és olly magas falakkal kerítette, hogy azok bástya gátaroknak látszanak, melly egy olasz mértföldet foglal kerületében. Szép osz-tályokkal, úttal, szökő-kútakkal, vízi játékokkal, és egy kellemetes mulató házzal bájítja nézőit. Egy gráditson le menvén a' kert hátulsó részébe, ott meg lepi a' vendéget egy orgona a' szörnyű nagy kép oszlopok, és víz játékok közt, melly a' víz haj-tó ereje által sok énekdalokat hangoz.

A' másik részén az útszának, a' palota ellenében van a' Sz. Klára Temploma, a' Kaputzinák Klaszromával. E' mellett a' Sz. Maria Magdolna Szent-egyháza, és Dominicana Apátzák szerzetes háza. Következik továbbá az

Egyházi Tanáts (Consulta) palotája.

XII Kelemen építette ezen szép alkotmányt. Most alól abban a' Lovas nemes testörzök szállásai vannak.

A' Monte Cavallo Piatza.

Ennek közepén VI Pius állította fel azon torony oszlopot, melly hajdon Augustus sír-oszlopát díszesítette a' Havi B. Aszszonyival együtt; úgy tartják, hogy azokat Smarre, és Efre, Egyiptomi Fejedelmek készítették, és Claudius Rómába vitette légyen. Ez 45 láb magas talpa felett, Jeroglifák nélkül. Ugyan VI Pius fordíttatta azon állásba, a' millyenben most látni, azon iszonyú nagy régi két lovakat, mellyeket két vaskos nemes ifjú tart; mellyeket igen alkalmas ki szemelni, mivel ez az állás egy a' legmagasabbak közül Rómában.

Ezen tódörök, és a' torony oszlop lábai közt van egy nagy keleti granit kő víz-tartalék közepén, 23 láb kereszt szélessége, mellynek alján derék szökő kút fetskendez.

A' Többi nevezetesebb palotákról azok megjéjében lesz emlékezet.

I s t e n e s I n t é z e t e k.

A' Colabita Sz. János Temploma, és Ispotálya. A' Tiberis két ágai közt a' Sz. Bertalan szigetében, 's ezen Szentnek Temploma által ellenében; a' hol az úgy nevezett Szereteti Ispotályas Atyák (Padri Spedalieri della Carità) a' pallérozottabb betegekre gondoskodnak, az Ispotály jól el van látva patikával, és minden szükséges szerrel. A' Templom 1741, újra meg szépítettett finom márvánnyal, aranyos gipsz művekkel, és helyes kép-íratokkal.

A' Szent Jakab Templománál,

A' gyógyulhatatlanok Ispotálya, mind a' két nemű személyekre, mellyben 150 ágy el fér, és minden szükséges Szerrel el láttatik.

A' Sz. Lélek Temploma, és Ispotálya
Szászszabiában (in Salsia).

717-től fogva építettett nem messze a' hajdoni Septimiana, most pedig (di S. Spirito) Sz. Lélek, Kapujától egy szállás, és szentegyház a' nyugoti szászok számára Ina Királyok intézete által, és szászok iskolájának hívatott, azután pedig Saxiának. Sok égések, és pusztítások után a' Pápák gondoskodása által újra alkottatott, nevelkedett, és bővített. Van benne egy könyvtár is, természeti, és számmértéki szer gyűjtemény, és egy új testtag bontoló tár.

Ezen Ispotályba minden nemzeti betegeket be fogadnak ki vétel nélkül, úgy az el hagyott kisedeket is. VI Pius új épületet tettetett ellenébe katonai ispotály számára. Az Oltár az Ispotály közepén igen gyönyörű, valamint a' Sz. Lélek Temploma is, melly egyszersmind plébániai szentegyház.

Emlékezetre méltók még: a' Latéranumi, és a' vigasztaló B. Aszszonyi Ispotályok, többek mellett, mellyekről szollani hosszas lenne. A' több szerzetes házak, különös társaságok, egyes személyek annyi gondossággal viseltetnek minden lelki, és testi szükségben sinlődök iránt, részint önként választott kötelességből, és nyilván, részint tsupa isteni szeretetből, és alattomban, hogy ha azt mind ki lehetne tapasztalni, meg nem foghatná az ember, miképpen egy nem igen népes város annyi szegények szükségét elég lehessen pótolni.

Nem szollunk itt (rövidség okáért) a' sok nevelő, és árva, 's szegényeket tápláló házakról, és intézetekről.

Tudományos Intézetek.

Sz. Lukáts Római Aca dem i á ja.

Ezen Palotát III Julius Pápa Sz. Ignátnak adta, a' hol ez a' Német, és Magyar Ifjúságnak Collegiumot alkotott, mellyet XIII Gergel meg erősített,

és gazdagított az egyházi tudományokra nézve, 's csak hamar igen híressé lett, fő képpen azon jeles férfiak által, a' kik abból ki jöttek. A' gyönyörű alkatú szentegyház mellett, a' múlt századnak végén új épülettel bővített meg a' palota, a' mellybe helyezettettetett a' rajzolati oskola, más alsóbb oskoláival a' szép mesterségeknek, tagbontzolásnak, történetnek, és szokásoknak. Úgy nagy oskolái a' kép írásnak, képfaragásnak, és építő mesterségnek; mellyekben az academiái Tanítók ingyen oktatják az ifjakat, a' kormány széktől fizettetvén e' végett. Ezen palota nagy szállájában tartya gyűléseit a' Római régiségi Academia (Academia Archeologica) mellyet XIV Benedek állított, és VII Pius meg izmosított.

Sz. Lukáts Academiaja. (A' Kép-íróké).

A' Sz. Martina Templomát, az *in tribus Fatibus* nevű utzában V Sixtus a' kép Íróknak adta, a' kik azt VIII Orbán alatt talpig meg újították, és Sz. Lukáts Pártfogójok tiszteletére szenteltették. A' szentegyházhoz van kaptsolva a' kép íratok épülete, két tárral, mellyeknek egyikébe égetett kretából készült kismások (modellák) vannak ki téve, mind jobbára a' próba tételekben jutalmazott művek.

A' felsőben pedig sok híres mesterek munkái őriztetnek, t. i. mellyeket magok készítettek az Akademikusok remekül, azoknak számas sor képekkel. A' leg betsesebb, és méltóbb ezen képek közt Raffaelnek azon eredeti munkája, mellyben Sz. Lukátsot, a' mint ez a' B. Szűzet Isteni Kisedével rajzolja, le írta, tsudálkozásra méltó annak természetes, és ájtatos le festése: utánna áll távolról maga Raffael is, mint egy tanulni ügyellő tanítvány formában. Vannak több betses munkái ott sok mestereknek, mind a' régieknek, mind most élőknek. Észre venni egy kis márvány, aranyos értzel borított hamvedret is, mellyben fej koponyája őriztetik ama mesterek mesterének, a' halhatatlan Urbi-

noi Sanzio Raffaelnek, kinek ottan a' ditséret felírása bizonyosságot tesz, hogy eszét kezével úgy egyeztette, hogy még a' természetbe is félelmet öntene; a' melly magában költői mondás, azomban azon tsudállatos ajándékon alapollatott, mellyet annak a' természet Alkotója adott, 's a' mellyet egyedül ő nékie engedett, és a' melly annak halálával el tűnven, ama nagy Pápának, X Leonak szeméiből fájdalommal könyeket vonzott ki.

Frantzia mesterségi Academiaja.

Academia Reale di Francia.

A' Spanyol piatzon, melly egy a' leg szebbek, és látogattabbak közt Rómában; fényeskedik egy iszonyú költségű pompás léptső, a' Spagnol, Mignanelli, és Hit terjesztő Atyák palotáin kívül; mellyen alkalmas fel menetel esik a' Sz. Háromság hegyére, 's az ottani roppant Templomba (Trinitá de' Monti) melly előtt egy fejer márvány alapon, mellyet egy hamúszínű fenék kő tart, áll a' régi torony oszlop, VI Pius által emeltetett 1789, a' mint az a' Monte Cavallo, és Citorio hegyeken is tett. Szándéka az volt, hogy a' négy ugró láttak magassárol, hárman egymásra nézhetnének, t. i. egyik szélén mindenik szép nagy útszának, az Esquvilinuson; a' Havi B. Aszszonynál, a' Quirinálison a' Monte Cavallónál, és a' Pinción a' hegyi Sz. Háromságnál.

A' szentegyházat 8 Károly Frantz Király építette Paulai Sz. Ferentz Kérésére. V Sixtus azt Kardinali tzimre emelte. XVIII Lajos Frantz Király 1816 azt meg újította, és felséges ékessítésekkel díszesítette. A' Minimi nevű (Paulanusok) szerzetesek Klastroma is mellette sok rajzolatokkal jeleskedik.

Ezen hegyen áll a' Villa Medici palota, mellyből egész Rómát által láthatni; két homlok eleje van, a' szebbik a' kert felé fordul, melly egész a' város faláig ki terjed, és kerülete másfél olasz

mértföld, és sok szép Sétálló utak vannak benne. Ezen palotában van most a' Frantzia mesterségi academiája, melly egy Vezérlöböl, és 24 fizettek-ből (pensionati) áll, kik Párisban az első jutalmat nyerték el a' kép írásban, és faragásban, 's az építő mesterségben. Vannak ott betses gyűjtemények több mesterségi ötlökből.

Ezen Palotától fogva egész a' nép piatzáig most egy nyílt kert formáltatott igen szép Séta helyekkel, mellyek a' piatról ezen magassára vezetnek a' Pinciusnak, a' hol a' város faláig terjedő kert fekszik. Ezen magasról ki látni az egész Vatikánomot, balra az egész lakos részét a' városnak, jobbra a' Marius hegyét, és mezőségét.

A' Hít-terjesztők Collegiuma.

Collegium Patrum de Propaganda Fide.

Ezt XV Gergel Pápa alkotta 1622, meg bővítette VIII Orbán, és VII Sándor oldal homlokát, 's benne a' Palotában a' szentegyházat építette. Itt az egyházi Ifjúság neveltetik, melly magát a' Hít terjesztésére áldozza az Afrikai, és Asiai hitetlenek közt, 's azért neveztetik Propaganda (terjesztő) Collegiumnak. Itt minden nemzetből vannak tanulók; a' kik a' böltselkedő, és Isteni tudományokban, az idegen, és nap keleti nyelvekben oktattatnak. El van látva jó könyvtárral, és nyomtatóval, fő képpen az idegen betűkre nézve, mint egy 40 féle betűkkel nyomtatnak. Ezen Collegium igazgatására egy Kardinálisok gyülekezete vagyon rendelve.

R ó m a i C o l l e g i u m.

A' Sz. Ignázt temploma mellett, mellynek elő homloka egy roppant nagyságot képel travertin kőből, 's belseje külömbféle drága oszlopokkal, kúpos kápolnákkal, faragott, és írott képekkel díszeskedik, áll, azzal egybe kaptsolva a' Római Col-

legium, a' leg nagyobb, és szebb Rómában; XIII Gergel által épült. Az udvart egy két emeletű tornázt keríti, és az oskolák körös körül vannak abban, mellyeket leg több Tanulók gyakorolnak; ott ingyen tanulják a' Latán, Görög, és 'Sidó nyelvet, és minden tudományokat; bé fogadtatnak a' Deákok egyébb kissebb Római Collegiumokból is. Ebben van most a' Római Seminarium is. Találtatik abban egy betses, és számas könyvtár, és a' Pater Kircher (desuita) Museuma; gazdag régi harang értzekkel, agát kő vázokkal, onixkövekkel, szép tengeri tsigákkal, mely, és oszlop képekkel, fel írásokkal, 's egyéb a' termési történetet illető ötlökkel.

A' Böltsesség Collegiuma. (Collegio della Sapienza.)

Ezen roppant épületet X Leo kezdette, azon tudományok folytatására, mellyeket IV Innocentzius meg újított 1244, és a' következett Pápák öregbítettek, VII Sándor az épületet el végezte a' szentegyházzal együtt, ahoz kaptsolván a' nagy könyvtárt is, mellyróla Sándor könyvházának (Bibliotheca Alexandrina) neveztetett. Ezen nagy épület, melly széke a' Római Universitásnak, Böltsesség (Sapienza) nevet visel, a' 100-dik 'Soltár szavairól, mellyek a' fő kapú felett vannak be vésvé: Iritium Sapientiae, timor Domini, az az: A' Böltsességnek kezdete, a' Urnak félelme; hoszzú négy szeglet, kívül ékes ablakkal, 's belől nagy udvarral, három oldalán tornáztok vannak két rend ívzatokkal, alól Dorí fal oszlopokon nyugodva, 's fellül Joniakon, a' 4-ik oldal, melly a' templomnak elő homlokúl szolgál, egy vak, és üveges ablakkal díszes fél tzirkalom, ugyan azon két rend fal oszlopos tornáztokkal. A' három szegletű, igen kellemetes, szentegyház a' leg különösebbek közül való. Vegyes rend tartja a' kúpot, kettős ívzat által formáltatva, melly szélen peretz formára végződik. Ezen Collegiumban 8 Tanítók (Professorok) vannak

az Isteni tudománynál (Theologia), t. i. 3 A' Sz. Irást. 2. A' Hít ágazatit, (Dogmatica) egy az erkölcsi ágat, (Theologia Moralis) és 1 az Anyaszentegyházi történetet adja elő. 6 Tanítók vannak a' polgári, és egyházi törvénynél; 8 az orvosi tudománynál, t. i. 2 a' fűvészetet, 1 a' tagbontzolás, egy a' tagválásztást olvassa elő. 2 Tanítók a' számmértéknél, 1 a' Logikánál, egy a' tapasztalando Fizikánál, 1 a' Morálisnál, 1 a' szép tudományoknál, 1 a' régiségek tudományánál (Archeologia, 4 a' 'Sídó, görög, Arabs, 's Siriai nyelveknél. A' nagy szállában tétetődik fel a' tanítói Borostyán; a' Sz. Széki Ügyviselők adják azt a' polgári, és egyházi törvény tanítóknak, a' többi ágbeli Tanítók magok volt Tanítványiknak.

Az Angyali könyv-ház. Bibliotheca Angelica.

A' Sz. Agoston Templománál, melly egy rétű homlokkelövel, belől 3 hajózáttal, kápolnákkal oldalasítva, gazdag márványokkal, és kép iratokkal díszeskedik; az Agostoni Atyák Klastromában találatik ama betses könyvtár, melly alkotójáról, P. Angelo Rocca Agostoni szerzetes Atyáról, Bibliotheca Angelica nevet nyert, mellyet meg bővített P. Vasquez, Passionei Kárdinál, könyv-tárával, azt 50 ezer Római Scudin szerevén meg.

Bibliotheca Barberina-Barberini palota Könyv-tára.

A' Barberini piatznak közepén, melly haidon Grimana nevet viselt, egy szökő kúton 4 Delfinek felett a' Trifon egy tengeri tsigával vastagon hánnya fel a' vizet; innét nem meszsze van a' Dan Thorwaldsen Albert igen híres farágó mesternek iskolája, kinek elmés tehetsége a' régi kép faragókéval vetekedik. Ezen piatzon pompáskodik a' Barberini

házból való Palestrinai Hertzeg palotája, egy a' leg nagyobbak, és leg szebbek közt Rómában. Három emeletre, mindenik hét oszlopos ívzatokkal, kerített tornáttzal ékesítetik; ezen tornáttok két előnyúló épülettel, mellyek a' három osztálynak mint egy két karúl szolgálnak. Ez az épület gyönyörű rendben meg van rakva minden tudományos mesterségeknek régi, és új remek munkáival; és egy híres könyvtárral díszeskedik.

A' Casinata Könyv-tára. Biblioteca Casinatese.

A' Minerva piatzán áll egy Egyiptomi torony oszlop Jeroglifákkal, egy márvány elefánt hátán, 17 láb magas. A' piatz nevét a' Minerva feletti B. Aszszony (S. Maria sopra Minerva) Templomától veszi, mellyet a' Domonkosi szerzetes Atyák építettek ezen nagy testben. Gothi ízlés, három hajóra sok kápolnákkal ékesítve. A' hozzá tsatoltt Klastromban van a' Casanati könyvtár, egy a' leg gazdagabbak, és híresebbek közül Olasz országban. Casanatta Jerom Kardinál alkotmányja.

Corsini Könyv-tár. Biblioteca Corsini.

A' Corsini roppant palota a' Janiculus hegynék tsak nem tövében fekszik, 's innét esnek oly szépen ki a' tágos kertek, mellyek azt követik, 's a' mellyek egész a' hegy oldalra terjednek, külömbbféle ágyemeletekkel, ligetekkel, fedett úttal, kép oszlopokkal ékesítve, és fő képpen a' vízi játékok bájítók. Hajlékai tellyesek a' leg nevezetesebb kép írók remek munkáival. Van benne egy híres könyvtár, melly 8 nagy szállákból áll, szép, és régi nyomtatványokkal, és ritka kézirományokkal. Leg számosabb kép nyomata egész Itáliában.

A' Vatikánumi Könyv-tár.

Sz. Hilarius Pápa kezdette ezen világ híres könyv gyűjteményt. Sz. Zacharias sok Görög, és Deák kézírásokat szerzett ahhoz; a' következett Pápák folytatták a' szaporítást. V Sixtus által vitte azt a' Lateranumból a' Vatikánumi palotába, meg gazdagította jó formán a' könyvtárt, 's annak örökös fenntartására jövedelmeket rendelt. Több Pápák ahhoz új Könyvtárokat kaptak. A' sok szál-lák, mesterségesen írott szobák, és folyosók közt, mellyek meg vannak rendes tartalékokban könyvekkel rakva, kép írásokkal, 's oszlopokkal, vázokkal, és egyéb ritka régiségekkel ékesítve, leg fel tün-nőbb a' nagy szálla, 198 láb hosszú 's majd 50 láb széles, mellyben a' rajzolt ajtós olmáriumok vég-hetetlen sokaságát foglalják magokba a' könyv da-raboknak. A' fal, és boltozat, remek kép íratokkal tündöklök.

A' M u s e u m o k.

A' Museumoknak számát, mellyeket Rómában találhatni: a' köz intézetekben, nyílt, és magány palotákban, Klastromokban, Villákban, (mulató vagy major palotákban) kertekben, és a' tudomá-nyos régiségek kedvellői házaiban; nagy fáradság lenne sommába szedni. El álmélkodik az emberi elme, miképpen állíthatott egy város rendbe ennyi féle gyűjteményeket a' világnak, természetnek, és természetnek minden országiból, a' tudománynak, és mesterségnek minden ágaiból; az üdönek minden részeiből. Leg felségesebb a' sok közt a' Museum Pio Clementinum, a' Vatikánumi Palotábau. Ha van egy hely a' világon, melly a' szép mestersé-gek tisztelőjít illeti, ez az bizonyára. Minden a' mit Görög ország, leg fényesebb üdejiben, mint remek munkát, alkotott, leg alább a' mi abból leg drágább, és betsesbb fenn tartatott, itt egybe gyűjt-ve találni, a' leg szebb rendben, a' Római Pápák

gondossága, és fáradsága által. XIV Kelemen annak számát nevelte, és az ékessítettést (Decoratio) kezdte. VI Pius meg nagyobbította annak terjedését ama felséges épületek által, mellyeket ahhoz ragasztott, és a' ritka gazdag régiségekkel, mellyeket azokhoz naponként helyheztetett.

Ha abban az ember azt vizsgálja, a' mi a' mesterségeket illeti, meg találni ott egy határban a' régî mesterek leg felségesebb alkotmányit, mind azzal, a' mi a' Görögök, és Rómaiak kép faragásában leg ügyesebb volt. Ha az ember a' tudományt keresi, talál ott szép emlékeket, mellyek a' régiség Tudósai kívántsaságának meg felelnek, 's végre, ha az ember a' helynek nagyságát tekinti, és szemeit a' leg ritkább, és drágább márványok szépségére, és rendes el osztására, ez épület jó ízletére, a' szállák, és kin-álló tárok tágosságára veti, el bámul ottan, tökéletes egyeztetését eszre vévén mind azon leg pompásabb, és betsesebb ötlöknek, mellyek hajdon a' Római piatzot, (Forum Romanum) Ló futtató kerítéseket, (Circus) ferdöket, kör néz-helyeket, (amphitheatra) palotákat, sírhalmokat, és egyéb épületeil ékesítették a' régi Rómaiaknak. Különös jegyzésre méltók: a' Belvederi tőrök oszlop, (Torse de Belvedere) alig egy sugara tűnik szembe régi szépségének; azt Apollonius, az Atheni Nestor fíja faragta. A' Musák szállája; a' gömbölű szálla. A' Belvederi Apolló; külömbféle hamvvedrek. A' kép seregek tárai. A' Belvederi kis kert. A' Vatikani kert, 's a' t.

R ó m a f e l o s z t á s a.

Róma a' 30° 9' 15" hosszs., és 41° 53' 54" éjsz. szél. alatt, 12 dombon a' Tiberis körül, majd 5 mértföld környékkel, és 160,000 Lakossal, 19 kapúval, 82 plébániával, 186 Klastrommal, 's a' leg szebb épületekkel, 's Európában a' míveleti mesterségek, 's tudományok fő székével, 14 Megyére (Rioni, Regiones) osztatik; mellyeket itt rövideden

le írunk, kurta rajzolatjával azon nevezetesebb ötlöknek, melyekről mind eddig szó nem volt.

1. Hegyi Megye,

(Rione de' Monti) déli napkeletre; minthogy a' Quirinale, Viminale, és Esquilino dombokat magába foglalja. Itt vannak a' hajdoni Traján piatza, és oszlopa; a' szép Loretomi B. Aszszony temploma; a' Nerva piatza; a' hol most a' Nuntziatella nevű Apátza Templom, és Klastrom áll. 3 Oszlop, és 2 fal oszlop egy bálványház falával a' volt Nero piatván. Az új B. Aszszony temploma a' Vaccino mezőn; két régi szálla az ottani Klastromban, melly a' volt nap, és hold templomának tartatik. Titus diadalom ívzatja. A' Coliseum. A' Sz. Kelemen temploma a' Domonkosiak Klastromával. Diadalom boltja Konstantin Tsászárnak. A' hájótksás (della Navicella) B. Aszszony temploma; úgy nevezetett a' régi márvány hajótól, melly előtte fekszik. A' Mattei mulató palota (Villa) sok oszlopokkal. A' Sz. István gömbölű temploma; 's annak ellenébe fekszik a' Villa Casali. A' Lateranumi fő templom, 's palota (melly most árva-ház). A' keresztelő kápolna, torony oszlop, Sz. léptső a' Tricliniummal. A' Villa Justiniani. A' Jerusalemi Sz. Kereszt. A' tábori kör-néz-szín omladéki. A' villa Altieri, sok régiségekkel. Maradéki egy Minerva bálványházának. A' Sz. Lörintz temploma a' falakon kívül a' katakombákkal. A' városon belől; a' Sz. Bibiána, és Sz. Eusebius templomai, a' Gallienus ívzati; a' Sz. Antal Apátur temploma, a' Havi B. Aszszony a' torony oszloppal. A' Sz. Praxedes, és Sz. Pudentiana templomai, a' lántzos Sz. Péter (S. Petrus in vinculis) temploma; annak Klastroma mellett a' Titus fürdeji omladéka. A' Sz. Domonkos, és Sixtus temploma, ennek közelében az Aemilius Pál fürdeji maradvánnya. A' Villa Pamphili, a' Sz. Szilvester temploma, egy Theatinus Klastrommal, mellyben derék könyvtár van. A' pompás Consul-ta palota; Sz. András temploma, a' Jesuitáké; az

úgró kútas piatz; a' Villa Strozzi, Villa Negroni, a' Diocletzián fürdeji emlékivel, a' Sz. Angyalok B. Aszszonya temploma - egy híres déli lineával, a' Sz. Bernárd temploma, a' Cziszterczi szerzetesek Monostorával; a' Carthusianok Klastroma, ama fel-séges Termine kút, vagy Mojses kútja, e' a' t.

2. A' Trevi Megyében,

éjszakra a' hegyitől, melly a' Trevi ugró kuttól ve-szi nevét, találtnak: a' Sz. Vintze, és Anastasius temploma pompás elő homlokkal, a' Cavalieri pa-lota; Sz. János a' Maroniták kis Collegiuma; a' Ka-putzinus Atyák B. Aszszony fogantatása temptoma; a' Ludovisia, vagy Buoncompagni Villa, melly rop-pant, és sok ritkaságokkal ékes; a' Barberini pa-lota; a' Monte Cavallo, vegy Quirinalis piatz, palota, kert, és Dataria. A' szép Colonna palota sok rit-kaságokkal. A' Sz. Apostolok temploma, 's ellené-ben a' Bracciano palota jeles pénz-tárral. A' Sz. Romuald temploma, a' nagy hoszszú Corso fő útsza. A' frantz kép-író academia palotája, a' Pamfili pa-lota, a' Verospi palota. A' széles úti B. Aszszony (S. Maria in via lata) temploma, Sz. Marcellus temploma, e' a' t.

3. Colonna Megye,

(Rione di Colonna), nevét az Antonin oszlopától veszi az ottani szép nyílt piatzon, a' Trevi megyé-től éjszaki keletre fekszik. Kezdődik a' Pinciana ka-púnál; itt jelesebbek: Sz. Jó'sef temploma a' Car-melita Apátzák Klastromával; a' híres Propaganda, iszonyú terjedt épület. Sz. András delle fratte, Sz. Szilvester in Capite, Sz. Maria Magdolna al Corso templomok. A' második Verospi palota. A' palo-ták: Conti a' Ceri piatzon, és Chigi a' Colonna pia-tzon; a' Curia Innocentiana, vagy törvény ítélő pa-lota a' Monte Citorio hegyen. A' Dogana, vagy is Vámház a' di pietra (kövi) piatzon. A' római Se-minarium; a' Capranico játék - szín a' Capranica piatzon; a' Rotonda gömbölyű szentegyház, vagy

is Pantheon, most a' Mártirok B. Aszszonya (S. Maria ad Martyres). A' gyönyörű piatzot XIII Gergel egy márvány ugró kúttal ékesítette, és XI Kelemen egy kis Jeroglifás torony oszlopot álltatott oda a' Sz. Makutus piatzkájáról. Ezen Agrippa Panteonja minden régiségei közt Rómának leg épebb, és felségesebb, a' fel írás szerént K. U. születése előtt 25 esztendővel alkottatott. Homlok eleje valóban felséges, és méltóságos tekintetű, 8 oszlopszatra, mellyeken a' szép párkányzat nyúgszik, 's a' jól arányzott homlok elő, mely, és oszlop képekkel díszes. A' felséges pitvar 103 láb hosszú, és 41 láb széles, 16 betses, különbféle színű oszlopokkal. 190 léptső fogon mehetni fel a' kúphoz. Belseje keresztben 133 láb széles, és annyi magas, tökéletes gömb, és tsak kúpja tsütstán van egy 27 láb kereszt szélességű ablak, melly ég módjára világosítja a' templomot, mellynek belső díszei bővebb le írására egy egész kötet volna szükséges, 14 drága oszlopok pompáskodnak körül sok betses ékességekkel, és oltárokkal. IV Bonifacius Pápa azt az élő Isten szolgálattayára a' B. Szűznek szentelte fel a' Minden szentek tiszteletére; által vitt oda a' temetőkből 28 szekér szent ereklyéket a' Mártirok maradványiból, mellyeket a' nagy oltár alá helyeztetett, 's onnét vette az emlégett nevet: (S. Maria ad Martyres). A' többi Jelességek közt szemlélhetni abban ama híres Raffael sír- emlékét.

4. Mars mezeji Megye. (Rione di Campo Marz o.)

Egészlen magába foglalja a' városnak éjszaki részét, nevét a' régi Mars mezejétől (Campus Martius) nyerte, a' melly ezen vidéket foglalta, 's a' mellyen egy felséges torony oszlop állott. Jelesebb öttei ezen járásnak; a' Sz. Lörintz in Lucina, Sz. Károl al Corso templomai; Augustus Tsászár temető oszlopa, a' Ruspoli palota, mellynek márvány léptsője, régiségi gyűjteményei, és mesteri ritkaságai a' városnak első jelességei közé tartoznak, a'

Spanyol piatz, melly nevét az ott álló Spanyol követ palotájától veszi. A' Santa Trinitá de Monti templom; a' Villa Medicis (ritkaságairól híres) a' Sz. Athanasius, és Jesus Maria (al Cofó) szentegyházai, az Aliberti játékszín, a' nép kapúja (Porta del popolo) az ottani szép piatztzal, mellyen egy felségés egyiptomi torony oszlop áll, a' Madonna del popolo (népi B. Aszszony) templommal. A' Maria di miracoli, (tsudállatos B. Aszszony) és Maria di Monte Santo, (Sz. hegyi B. Aszszony) templomai, mellyek egy formák, és nagy ékessége azon piatznak; a' nagy Sz. Jakab Ispotálya (degli Incurabili) a' szentegyházzal együtt, a' Sz. Rokus Temploma egy kis ispotályal; a' Slávok szentegyháza S. Girolamo; (Jerom) a' Ripetta rév-part, mellyen a' Tiberben a' hajók állanak, közelében egy átsműv-helylel; a' Borghese palota látásra méltó ötleivel, a' Helemenyi (Clementinum) Collegium a' Nicosia piatzon, e' a' t.

5. Hídi Megye. Rione di Ponti.

Nevét az Angyal hídjától veszi, és a' Tiber folyó mellett fekszik, itt jelesebbek: a' szép Cicciaporci, és Nicolini paloták; a' szent Léleki költőház, melly a' hasonló nevű Ispotályhoz tartozik; a' Sz. János temploma a' Julia útszán, melly egy a' leg szebb útszák közül a' városban; a' tekintetes: Sachetti, Gabrieli, és Lancelotti Paloták, a' Béki B. Aszszony (Maria del pace) és Lelki B. Aszszony, (Maria dell' anima) templomai; az utóbbinál van egy Német szállás. Az Altemps palota, a' Sz. Apollináris temploma a' Német Collegiummal, a' szent Agoston temploma, nagy Klastroma a' nyílt könyvtárral, e' a' t.

6. A' Parione Megye. Rione de Parione, az előbbinek déli határ szélén; itt vannak: a' virágos mező, (Campo di fiore) az Orsini palota, a' hol még némelly maradványit észre vehetni Pompejus játék-szinének. A' Pius palota. A' Sz. Lő-

rintz (in Damaso) temploma; a' Camellaria palota, mellyben a' Cancellarius helytartója (Kardinal) lakik, az arany műves (igen eleven) útsza; a' Völgytzei B. Aszszony új temploma (Maria in Vallicella) a' Pasquino tsónka kép oszlop; a' Navona piatz, a' Pamfili palota, a' Sz. Agnes templóma, a' Sz. Pantaleon temploma, a' Santobuono, és Massimi paloták, e' a' t.

7. A' Regola Megye. Rione della Regola, egészen a' Tiber hosszában fekszik déli nyugot felé az előbbtől: ebben jelesek: a' Sz. Károl (a' Catinari) temploma; és a' Sz. Trinita' de' Pellegrini (a' szarándoki Sz. Háromság) temploma az Ispotályal. A' Santa Croce palota a' Branchi piatzon, a' Sixtus-hídján a' szökő kút, a' Falconieri palota; az új fog ház; a' Sz. Jerom (della Carità) temploma. A' Farnese palota, egy a' leg jelesebbek közül Rómában, mellyben sok ritkaságok találkoznak, a' Pichini, és Spada paloták; költsöntár (Monte de pietá) e' a' t.

8. Sz. Eustachius Megye. Rione di S. Eustachio,

a' hasonló nevű szentegyháztól veszi nevét, az előbbtől éjszakra esik; szemléletre érdemesek benne a' Cenci, Lante, és Giustiniani paloták: a' szép frantz Sz. Lajos temploma; a' Római Helytartó palotája, (palazzo nuovo) a' Madonna piatzán; a' Spanyol Sz. Jakab temploma; a' Sapienza, vagy is Universitas; a' völgyi Sz. András (della Valle) temploma, és annak piatzán a' della Valle palota, az Argentina, és della Valle játék-színek, e' a' t.

9. A' pigna Megye.

Rione della Pigna: az előbbtől dél felé fekszik; nevezetes abban: a' Sz. Ignácz Jesuiták temploma a' Római Collegiummal; a' Minerva feletti B. Aszszony (S. Maria sopra Minerva) temploma; egy Démonkosi Klastrommal; melly a' Hitvisgállás

itélő széke, a' híres könyvtárral, és piatzán egy torony oszloppal. Az Altieri palota; a' Sz. Márk temploma, és palotája. A' Jesus szentegyháza, melly a' Jesuiták Professa házához tartozik; és a' leg szebbekkel vetekedik Rómában. Felsőleges homlok eleje egészen travertinből van. Belseje felsőleges tekintetet mutat a' szemnek, vegyes rendel ékesítve, boltozatyagazdag aranyos gipszeletekkel, és rajzolatokkal. Ugy kúpja is. Nagy oltárja 4 régi sárgás kő oszlopokkal fényeskedik. A' kereszthely oltára egy a' leg pompásabbak, és gazdagabbak közt Rómában; Sz. Ignácz kép-oszlopa 10 láb magas; tiszta ezüsből, a' fal üregben áll, lazuli kövel, és régi alabástromokkal, mellyek aranyos értzel foglaltak, ékesítve, és fellül hegyi Kristályba írva sugáról a' JESUS neve. A' 4 oszlopok, mellyeken az oltár homlokzata nyúgszik, hasonlóképen aranyos értzből vagynak, lazuli kövel nádolva tetétől talpig, a' golóbits a' Mennyei Atya, és Jesus Krisztus közt, ugyan azon drága kőből vagyon. A' márványok, aranyos értzek, oszlopok, mely - képek, dombo. rúk, és egyéb ékességei ezen kápolnának azon betses kints, melly oly nagy költségbe került. Sz. Ignácz teste, a' ki 1536 holt meg, és 1622 iktattatott a' szentek sorába, az oltár alatt egy aranyos értz hamyvederben fekszik, domborúval, és drága kövekkel ékesítve. Ellenében áll Xaverius Sz. Ferentz Kápolnája.

10. Campitelli Megye,

(Rione di Campitelli) a' városnak déli tájjékán; magába foglalja a' Kapitolum hegyét annak minden épületeivel, az Ara Coeli B. Aszszony templomát, és Caffarelli palotát. Továbbá a' Kapitolum dombja alatt; S. Maria in portico (tornázi B. Aszszony) temploma. A' vigasztaló B. Aszszony (S. Maria della Consolazione) temploma egy roppant ispotállal. Sz. Jó'sef (de' Falegnami, Átsok) temploma a' Campo Vaccino piatzon, a' mellyen 3 régi oszlopok állanak, 's a' hol még septimus Severus diadalom

ívját is látni, Sz. Péter (in Carcere, fogságban) temploma, Sz. Martina Temploma, Sz. Lukáts gyönyörű szentegyháza a' kép írók academiájával. Sz. Adrian temploma. A' Campo vaccino szélén omladéki a' régi római Békesség bálványházának, e' a' t.

11. Sz. Angyal Megyéje. Rione di Sant Angelo.

Delest a' város közepe nyugoti részén, nevét a' Sz. Angyal templomától veszi; kitsin, és a' következendő jelességeket találni benne: Sz. Katalin, (de' Funari, kötelesele) temploma. Sz. Ambrus, és több templomok: a' Mattei palota, a' hasonló nevű piatzon, mellyen a' szép tekenyös úgró kút áll. A' Kostasuti, és Boccapaduli paloták, a' hal piatz (Pescaria) néhány régi oszlopokkal. A' 'Sidó szálás (Il Ghetto) egy bé zárt vidék, mellyben egyedül szabad a' 'Sidoknak lakni, kiknek száma 10,000-re megy.

12. A' parti Megye. Rione di Ripa,

a' Tiber folytában fekszik balra, déli részén a' városnak; itt a' sok jeles ötlök közt emlékezetre méltóbbak: Sz. Bertalan szigete a' Tiberben, annak templomával; Templomai: Colabita Sz. Jánosnak egy ispotályával az irgalmasoknak, Egyiptomi B. Aszszonynak, az ürményeké, a' napi B. Aszszonynak, a' Cosmedini B. Aszszonynak, az úgy nevezett igaz mondóval; (egy régi fej, nyitott szájjal) Sz. Sabinának, Sz. Eleknek; a' Málthai Priorság; a' tserép hegy, (monte testaccio) melly az öszve hordott tserépből nevelkedett, mellyben hűs pintzék vagynak; a' Cestius pompa oszlopa, híres temető sír emlék; e' mellett van az idegen vallásúak temetője. A' nagy Katakombák a' Cziszterczi szerzetesek templomában Sz. Sebesténnél, a' Caracalla ló futtatója; a' régi Capo di bove (ökörfaj) torony; Sz. Orbán régi római épület; a' Latán kapui Sz. János temploma (S. Joannes ad Portam Latinam), a' Caracalla fürdeji omladéka; Nagy Sz Gergel, Ka-

malduli szerzetesek temploma, és Klastroma; a' Palatinus hegye, mellyen a' szép Farnesi kertek díszeskednek, mellyekben maradékait lelték a' régi Tsászári palotának. A' Villa Spada; három szép régi oszlopok állanak a' szabadító B. Aszszony templománál; (S. Maria Liberatrice). Ezen tájjékon még sok jeles maradványit szemlélni a' római régiségeknek; a' Jánus boltozatya, és az arany művesek boltozatya a' Velabroi Sz. György templománál, a' hol egy jeles ugró kútát is látni. A' Cloaca Maxima maradványi; az Orsini palota, Marcellus omladékival; és néhány kisebb szentegyházak.

13. A' Tibcren túlli Megye. Rione di Trastevere.

Nevét fekvésétől költsönözi, mivel a' Tibernek nyugoti partján fekszik, 's azt jobbára köznép lakja. Itt jelesebbek: Sz. Onufrius, aranyhegyi (in montorio) Sz. Péter, Sz. Pongrátz, Sz. Tzetzille szentegyházai, több egyéb templomokkal: a' Salviati, Fernesina, és Corsini paloták, sok szép jeles ritkaságokkal. A' Kementzék piatza, (piazza delle Fornaci) a' hol több fabrikák találhatnak; a' Bosco Parrasio, vagy is az Arkádiák academiája kertye; az árva, és fenyíték ház Sz. Mihálynál, e' a' t.

14. A' Vár - megye. Rione di Borgo.

A' Tiber jobb partján, a' város nyugóli részén. Magába foglalja az Angyal várát, (Castello di S. Angelo) melly valaha Hadrian Tsászár temető helye (mausoleum) volt, most Kastély-vára Róma városának, melly sok ékességekkel, és jeles dolgokkal díszes, Országi tömlőtzuil is szolgál; a' várossal ama 500 lábnyi híd által kaptasoltatik; a' Vatikánumi palotával egy 1500 lépésnyi fedett folyosó által van egybe kötve. A' Sz. Péter fő Temploma, és Vatikánumi palota minden hozzá tartozandó épületekkel. Ezen megyében vannak a' Pápai pénz verő, a' Hitvisgálló törvény palota, a' Barberini kert, a' nagy Sz. Lélek ispotálya; a' hídon túli B. Aszszony

temploma (S. Maria Transpontina). A' Sz. mezei B. Aszszony (S. Maria in Campo santo) és Sz. Anna szentegyháza.

Az említett, és le írhatatlan sok ötlökön kívül vannak több tanult társaságok, akademiák, és Collegiumok a' Hitvallás, Böltsesség, erköltsőség, minden ki gondolható tudomány, és szép mesterség ágaiban; különösen a' Jesus Hite, és a' Boldog Aszszony Collegiuma, a' görög Collegium. A' köz, és magán gyűjteményeknek száma nints. A' fábrikákban többnyire finom kalapot, arany, és ezüst portékát, bőrt, és bőr-szereket, hurokat, álgöngyököt, mesterséges virágokat, fűstszereket; kép, olvasó, és más istenes ötli ékességeket készítenek. A' kereskedés nem tsekély. A' Rómaiak jó szívű, és bő kezű emberek, a' mi ki tetszik annyi jövevények, és szarándokok keresztényi el fogadásából. A' társalkodásra, és mulatságra is hajlandók, mint egyéb pallérozott nemzetek. A' játék színek tsak Karátsontól fogva hamvazóig nyíttatnak meg. Az utolsó farsangon a' ló futtatás Lovas nélkül leg pompásabb kedv töltés a' Corso nagy útszán. A' musika kellemei, leg inkább az énekre tekintve, leg hájítóbbak, kivált az Isteni szolgálattal közben. A' Leg felsőbb városi Tiszt a' Római Senator, annak gazdasági ügyét három Conservatorok viselik.

Némely föld le írók kárpálják Rómának lágységát a' kül-rendi igazgatásban, (politia) talám azért, hogy annak némely pusztá vidékein bizonyos üdökben a' magányos ember veszedelemben forog. Azomban meg kell azt is esmérni, hogy Róma, a' mellynek gondoskodása az egész keresztény világra ki terjed, mint édes Anya, nem tarthat maga keblében olly szoros fenyítéket, mint a' táborban; senki nem modhatya, a' hogy a' mit tehet, nem tenne, és valójában más fő városokkal arányba véve még kevesebb a' veszedelem, mint egyéb fő városokban, tsak hogy Rómában mindent nagyobbra fest a' világ, a' mi hijányos, mint más fő városokban, a' hol a' leg iszonyítottabb tetteket is homályba igyekszik te-

metni. Okait el találja a' buzgó keresztény. Az sem tetszik sokaknak, hogy a' város nem világosíttatik éjszakának üdején. Most már Róma nem a' világnak, hanem a' világon a' kereszténységnek Aszszonyja. Vallyon nem illendő e', hogy abban a' keresztényi szentségnek külső jelei is nagyobb dívatban fényeskedjenek, mint egyéb helyeken? azon kívül is elég alkalmatossága van mind Főjének, mind népének költségeit más istenesebb tárgyakra fordíttani, mint az ilyen, közönségesen szükségtelen, ékességekre vesztegetni.

R ó m a K ö r - v i d é k e i.

Útazás Rómából Tivoli városába. (Tibur).

A' leg jelesebb hely Róma után Tivoli városa, oda Rómából a' Sz. Lőrincz Kapuján kell ki menni kelet felé, és a' régi Prenestina után, mellyen ezen kapú áll, mellyel a' régi Tiburtina út össze kapcsolódik egy kevesé a' Sz. Lőrincz temploma felett. Mint egy 3 Olasz mértföldre által menni a' Teverone, vagy Aniene folyó Mammolo nevű hídján, 12 ol. mfdre érni a' Lago de' Tartari tót, mellynek vize kővé változtatya a' parton nevedő nádat, és plántákat, 's ezt teszi még a' parttól távolabb fekvő gyökerekkel, és nádadkkal is. Két mértföldnyire tovább érni a' Solfatara hídját, és egy mértföldre a' kénköves tavat, (Lago Solfureo), a' hol a' pogány Latának a' hamis jövendöléseket keresgéltek. Itt az enyves szerek, mellyeket a' kénköves tó ki gőzöl üdővel mint egy posztó formán borítják el a' tó színét; a' szél a' port, és növények magvát arra hordván, abban növények tsiráznak, mellyek egymásba kunszolódván, üdővel úgy össze sikerednek, hogy tsak egy testet képelve, egész szigeteket formálnak; mivel szerek enyveskénköves; 's mivel könnyebbek a' víznél, azon ide 's tova úszkálnak, és innét vették az úszó szigetek nevét, és ezek szünetlen változtatják formáját a' tónak,

mellynek göze kénköves, mélysége a' partnál 60 láb, közepén 172 láb. El érkezvén az ország útra találni a' Ponte Lucano hídat. Vespasian üdejében ezen hídat fel ékesítette Tiberius Plautzius, a' ki az út mellett a' Plautia Ház Temető helyét fel emelte, a' mint azt a' régi fel íratok mutatyák. Formája gömbölű, gyönyörű tekintettel, oszlopokkal ékesítve. Egészlen Tiburi köből, sokat hasonlít a' Metella Tzetzelléjéhez az Appia úton, és meg esmerni rajta, hogy az utóbbi üdőkben erősségül használtatott a' háborúk alkalmatosságával. Más fél mfdre innét következik.

A' Villa (mulató palota vagy Majorság) Adriana.

Adrian Tsászár által futván több ízben a' Római birodalmat, egyhe akarván szerkeztetni a' mi görög országban, Egyiptomban, és Asiában leg ritkább, és betsesebb volna, ezen Tiburi mulató palotát választotta, mellyben szem elejbe állítaná az egész római pompát; és nagyságot, mellynek most annak helyén tsak tsekély nyomait vehetni észre. A' számtalan roppant épületek közt jelesebbek voltak a' Tsászári paloták, a' 3 játék szín; a' ló futtató, az ugró kútas épület, a' Pecile, a' Stoikusok temploma, több bálvány házakkal, a' könyvház, a' testörzők szállásai; a' ferdek, a' Böltselkedők oskolái, és Lak helye; a' Canopo bálványház, az ahoz tartozandó épületekkel.

Ki menvén az Adriana Villából az ország útra, látni Tivoli előtt egy $\frac{1}{4}$ mfdre jobb kézre egy omlott épületet, mellyet a' köznép Tosse templomának nevez, az talám valaha a' Tivoli Tossia familiának háza volt. Folytatván az útat Tivolihoz érni, a' hol elsőben szembe tűnnek Mecenas villája töredéki, melly pompással fényeskedett a' polgármesteri (Consularis via) út jobb, és bal részén. Azután tekinthetni a' Hercules bálványháza maradékira.

T i v o l i. T i b u r.

Ez a' régi város Róma előtt 462 esztendővel épült, Rómától 18 Olasz (mint egy $4\frac{1}{2}$ magyar) mfre. fekszik, Latziumban, melly most Róma mezősségének hívattatik. (Campagna di Roma, Campus Romanus). A' Tibur nevet Tiburtotól, Alkotójától vette.

Ez a' régiségben olly nevezetes hely, mellyet az épületek sokasága, és fényessége, Villái, és mulató házai véghetlensége, és pompássága, és híres sibillája jövendeléseai annyira díszesítettek; Tivoli, mellyet szerentsés fekvése, levegőjének egéssége, és számos víz rohanatinak felséges pillantata mindég gyönyörűség mulató - szállásává teendének, már a' midőn Eneas Italiába jött, fenn állott, mellynek alkottatása egész a' Hősök századiba fel jut, 's a' mellyet Strabó Herkulesi Tiburnak nevez; noha szomszédságában volna Rómának, annak igájától magát 4 századig szabadon tartotta a' Gallokkal együtt: a' kiknek el távozása után kéntelen volt meg hódolni. Ezen városnak jelen való Jelességei le írása ismét egész könyvet töltene, a' mire üdönk nintsen, fő képpen mivel Rómában igen is el késtünk, tsak futóban tekintyük meg annak okáért, a' mi Tivoliban szemléletre méltó. Az Este Villa, tsak ezt a' gyönyörű mulató palotát hozzá tartozandó ötleivel le írni sok árkus kellene, mellyről méltán írja Justiniani, hogy első kertye Európának. A' Vesta bálványháza. A' Tiburtina Sibilla temploma, melly most Sz. György plebániája. Neptun barlangja, a' víz rohanással, bámító tsudája a' természetnek. Fellette látni omladékít a' Vopiscus házának. A' Sirenák barlangja. A' nagy; vagy fő víz-rohanás. Ez a' városnak nyugoti részén láttatik, a' hová egy nagy hegyen kell menni, innét egyebet nem látni a' hegyeknél, mellyek mind azon által változó rajzolatokkal bájityák a' szemet, leg inkább tavaszkor, midőn a' fák, és gyöpösök virágokkal, és zöldellő kellemeikkel a' szomorú olaj fákat fel vidítyák. A' hegyek, mellyekről a' számos vizek lerohannak,

magasok, és rendetlen, de fel tűnő négy szegletet képelnek: le rohanván a' vizek a' magasról, elsőben egy kősziklába esnek, melly kád formára van ki vájva; 's innét a' Teveronebe számtalan rohantokat képelvén, a' rohanó víz porszem formába változván olly színeket jádzik, a' mellyeket tsak az élő természet mutathat a' szemeknek, 550 Lakosa van. *)

Jelesek továbbá: Quintilius Varo villája, Horatius Tivoli Villája. Tivoli egyébként Püspöki szék. Szép Remezeség van a' városon kívül egy kegyes B. Aszszony templomával. Lakosi száma mint egy 18 vagy 20 ezer. Áttal menvén az Aniene hídján egy dombról meg látni maradékát a' Consularis útnak.

Tivoliból a' Horatzius Villája felé érni:

Omladványit e' Claudia víz vezetéknek, a' Valeria úton, 's a' Valeria Villának. Jobbról a' Madama, és balról S. Polo Kastélya. Azután Vicovart, (valaha Varia) 1 ol. mfdre a' Sz. Kozmás Klostromát. Balra fordulván az út, meszszire fel tűnnek a' Monte Lupo, és Mandela Kastélyok. Innét balra menvén az út el ér Rocca Giovane Kastélyhoz, melly valaha a' Győzedelem Bálványháza volt. Továbbá egy völgyben a' kis Digentzia patakhoz, melly körében van forrása a' Horatziustól annyira meg énekeltt Blandusia kútnak. Következnek az Ustica völgy, és Horatzius Villája omladéki, 's ennek által ellenében a' Licenza Kastély.

Az út Rómából Pálestrinába.

Ki menvén a' nagy kapún (porta maggiore) déli keletre, melly a' régi Labicana úton készült, és jobbra tér, egy szőlő előtt, melly a' vízvezetékek

*) Stein. Kanab. 10,000. Ehrm. 18,000.

hosszában fekszik, és a' mellyből a' Sz. Kasztulus temetőjébe van a' bé menet; (ennek hajdoni ropantságát még maradványi is villogtatyák). Két Olasz mfdre érni a' Tor Pignatarat, vagy is omladványit Sz. Marcellinus, és Péter fő templomának, mellyet Nagy Konstantin épített, és Sz. Ilona Tsászárné temetőjének, a' ki porfir hamvvederben helyeztetvén, onnét által vitetett Sz. Jánoshoz. Ott van temetője is ezen szenteknek. Közel oda látni a' mezőn némelly omladékokat, mellyeket közönségesen Centocellenek (száz szoba) neveznek, mellyek Subaugusta, és Augusta Helena városának tartatnak, mellyet Sz. Ilona alkotott, 's a' mellynek tulajdon Püspöke volt.

Az útát követvén érsz jobb részen Torrenovára, a' hol Borghese hertzeg palotája, temploma, és szökő kútas kertyei meg érdemlik a' szemléletet: innét a' balra térő út visz Palestrinába; ezen szembe akad a' régi Gabinus tó, (most Pantano, Burano, és di Castiglione) mellynek közelében volt a' hajdau Gabiusé. Innét 25 ol. mfdre el jutni Palestrinába: régenten: Praeneste, neve eredetéről nem egyeznek meg a' történet írók. Levegője igen egészséges, fekvése gyönyörűséges, azért sok Tsászároknak, és Római Nagyoknak kellem helye volt. Legnevezetesebb volt henne a' Fortuna háza. Betses régiségeiből sok új museumok díszesítették.

Innét 6 ol. mfdre van Colonna; a' régi Lavicum, közel ide van a' Lago Regillo tó, (a' Monte Falcone mellett) a' hol a' Latának a' Tarquinokkal viselt hartzban meg verettek Postumius Dictátor-tól. Itt van forrása is a' Római aqua Felice kútnak, mellyet V Stxtus a' Termini kúthoz vezetett 1587.

Az Út Rómából Frascatiba.

A' Sz. János Kapuján ki menvén, néhány olasz mértföldön által, látni némely régiségi omladványokat, érni Frascati kis püspöki városba, a' hol régi Thusculuma állott a' Rómaiaknak. Erős város volt

valaha, és sok hízes férfiának eredeti helye, 's utóbb a' Rómaiának mulató gyönyörűsége. Bájító felvése, levegőjének egészsége, vizeinek bővsége, és frissége, azokat mezei, és mulató házak építésére ketsegtették, a' hová a' meleg üdőben, és Róma alkalmatlan napjaiban költöztek. A' Római birodalom hanyatlása után melly sanyarú sors által töröltetett légyen el Tusculum népes yárosa, a' történethez tartozik; helyébe tsak fa ágokból (Frasche) öszve ábdáltt kúnyók állottak fel, a' honnét ez a' város nevét vette. Épületei egy meredekén állanak a' hegynek éjszak, és dél közt; kör vidéke egészen bé van ültetve szőlőkkel, és olaj fákkal; határja dombotskákra oszlódik, mellyeket paloták, kertek, vízes erdőtskék lepnek. A' kilátás egy részére a' római mezőségnek, és a' tengerre, terjed; tárgy ötle Róma városa, és annak háta megett álló hegyek. Mind ezen bájok, annak egészséges levegőjével egye-sítve, ezen tájjéket az Egyházi Birtoknak leg gyönyörűségesebb vidékei közé helyeztetik. Belől piatzán látni a' püspöki Templomot, melly széke egynek a' 6 Kardinál Püspökök közül. Közéleben szemlélni a' következő roppant mulató palotákat, ritka gyűjteményekkel, szép kertekkel, a' természetnek, és mesterségnek remek műveivel: Villa Mondragone, igen mesterséges szökő vizekkel. Villa Falconieri. A' Ruffinella régi lakása a' Jesuitáknak, mellyről azt tartják, hogy Cicero lakása volt légyen.

Innét vissza fordúlván Frascatiba, egy ligeten érne a' Belvedere nevű Aldobrandini felséges Villát. Azután a' roppant Conti Villát, mellyre következik a' Villa Bracciano, által fordúlván egy erdőn, lelmi a' vas Barlangot. (Grotta Ferrata). Lakosi a' Sz. Basilius görög Barátjai, kik a' X század végén 60 számmal, Sz. Nilus Apátsága alatt, ide hordózkodtak Calabriából, midőn a' szeretsenyek déli Itáliát pusztítanak; szép könyvtárok van. Albanus felé indulván Marinón által, a' hol a' Collegiata Tem-

plomában Sz. Barnabásnak szép két kép láttatik; innét 3 ol. mfdre érni:

C a s t e l G a n d o l f o t.

Ez egy váratska a' Castelloi tó szélén egy Pápai palotával, melly a' Pápának egyetlen mezei épülete. Van itt egy püspöki Templom szép kúppal, és fal oszlopokkal. Itt fekszik a' Villa Barberini, szép kertekkel: a' Castello tó hegyekkel körülvéve, 's a' Reformált Franciscanusok Palazzuoli Klastroma.

A l b a n o.

Ezen városról már volt szó Róma előtt. Régiségéről, (1153 K. U. szület. előtt) és Ascanius, az Eneas fija temetőjéről, híres. Egy Kardinál Püspök széke. Innét meg találni a' Curiausok temetőjét az Appia úton. Innét egy ol. mfdre van Riccia (Aricia) az Appia úton, a' hol VII Sándor Pápa egy szép szentegyházat, és palotát épített. Azután a' XVIII mértföldi kőnél érni: Genzanót, ez egy egészséges levegőjű, és betses bort termő vidék, de nem régi. A' múlt esztendőkhben itt egy szentegyház épült, mellyet nagysággal kevés szentegyházak halladnak meg Rómában, és napról napra ékesítetik szép épületekkel, vannak itt sok fás helyek is, mellyek gyönyörűséges, a' nap hévsége ellen bé fedett, hűs sétálló utakul szolgálnak. Két ol. mfdre Genzanótól van:

Némi, a' melly helyen egy Diana Taurica hálvány háza volt, ligettel körül véve, 's azért Nemorense (ligeti) nevet kapott, egy magas nyilatán a' tónak, melly Néminek hívatatik, a' természettől árnyékos, és magányos helyheztetést nyert.

Mint egy 3 ol. mfdre Genzanótól fekszik a' Lavinia város, melly nevét Eneas Alkotója által vette Laviniától, Eneas feleségétől, és Latinus Ri-

rály leányától, és innét a' leg üdösebb város ezen vidékben, és a' Római történetek könyvében legemlékezetesebb.

Vissza menet Rómába előbe tűnnek közép úton: a' Claudia víz vezetékei, és harmadik mértöld kövénél azon útnak, két kis bálvány házatskák, mellyeket (úgy mondják) a' Római Tanács építtetett égett vājógból.

Rómából Torre di Mezzavia, Albano, Genzano, Velletri által Terracinára.

Rómából Terracináig 21 óra számaltatik. Torre de Mezzaviánál, Rómától 3 órára, két ágra osztódik az út, mellyek' egyike Albano, Cisterna, Trepointi, és egész hosszába a' pontini posványokon által, a' másik: Máriano, Velletri, és Pipernón által visz. Az útnak első ága Rómából Terracinára az, a' melly Torre di Mezzaviánál jobbra Kanyarodik. Ezen úton van Albanó, az első város, melly a' via Appia úton, Rómától 5 órára szembe akad. Idáig a' Nápolyi nagy Ország út vezet, egy igen vendégtelen tájjékon által, melly egyszersmind igen bézártt, 's szomorú tekintetű környéket mutat. Napkeletről batároz ama hosszú sor, mohás helytelen boltozatokkal, mellyek el pusztithatatlanok, 's az üdő fogait meg halladván, még mindég a' leg távúlabb' hegyekből Rómába vezetik a' vizet; nap-nyúgot felé egy nem meszsze lévő halomlántzig ér a' szem, mellyen komor omladékok a' közép' századok pusztításait hirdetik; dél felé el zárja a' szemarányt az egekig emelkedő torony oszlop' forma tsútsza az Albano hegynek.

Az Appia út egészlen rónán ment ezen hegy körül, de az új annak tövében el válik a' régítől, és fel emelkedik gyengén húzódva egész Albanó városáig, melly a' Lejtő közepén van épülve.

Albano veszi nevét a' regi Alba longa városától, és igen régi. Többnyire minden Római Ura-

ságoknak vannak itt szöllei, és kertjei, a' hol az esztendő szebb részét töltik. Az Albanói borok igen betsessek. A' városban több szép paloták, és szent-egyházak vannak, és néhány régi emlékek. Nem meszszi innét látni egy minden éktől meg fosztott temető-oszlopot, mellyet a' nép Ascan' az Aeneas' fija sír- emlékének tart; és egy [másikat 5 torony-oszlopokkal, mellyeknek ketteje még jó karban van, ezt a' Horatiusok, és Curiatiusok sír- helyének tartják, mások a' Pompejusének, kinek hamvát hűtvőse Cornelia Egyiptomból el hozatta, melly, Plutarch' szerint, Albanumban, maga házánál el tétett. Az Albanus hegy lábán Domitzian egy nagy palotát állított, a' hol viaskodó, és szín-játékok adattak.

Albanón kívül a' kősziklákon által vágott, szilfákkal árnyékozott út, a' völgyön által, Arizia városba húzódik. Az út a' domb- körül fel emeltt ágy formába kanyarodik. Ariziát el hagyván, egy kedvetlen Komor vidékbe érni, mellynek erdei a' hegy lejtőjén egész Genzanoig terjednek. Genzano mező városa nap-keleti partján fekszik a' Nemi tónak. Ez az egész tájék piseg régiségekkel, mellyek kis gömbölű, vagy 4 szegletes égett kős épületekből állanak. Azokat régi Római temető- emlékeknek tartják. Genzanóból sok derék szöllős dombokat által látni. Innét az út Velettribe visz; ez egy igen régi város a' hegy lejtőjén, hajdon a' Volskák fő városa volt. A' Rómaiak azokat meg hódították Ancus Martius uralkodása alatt, de ismét le rázta magáról a' római igát, és tsak 396-ban K. U. születése előtt vétetett bé ismét Marcus Furius Camillustól, minnek utánna éllete 80-ik esztendejében a' Gallokat a' Teverone' partjától, a' hová elő hatottak, el kergette volna. Veletri több Zurzavarokat állott ki, mellyek üdeiből itt még sok omladékok fenn vannak. A' város nagy, jól épült, és köz- kúttakkal ékes.

A' fő piatzon látni VIII Orbán Pápa értz kőoszlopát egy támasz- székben ülve, Berninitől. A'

Gineli palota érdemeslátásra, a' kertek oszlop-képekkel, mulató erdőskékkel, és kútakkal díszesek, és téresek. Veletriből ki terjed a' ki látás az egész meszsze pusztaságára a' pontini motsárosoknak; határa napkeletről a' Sabini hegyek, és napnyugotról a' mérhetetlen tenger. Kör-vidéki a' városnak, szőlő-tökkel körül-ültetve, és helyes mezei épületekkel hintve, a' szemnek a' leg szebb mív pillantatát nyújtják, és a' Lakosok virgantz szorgalmát mutatják. Veletriből változó vidékeken által érni:

Cisternába: ez egy tsekély helység, innét 2 órára kezdődnek a' pontini posványok, és a' következő posta állás helyeken által terjednek. Torre Trepartin, Bocca di Fiumen, Mesan, Ponte maggioren, egész Terracináig. Ezen posványokon által, az útasok' alkalma végett, és az út rövidítésére VI Piustól az úgy nevezett Linea Pia út, a' régi via Appia út felett, intéztetett. Ezen út egész hosszában a' pontini posványokon visz által. Jobbról az út mellett folyik a' naviglio grande Canal, (tsatorna) mellyen Horatius Brundisiumi Útazásában hajózott, és a' mellyet VI Pius ismét helyre állíttatott. Ezen út vékony homokkal fedetik, és a' szilfák árnyékában a' pontini posványokon vezet által. Ezen szilfák árnyékollyák az utat, es tsatornát, és mintegy a' hosszú séla út által egyik postát a' másikkal öszve kötik; ez az útas oly serény, 's könnyű, hogy meg érkezésén Terracinába az ember maga tsudálkozik, hogy oly meszsze földet oly rövid idő alatt el hagyott legyen. Az egész úton nem találkozott az előtt se falú, se postaház, se más intézet az útasok alkalmára, tsak VI Pius emeltetett mértékelt távokban téres épületeket, mellyek közepén ezen pusztaságnak, kormányja üdejét, mint annyi Emlék-jelek, díszesítik. Ezen posta-házakban nagy istállók, és lakások vagynak, kívül nagyok, noha belül nem oly alkalmasok. Az itt lakó emberek szegények, és nem igen egészségessék. Mind a' két rész az út mellett

ki van ugyan szárítottva, de azért nem egészséges, sőt a' levegő oly veszedelmes, mint közönségesen az egész vidék. Szép ugyan tekintete a' sűrű zöldnek, és tenyészes egésznek, mellyet látni; a' Canalis partjai itt amott füge fákkal vannak be ültetve; de mind ezt örökös tsendesség foglalja, és tsak vad állatok örvendenek abban. Ha ezen magányos tájjékban itt, vagy ott, az útatónak egy ember akad szemébe, félhet, ha az nem azok számából való e', kik itt az útasoknak leg veszedelmesebbek. Ezt az ügy nevezett Bandite -nemzetséget igen nehéz innét ki irtani, leg inkább mivel kezek munkája által el nem élhetnek. Innét az út Bocca di Fiumebe vezet, a' hol egy szép kő hídon a' nagy Canalon által menni, 's tsak hamar a' szép' kertek, és narants fák közt Terracínára, a' Pápai Birodalom végső városába érni:

T e r r a c i n a.

Ez a' város egyébbkor Anxur nevet viselt, a' Volskák építették azt, mostanában nem jeles, és nem nagy: már meszszirúl meg látni azt, mivel egy magas kő sziklán fekszik. A' hegy fehér kőből áll, és az Appenninektől a' Cassino hegy' völgye által választódik el, mellyből rész szerént a' vizek erednek, mellyek a' pontini posványokat formálják. Ezek Terracínában is a' levegőt valamennyire egészségtelenítik; talám ez előtt az egészségesebb volt, mivel itt a' Rómaiaknak sok mulató házaik voltak, mellyeknek omladéki még most is láttatnak. A' jelessebb épületekhez tartoznak: a' püspöki Templom, ez tsak nem egészlen fenn maradt emléke Jupiter bálvány házának, nagy tornáztza van szép márvány oszlopokkal.

Belül felséges kép-írások vagynak. A' harang toronyból fel tűnik a' szemnek ejszakra, és napkeletre, egy tenyészes tájjék, sok folyókkal, és patakókkal által metzve. Terracina révpartya egészlen el van öntve, és nints egyébb nyoma a' hely-

nél, mellyen a' hajók ki köttettek. Az úthoz közel észre venni egy felséges hosszú épületet, mellyben a' vám, (Dogana) posta, egy vendég fogadó, és több tiszt-ségek vannak.

Terracináról ki rándulhatni a' 4 — 6 órányi Piper no-városába; egy igen magas, és meredek hegyen fekszik, mellyen tsak Róma felé fekvő részen kellemetes Lejtőse. Igen komor tekintetű, szegény, tsekély épületű, és semmi nevezetes nints benne. Emeltt kis veteményes kertekkel, szőlőkkel, és néhány szántó-földekkel körül véve. Minden ki telhető módon igyekeznek a' földnek hasznát venni. A' Liliomok, és Narcissok a' mezőn munka nélkül teremnek.

A' Nápoli részéről a' hegy oly meredek, hogy az útas szorongatásba esik. A' le menetben minden szekér kerekeket meg kell kötni, és fel tsak bivalok segédje által mehetni. A' völgyben semmi vel nem jobbak az utak: homokos, dugó-kérgű tserfákkal borított dombokon folytatni az útat, és ez alatt ki van téve az ember szünetlen a' posványok gözeletinek, mellyek az egész rónát el foglalják, és egész a' tenger partjáig terjednek.

Rómából Toskana felé La Storta, Baccano, Monte-rossi, (mellyekről már felebb volt a' le írás) Roncillione, Montagna di Viterbo, Viterbo, Montefiascone, Bolsena, S. Lorenzón által Aqvapendenteig.

Monte-rossiból megy az ember a' Roncillione népes városba; ezen kívül az út a' Vico tó hosszába megy, mellynek tötsér-forma medentéje egy óra kerületű. Partja tűz-hegyi szerrel (Lava) van fedve. Ezen tóról már Virgil írt Aeneideiben. A' régi mondásként, a' hol most a' tó van, hajdon egy város állott, mellyet a' víz el nyelt. Némelylek azt is állítják, hogy tsendes üdőben, midőn a' víz tiszta, annak omladékát még most is észre vehetni. A' vár Roncillioneben, mellybe tsak egy keskeny hídon lehet menni, tömlőtz forma. Az út továbbá Montagna di Viterbo (posta állás) által, Viterboba

visz. Noha ez az út tűz-okádós gyülevényekből áll, az mind azon által külömbbféle nemű fákkal van be növe, és jó illatú füves pásíttal terítettve.

Viterbo, város 10000 Lakossal a' Cimino hegy tővén, falakkal, és tornyokkal körítettve, mellyeket már meszszirol látni. Némelleyek úgy vélik, hogy a' hajdoni Volterna, Hetruria fő városa helyén áll, mások azt állítják, hogy azt Didier, a' Longobardok' Királya alkotta, a' mi 2 bizonyság vagy is tanú-írásokkal erősítettik, mellyek az ottani Tanáts házban tartatnak fenn. Ez a' város jól épült, fő piatza oszlop tornátzokkal van körül véve, az útszák rendesek, és kövel béleltettek; szép kúta vannak a' városban, melly kertekkel van körül véve. A' püspöki Templomban több Pápák temetői szemléltetnek. A' Sz. Rósa Templomában ezen szentnek teste tiszteltetik, melly egészen rothatatlan maradt. A' Dominicanusok' Klastromában lakott valaha a' Pater Ennius, tudományáról híres író. Ezen városon kívül látni egy tót, mellynek meleg véze kénköves gözt lehel ki. Az út Monte-fiasconeig alkalmas, de a' kör-vidék tekintete szomorú, mivel még az üdő a' tűz okádós csoportokat, mellyek valaha az egész tájéket el lepték, növevényes borítékkal bé nem vonhatta.

Monte-fiascone, egy kis dombon fekvő város a' Bolzene tava mellett, se szép, se népes; szagos (Muskát) bora leg jobbnak tartatik Italiában, és isméretes az Est-bor név alatt. Ide, a' hová Bolzenetől tsak két óra van, jutni egy magos, ki vágott erdőn által, melly igen veszedelmes járat. Az út tovább könnyű homokos földön, melly jól meg van míveltetve, vezet:

Bolzenába, ez a' város egészen el pusztúlt, 's azon városok közé tatozik, mellyek neve az ősrégiségből tsak a' történet könyvek' emlékében maradt, a' helyeket pedig tsak úgy kell tartani, mint el tűnt nemzetek sír- emlékeit. Bolzene fő városa volt a' Volskáknak; a' hasonló nevű tó partján fekszik, melly 8 órányi kerületű, igen halas, és véze

tiszta, ha pedig zenebonáskodik, a' hajózás rajta veszedelmes. Közepén ezen tónak vannak két szigetek, Pessentina, és Mortana', az utóbbira vitette Theodát szüléje testvérét, Amalazontet, a' Gothok Királynéját, és Theodorik' leányát, 's ott meg fojtatta, 's azért ötet Vittigés hadi vezere halállal büntette, 's Királyi székét el foglalta. Bolzena előtt az út a' tó mellett egy felséges vidéken vezet által, és a' régi Sz. Lőrincz vára omladéki mellett el érni, mindég hegynek fel menvén :

San Lorenzot, ez egy kis rendébe épült helység egy hegyen, van egy szép palotája, és Temploma, fényes rajzományokkal. Innét egy vidámtalan vidéken által jutni :

Aqva-pen-dente-be. Ezen város hajdon tsekély vár volt, néhány házakkal körül véve. A' midőn pedig X Innocentius a' Püspöki széket Castroból ide által tette, Aqvapendente városi tzimével tekintetet is nyert. A' házak, mellyekben a' város Kormányossa, Itéllő Tisztek, és Püspök, laknak, jól épültek. A' város egy bövséges víz-rohanástól veszi nevét, melly a' köszíkláról, a' hol építve van, nagy lármával le esik. Itt az útasnak magára vigyázni kell, mert a' környék veszedelmes, kivált ha magányosan találta az idegen. Innét jönni :

Ponte Centinora, a' hol egy vámház van, 's itt el érni a' Toscanai nagy hertzezség határát. Nem messze Ponte Centinótól menni egy folyón által, melly határuúl szolgál a' Toscani, és Pápai tartományok között. Egy üdeig a' folyótól tsak nem egészen el hordott szűk völgyben vándorol az ember, azután fel megy a' nagy magos hegyre mély örvények között, és a' fáradságos fel menet után érni a' hegy tetején a' tsekély Radicofani helységet. A' hegy magassáról vissza pillantván, úgy látszik, mintha Ponte Centino egy mély' örvény torkában feküdne.

J e g y z é s.

Az egyházi Birtoki Lakhelyeknek magok kerületibe való rendes felosztása, a' föld leírási Rend szabás szerint.

A' Római Kerületben. (Campagna di Roma.)

- 1) Róma, 43 lap.
- 2) Ostia, (Tiberina) város a' Tiber torkolatjánál a' tengerbe, egészségtelen vidéken, mintegy 5000 Lak. Rómától 3 mfd. Levegője egészségtelen. Püspöki szék. Közéleben só aknák vagynak. Hajdon híres város, és Bomának kül-városa volt.
- 3) Tivoli, (Tibur), 128 Lapon.
- 4) Frascati (Tuscalum), 130 Lap.
- 5) Albano, (Alba), 132 és 133 Lap.
- 6) Castel Gandolfo, 132 Lap.
- 7) Palestrina (Praeneste), 130 Lap.
- 8) Velletri, 134 Lap.
- 9) Segni, Püspökség.
- 10) Terracina, (Anxur), 136 Lap.
- 11) Anagni, Püspökség, VIII Bonifatzius házája.
- 12) Astura, a' hol Ciceronak feje vététt.
- 13) Cento Celle vagy Civita Vecchia.

Az Urbinoi Követségben:

- 1) Urbino, város a' Foglio víz forrásánál, 12,000 Lak. Vár Kastéllyal, Universitással. Hegyen áll. Hazája Urnino híres kép író, faragó, és építő Mesternek 1483.
- 2) Pesaro, 33 lap.
- 3) Sinigaglia, vagy Senegaglia, 33 lap.

A' Ravennai Követségben:

- 1) (Romagna), Ravenna, város 5000 ház, 24,000 Lak., posványos vidékén a' Montone be folyásának az Adriai tengerbe. Püspöki szék, egy roppant Templommal, gyönyörű piatzal, 's több selyem fábrikákkal. Itt nyúgszik a' híres Danles. Derék rév-

partja el pusztúl, miúlta a' tenger töle 1 mdfre távozott. Ez a' város valaha sokkal nagyobb tekintetet érdemlett.

2) Imola, 29 lap.

3) Faenza, 50 lap.

A' Forli Követségben:

1) Forli, 30 lap.

2) Cesena, 31 l.

3) Rimini, 31 lap.

A' Ferrarai Követségben:

1) Ferrara, 25 lap.

2) Commachio, 26 lap.

A' Bononiai Követségben:

1) Bononia, (Bologna), 26 lap.

2) Cento, város, 4000 Lak. Hazája Guercino híres kép írónak.

3) Vergato, kis város.

A' Frosinone követség önnevű városával el tönültetett.

A' Rieti Követségben:

Rieti, Püspöki székhely. Todi a' Tiberhez közel.

A' Viterboi Követségben:

1) Viterbo, 138 Lap.

2) Monte fiascone, 138 Lap.

3) Bolsena, (Vulsinium), Bracciano, ön nevű hertzegeggel.

A' Civlta Vecchiai Követségben:

1) Civita Vecchia (Centumcellae).

2) Orvieto, város, 8000 Lak., egy meredek kösziklason.

3) Aquapendente, 139 Lap.

4) Ponte Centino, 139 Lap.

A' Perugiai Követségben:

1) Perugia, város, 16,000 Lak. Püspöki székhely.
Van Universitása, roppant Temploma, 2 tudomá-

nyi, és mesterségi akademiaja. Hegyen fekszik. Hazája Lancelot, Baldus, és Bartolus Törvénytudóknak, és a' két Danteseknek.

2) Cittá di Castello, vagy Civita Castellana, 42 lap.

Spoletoi Követségben :

1) Spoleto, 59 lap.

2) Terni, 40 Lap.

3) Assisio, város egy hegy tetőn 4000 Lak. Hazája Szerafikus Sz. Ferentz Atyának, a' kit az égi gondviselés az Isteni szeretetben meg hült világnak búzdíttására alkotott; mellynek fényes bizonyága, az ő hármos szerzete terjedése, 's munkás virágzása az egész föld kerekiségén. Nem meszsze van innét, egy magos hegyen, az Angyalok B. Aszszonya szentegyháza (S. Maria Angelorum) a' Klastrommal együtt, mellyben ez a' Sz. Atya sikerét az Isteni Kegyelemnek olly bőv mértékben tapasztalta, 'és munkás földi hartzát kezdette, 's diadalmason végezte. Közönségesen ezen helyet Portziunkulának (az az Részetskének) nevezik, Sz. Ferentz után. Tudni illik ezt a' helyet szerzete kezdetén a' Sz. Benedek szerzetesei neki ajándékozták, az ottani régi szentegyházotskával, mellyet ő, mint tulajdonát, nom akara bírni, hanem jobbság jelleül esztendőnként bizonyos számú halatskákkal adózott az által folyó patakából, 's a' helyet maga szerzete részetskéjének (Portiuncula) nevezte e' világon. Holt tetemei Sz. Ferentznek innét Assisiumba vitettek, mellyek kevés esztendők előtt az ottani Püspöki Templomban fel találtattak.

4) Narni, 41 lap.

5) Terni, 40 Lap.

6) Otricoli, 41 Lap.

7) Cesi, város egy hegyen, híres az úgy nevezett Aeoli hegyekről, mellyek nyilatiból hűves szelek fújnak.

A' Camerinoi Követségben :

1) Camerino, város egy hegyen, 5000 Lak., Chienti mellett- Academiai Collegiuma van.

A' Maceratai Követségben :

1) Macerata, 37 Lap.

2) Loretto, 54 lap.

A' Fermói Követségben :

Fermo, város az Adriai tenger mellett 7300 Lak. és révvél. Püspöki szék.

Az Ascoli Követségben :

Ascoli város egy dombon, a' Castellano, és Fronto folyók közt 7600 Lak. Püspöki szék. Két Kastélya van.

Az Anconai Követségben :

1) Ancona, 54 lap.

2) Tolentino, 37 lap.

3) Fano, 53 lap.

4) Fossombrone; (Forum Sempronü, hajdon a' Metaura, most Metro partján) híres a' második Punika ütközetről, Asdrubal, és Claudius Nero, 's Livius közt, 208 K. U. szül. előtt; a' hol a' Carthago beliek 50,000 embert vesztek, Asdruballal együtt.

A' Nápolyi Birtokai a' Római Egyháznak.

1) A' Ponte Corvoi Hertzegség, a' Garigliána folytába, 2 □ m., 600 Lakossal. Fő városa Ponte Corvo.

2) A' Beneventumi Hertzegség, 7 □ m., 20,000 Lak. Fő városa: Beneventum, egy lejtőn a' Sabato, és Calore öszve folyásánál, 14,200 Lak., a' kik kereskednek. Ersekség, a' fő Templomon kívül 22 részint plebánia, részint Klastromi szentegyház van benne. 3 Derék Országos vásárja van.

San Marino Köz Kormány, Republica, 52 lap.

Az Egyházi Birtok régiebb fel osztása, melyet a' mostani föld le íróknál is olvasni.

- 1) A' Római Kerület. Róma, és Velettri.
- 2) Campagna di Róma, és Maritima, Tivoli, Frosinone (meg szűnt).
- 3) Sz. Péter öröksége: Viterbo, és Civita Vecchia.
- 4) Castro Hertzegség, és Ronciglione Grófság.
- 5) Umbria: Camerino, Orvieto, Perugia, Castello, Spoleto, Todi, és Foligno.
- 6) La Marca: Urbino, Fano, Ancona, Loretto, Osimo (34 lap.), Fermo, Ascoli, és Sinigaglia.
- 7) Romagna, Ravenna, Forli, Cesena, Faenza, Rimini, és Imola.
- 8) A' Bononiai tortomány.
- 9) A' Ferrarai Hertzegség.
- 10) A' Beneventi és
- 11) Ponte Corvoi Hertzegség.

A' K o r m á n y z á s.

A' világi Kormány egyedül Uralkodó, (Monarchica) melly öszve van kaptsolva a' Pápai Méltósággal. Az Egyházi Birtok a' Római Anyaszentegyháznak Tulajdona, mellynek Feje a' Római Pápa. Az Igazgatás külömbbféle ágokra van el osztva.

Mostani Feje a' Római közönséges keresztény Anyaszentegyháznak VIII Pius ő szentsége; (Castiglioni Xav. Ferentz). szül. Cingoliban, az Anconai megyében, 20. Nov. 1761. Montaltoi Püspök lett 1800. Cesenai Püspök, és Trasteveri Cardinal 1816 azután Frascati Püspök, Nagy Penitentiárius, és Index gyüleke Elölülője. Pápának választott 31. Martz. 1829.

A' mi az Anyaszentegyház vezérlését illeti, az az egész Keresztény világra terjed, 's az igazgatásban számos segéd társai vannak. Rómában a' köz ügyet Tanátsosai által igazgatya, ő maga elől ülven

mindenhol, Tanácsa 72 Kárdinálisokból áll, a' kik nem mind Rómában laknak, és a' kiknek száma nints mindenkor meg töltve. Rómában tsak azok tartózkodnak, a' kiknek ott van Lak helyi tisztségek, és köteles foglalatjok. Ezek közt néhányan Püspökök; többen Papok, (Presbyteri) némellyek Diáconok. Következnek a' Patriárkák: 1) a' Romai Pápa nyugoti Patriarcha, 2) a' Constantinopoli, 3) az Alexandriai, 4) az Antiochiai a' Babyloniai Püspökkel, 5) a' Jerulasemi, 6) a' Velentzei 14 püspökkel, 7) a' nyugoti Indiai Lisabonban 12 püspökkel, 8) a Chaldeusoké Mesopotámiai Babylonban. 9) Antiochiában a' görög Milichitáké. 10) Antiochiában a' Maronitáké, 11) a' Syria bélieké. 12) Ciliciában az Ürményeké. Vannak továbbá a' keresztény Anyaszentegyházban 114 Érsekek, és 550 Püspökök, kik közül 81 egyenesen a' Római Pápa alá tartoznak. Ide nem számláltatnak a' külömbb-féle fel szenteltt Püspökök, (in partibus infidelium) kiknek bizonyos székek, vagy is megyéjek nintsen.

T o l d a l é k.

Pénz érték, és Mértékek nemei: Rómában, Bononiában, és Ferrarában.

Rómában. Pénz érték.

Közönségesen Scudi Rómani, vagy Moneta szerint olvasnak, melly 100 Bajocci.

P e n z :

	fl.	kr.	fill:
Scudo Romano	2	6	—
Testone	—	37	$3\frac{1}{5}$
Papeto	—	25	$1\frac{1}{5}$
Paolo	—	12	$2\frac{2}{5}$
Bajocco	—	1	$1\frac{1}{2}\frac{1}{5}$
Quatrino	—	—	1

A' Scudo d' oro Stampa három féle (3 fl. 9 kr.)
(3 fl. 11 $\frac{1}{3}$ kr.) (3 fl. 12 kr.)

A r a n y p é n z :

Új Doppia, v. Pistole, Rómában, és Bononiában. 315 Bajocci, 1 Zechino, 215 Baj. A' többi ezüst.

R é z :

Dupla, egyes, és fél Bajocco: 10, 5, és 2 $\frac{1}{2}$ Quartini.

B o n o n i á b a n .

P é n z :

	fl.	kr.	fill.
Scudo, 5 Lire	2	6	—
Lire, 2 Paoli	—	25	1
Paoli, 10 Soldi	—	12	2 $\frac{1}{3}$
Soldi v. Bolognini	—	1	1 $\frac{1}{25}$
Quatrini.	—	—	1
Denari	—	—	$\frac{1}{3}$

A r a n y :

Róm. és Bonon. Zechino 10 $\frac{3}{4}$ Lire.

Róm. és Bonon. Pistole v. Doppia 15 $\frac{3}{4}$ Lire.

E z ü s t :

Scudo, 10 Paoli vagy 5 Lire.

Testone, 3 Paoli v. 1 $\frac{1}{2}$ Lira. — Lira v. Piafiro
2 Paoli v. 1 Lira. Paola, 10 Soldi. Murajolla, 4
Soldi. Bolognino, v. Bajocco, 1 Soldo.

R é z p é n z :

Bajocco, 5 Quartino v. 1 Soldo. Quatrino 2 $\frac{1}{2}$
Denaro.

A' font finom arany 24 Karat, 1130 Lire, 16 $\frac{1}{6}$
Soldi.

A' font finom ezüst 12 Untzia, 72 Lire, 15 $\frac{1}{2}$
Soldi.

F e r r a r á b a n .

59 $\frac{1}{2}$ Soldi tesz 1 forintot, jó p. 's így a' Soldi
tsak nem 1 kr. ér. 1 Lira = 20 kr. A' többi pénz
értéke a' Római, és Bononiai szerint megy ki vévén.

E z ü s t b e n.

Marajola = 2 Sold. vagy Bajoce.

1 Tredicini = 5 Sold. vagy 23 Quatrin.

R é z b e n.

1 Soldo = 5 Quatrin.

M é r t é k e k n e m e i.

R é f. A' Canna, 8 Palmi = $2\frac{2}{7}$ bétsi réfhez.
16 Canne = 41 bétsi réf. 1 Palmo $\frac{5}{7}$ bétsi réf.

Az épület Canna = 7 bétsi láb. 14 Ilyen =
13 bétsi láb. 5 Római mértföld tesz egy Austriai
posta mértföldet.

F ö l d m é r t é k.

1 Rubbio, 4 Quarta, 7 Pezza, 16 Scorzo, 32
Quartuci, 112 □ Catene. A' Pezza, 16 □ Catene =
753 bétsi □ ölh. és majd $\frac{1}{2}$ Austr. hód (67 □ öl hiján).

G a b o n a m é r t é k.

A' Rubbio 22 Scorzi = $4\frac{1}{3}$ Austr. mérő. 3 Rub-
bi = 15 Austr. mérő. A' Zabnál = 4 Austr. mérő.

B o r m é r t é k.

1 Botta, 3 Brenta vagy 9 Barilli. 1 Barillo $5\frac{1}{2}$
Rubbio, 32 Bocale, 128 Foglietto, 512 Cartocci.
1 Bocale = 1 austr. pinthez. 1 Barill = 32 austr.
pint. 1 Brenta = $2\frac{2}{5}$ austr. akóh. 1 Botta = $7\frac{1}{5}$
austr. akóh.

O l a j.

1 Barillo 28 Bocali per 4 Fogliette v. 16 Cartocci.
3 Bocal olaj = 4 austr. pinth. 1 Baril olaj = $37\frac{1}{2}$
austr. pinthez.

Kereskedő nyomtaték mérték.

1 Cantaro grosso, 10 Cantaro Sottile 100 De-
cine, 1000 Lire. Quintale 100, 160 és 250 font.
A' Lira vagy font, melly az arany, ezüst, és pénz

mértékben is meg tartatik, 12 Untzia, 288 Denari, 6912 Grani. Innét a' Cantaro sottile = $60\frac{1}{2}$ bétsi fonth. a' Cantaro grosso = 6 bétsi mása 5—6 fonth. A' munkált ezüst 14 finom Loth.

B o l o g n á b a n.

A' Braccio (réf) 6 = tesz 5 bétsi réf. 67 Bonon. láb = $80\frac{3}{8}$ bétsihez.

F ö l d m é r t.

1 Biolca $\frac{1}{2}$ austr. hód. $1\frac{1}{2}$ mérő vető. Tornatur, 560 austr. □ öl 1 mérő vető.

G a b o n a m é r ő.

1 Corba, 2 Staro, 8 Quarterone, v. Quartirolo, 32 Quarticeni, v. Cupi. Innét 5 Corba = 6 austr. mér. 5 Staro = 3 austr. mér. 5 Corba a' gyümöltsben 3 Staja, innét 3 Corba gyüm. = austr. méröh.

B o r, és égett bor.

1 Corba, 4 Quartarola, 60 Boccali, 240 Foglietti = $52\frac{1}{8}$ austr. pinth. 1 Bocal = $5\frac{1}{2}$ austr. meszelh.

K e r e s k. n y o m ó m é r t.

1 Peso 25 Lira per 12 Untzia (1 Untzia selyem 16 Ferlini) 100 ilyen font = $64\frac{3}{4}$ bétsi font.

A r a n y, e z ü s t, és p é n z m é r t é k b e:

A' Lira 12 Oncie, 96 nyoltzad, 1920 Carati, 7680 Grani. 93 Carati = 1 bétsi Lath. Ezüst az arany 20 — 24 Denarira osztódik. Egy bétsi Markra 1459 Carati drága portéka megy.

O r v o s m é r t.

1 Lira, 12 Oncia, 96 Drachma, 288 Scrupuli, 6912 Grani, de a' Lirára tsak $11\frac{1}{4}$ keresk. Oncia megy, 's így 576 gran = $387\frac{1}{2}$ granh. bétsi patika mértékbe.

F e r r a r á b a n.

Selyem Braccio (réf) 100 = $81 \frac{7}{8}$ bétsi réfh.
 gyapjú, pamut, és len 100 réf = $86 \frac{5}{8}$ bétsi réfh.
 A' láb $5 \frac{1}{4}$ hüvelkel hosszabb a' bétsi láb nál.

A' m é r t f ö l d.

699 öl $83 \frac{7}{8}$ megy 1 Aeqv. gradusra, 1 mog-
 gio = $5 \frac{3}{4}$ austr. hódh. 1 Biolca 6 Stari $1 \frac{1}{8}$ austr.
 hód.

G a b o n a.

1 Moggio, 40 Staghe v. Stari, (1 Staro) = $49 \frac{1}{2}$
 austr. mér.

B o r.

1 Mastello 8 Secchia = $1 \frac{1}{2}$ austr. akóh.

N y o m ó M é r t é k.

A' Lira, 12 Oncie, 192 Ferlini, 1720 Cartati.
 5 Lire = 3 bétsi font.

Az arany, ezüst, és pénz a' Majlandi Mark
 Serént megy.

T o l d a l é k.

T o s k á n á h o z.

Pénz érték, és Mértékek nemei.

Pénz érték. Florentziában.

1 Lira 20 Soldi, 1 Soldo 12 Denari.

1 Ducato (Scudo moneta v. Scudo Corrente) =
 7 Lire.

	Moneta Buona.		Moneta Lunga.	
	kr.	fill.	kr.	fill.
Testone .	53	$2\frac{2}{3}$	37	—
Lira . .	19	$2\frac{1}{3}$	18	2
Paoli . .	12	$3\frac{3}{5}$	12	$1\frac{1}{2}$
Crazie .	1	$2\frac{1}{2}$	1	—
Soldi . .	—	$3\frac{7}{8}$	3	$\frac{2}{3}$
Quatrini .	—	$1\frac{1}{2}$	—	—
Denari .	—	$\frac{1}{2}$	—	—

1 Pezza = $5\frac{3}{4}$ Lire Moneta Buona, 6 Lire
Moneta Lunga = 1 fl. 51 kr. pengő p.

Scudo Moneta = 2 fl. $15\frac{1}{8}$ kr. p. p.

Scudo d'oro = 2 fl. 25 kr. p. p.

Tallaro = 1 fl. 56 kr. p. p.

J e g y z.

A' Moneta buona, és Lunga külömbsege: 25
buona tesz 24 Lungat. Amaz Florentziában, ez Li-
vornóban jobban szokásban van.

A r a n y:

Ruspone (3 Zechini) 4 Lire. Zechini Gagliati
 $15\frac{1}{3}$ Lire.

E z ü s t:

Francesconi, és Leopoldini $6\frac{2}{3}$ Lire.

Tallaro, 6 Lire, Testoni, 2 Lire, Lire (12
Cracie) 1 Lire.

A' fellebb nevezet nemeken kívül nyomattatnak,
Duetti (2 Quatrini) Piccioli (1 Denaro).

Livorno hasonló képen számal, tsak hogy a' kat-
márok, és VáltókPezze de Otto Reali, per 20 Soldi,
a' 12 denari di Pezza. A' közönséges ki adásban
pedig Lira per 20 soldi a' 12 denari di Lira szá-
malnak.

A' Pezza Moneta Buona $5\frac{3}{4}$ Lira. Moneta Lun-
ga a' Pezza 6 Lira, 's e' szerént számláltatnak azu-
tán a' kisebb nemek.

62 Soldi di Lire Móneta buona = 1 fl. pengö p.

A' Pezza 5 $\frac{3}{4}$ Lira moneta buona = 1 fl. 51 kr.

A Pezza 6 Lire moneta lunga 1 fl. 51 kr.

A' m é r t é k n e m e i.

Braccio. Réf. (4 megy egy Cannara) 21 = 16 bétsihez.

F ö l d m é r t é k.

1 Stioro 12 Panori v. 48 □ Canna = 162 $\frac{1}{2}$ bétsi □ ölh. 1 Saccato 10 Stajoli 66 □ Pertice, 1578 bétsi □ öl.

G a b o n a m é r t é k:

1 Sacca, 3 Staja, 12 Quarti, 48 Metadelli, 66 Mezzete, v. Quartucci, 100 Staja = 38 $\frac{1}{2}$ aust. méröh.

B o r m é r t é k:

1 Barillo (hordó) 20 Fiaschi, 4 Boccali, 80 Mezzete, 160 Quartucci, = mint egy 29 $\frac{1}{2}$ austr. pinth.

O l a j m é r t é k:

1 Barillo, 16 Fiaschi, 32 Boccali = 53 $\frac{1}{4}$ bétsi fonthoz.

Kereskedő, arany, ezüst, és pénz
nyomó mérték.

1 Font, 12 Oncie, 288 Denari, 6912 Grani; 100 ilyen font = 60 $\frac{1}{2}$ bétsi fonth. Krusen szerint az itteni 8 font = 5 bétsi fonthoz.

A' P próba font éppen az említett font 24 Carati, 8 ottavival a' finom aranyban, és 12 Oncie, 24 Denarival a' finom ezüstben.

Az itteni drága kövi-karat mérték 2 $\frac{1}{4}$ nyomó fillérrel (Richtpfennig) könnyebb a' bétsinél.

A' Patika mértékben ugyan azon font szolgál, a' hol a' Denaro 1 Skrupulus, és 3 Denari 1 Drachma.

Livornóban tsekély a' Külömbőség:

100 Sacchi (sák) búza 3 Staje (1 Staja 32 Bus-
soli) = $115\frac{1}{2}$ austr. mérő. 7 Sacchi = 8 austr mérő.

1 Barillo bor = $30\frac{1}{8}$ austr. pinth. és $26\frac{7}{8}$ ide-
gen pint.

1 Barilla olaj = $59\frac{1}{2}$ austr. fonth.

100 Livornói font = $60\frac{1}{2}$ bétsi fonth.

A' durvább szerek nyomó mértéke:

Migliajo (1000 font), Centinajo (100 font), Can-
taro (tzukor) 151 font (Liszt, timsó, angol búza)
150 font. Barillo (pálinka) 120 font. (Olaj) 38
font (töke hal) 160 font. A' finom portékák font
szerint méretnek.

A' h a j ó t e r h e l é s b e n:

20 láda gyümöls, 26 Baril Olaj, 44 Baril bor,
és 5600 font timsó egy terhnek számaltatik.

A l s ó I t á l i a .

Nápoly-Ország, vagy is a' két Szitziliák Országa,
Regnum Neapolitanum, vel duarum Siciliarum.

I. O s z t á l y.

N á p o l y - O r s z á g.

T ö r t é n.

Nápoly-Ország, és Sitzilia Szigete egy Királyság alá tartoznak, noha mindegyik magában egy különös Királyságot tesz, és maga tulajdon törvényi alkotmányával él. Azért is mindenikéről különösen szollunk.

I. S z a k a s z.

N á p o l y - O r s z á g

leg nagyobb a' többi tartományok közt egész Itáliában, hossza 450, széle 150 olasz mértföld, (1490 □ m.) 5,390,000 Lakossal.

Határ a i: Keletre az Joniai tenger; éjszakra az adriai tenger öböl, délre a' közép tenger, nyugotra az egyházi Birtok. Hajdoni népessége a' 2700 városokról, és helységekről a' gyakor föld rengések által igen le szállatt. Valaha ezen vidéket Görögök lakták, azért neveztetett azon tájjéka, melly most Calabriának hívatatik, Nagy Görög Országának (Graecia Magna). Ezek után a' Rómaiak tulajdona lett, a' Kiknek a' Nápolyiak mindég hívek maradtak. Az 5 században a' Gothok kezébe jutott, 537 meg vette azt Belizár, Justinian Tsászárnak hadi vezére, katonáit a' viz vezetékeken által loptatván bé Nápolyba; de 543 azt Totila ismét magáévé tette. Azután meg hódították azt a' Longobardok,

's bírták is egész 774-ig, a' midőn Nagy Károl ezeknek birodalmát el pusztította, melly által a' Görög Tsászárok Itália leg alsóbb részének birtokában meg maradtak. A' 9 és 10 században meg fosztották azokat ennek nagyobb részétől a' szeretsenek, a' kik is abban maradtak egész a' 11 századig, a' midőn őket a' Normannok egészen ki lódították, 's az országot mind addig bírták, miglen VI Henrik Tsászár Constantziát, Rogeriusnak, az Apuliai Hertzegnek leányát magának el jegyezte, 's magát 1194 Sitzilii Királynak Koronáztatta. Utóbb az Anjou (Frantz) házra került, innét a' Spanyol birtokba; sok viszontagságai után a' Bourbon házban gyökeresített meg a' Királyi szék jussa; melly a' Spanyol ágból származik. Napoleon, a' Frantzok Tsászára azt a' múlt század utólján el választotta Sitziliától, és testvér ötsét Józsefet, azután pedig Sógorát, Múrat Joachimot tolta abba Királyi tizzmel; a' kinek is szerentsétlen vége után 1815 a' Bétsi alkúk szerént az ismét régi birtokiba, és határiba vissza tétetvén, törvényes Birtokosának kormányába jutott.

F e k v é s e.

29° 49' és 37° 54' k. h. 36° 58' és 42° 52' é. s. közt. Egy $\frac{1}{2}$ mfdnyi tenger szűke választja azt Szitziliától, melly a' Messinai útnak nevezetik; ezen tenger - szűkében vannak ama régtől fogva nevezetes Scilla, és Charybdis, két igen veszedelmes helyek a' hajósoknak, a' Scilla egy ki pott üreg kö - szírt, a' Calahriai parton, a' Charybdis egy tengeri örvény, vagy is tekervény, a' Szitzilii parton.

F ö l d a l a p a,

jobbára tüzes tulajdonságú, és különös tenyészetű, felette bűja szaporodással. A' számos bájító völgyeket terítő hegy lántzok, mellyek a' tartományt által ágazzák, a' leg vidámabb ronákon mosolyganak egymás szemébe által. Az Appeninek kettős üllep-

pel, az Adriai, és közép tenger hosszában leg magassabbra emelkedik az Abruzzo tartományban. Itt látni a' 8255 láb magas Gran-Sasso (nagy kő szikla) és a' 7872 láb Velino hegyeket a' többiek közt ágaszkodni. Déli részén Nápolynak két ágra osztozik ez a' hegy, és sokat használ magasságával a' hévség mérsékletére. A' bértzese durva, és jobbára kopsz, mellék ágai kövér, és termékeny dombokat halmoznak. Apuliában tekintetre méltó a' Gargano hegye, mellyet a' leg gyönyörűbb ligetek árnyékoznak. A' Vezuv magányes tűz-okádó hegy, mellynek tsútsát 3500 lábon fellül számlálják, két teteje van: az ejszak feléji a' tulajdon Vezuv, a' másik Somma nevet nyert. Ki okádott szerei közt ezüstöt, és aranyt is találni. Allja jól művelt, és igen termékeny; ugyan ott terem ama világ híres bor, mellyet az Olaszok Lacryma Christi névvel ajándékoztak meg. Találtatnak ezen vidékekben füstölgő hegyek, égető meleg kénköves völgyek, barlangok el fujtó gőzökkel, forró meleg források, gőzölgő tavak. Három fő utak vezetnek a' Vezuv tetejére. Krisztus U. születésétől fogva harminz ednéhány tűzokádást számláltak abból. Innét következnek ama rettentő föld indulások is, mellyek közt legpusztítóbb volt az 1783-e beli, melly 130 várost, és 60,000 embert el törült. Többet fogunk mondani ezen hegyről annak helyén.

F o l y ó v í z e i.

Ezek nem jelesek, nints is köztök hajózható, egyébb a' Garigliano; valamennyi az Appennin hegyességben fakad. Ez, és a' Volturno a' közép tengerbe, a' Basiento, és Bradano a Tarentói öbölbe, az Ofanto, és Pescara az Adriai tengerbe szakadnak.

Á l l ó - v í z e i.

Közt legnagyobb a' Celano tó, (Lacus fucinus) mellynek hossza $5\frac{1}{2}$ zéle 3 mértföld. Számas ha-

lak élődnek benne. Ki áradásaival gyakran Károkat okoz a' Lakosoknak.

É g a l j a.

Ha Itália derült ege, mosolygó ég alja, a' többi közt Ariostot meg lelkesítette, leg többet mívelt arra Nápoly, mellynek ég alja olly Kellemetes; 's noha igen meleg, azt a' hegyi, és tengeri déli szellők új étellel mérséklék. Itt nem tudni mi a' tél. Az éjszaki hideg tájjékokról oda jutván újj esztendő körül az útas, a' tavaszt meg találja, és már eprészhet a' zöld pásitok közt. A' narants, tzítrom, füge ott a' mi vad körtvélyeseink helyeit foglalja; a' mi Komor téli napjaink ott nyári ró-sákkal, szegfűvekkel, és violákkal illatoznak. Van ugyan tél is, de tsak tsekély, a' hó, és hideg nem mernek a' rónákra, és partosokra le szállani, mivel azonnal el omlanak. A' levegő tiszta, és egészséges; noha lappangva találkoznak vidékek is, a' hol a' ki gőzölet igen ártalmas. Mind ezen bájító kellemek még sem rejthetik el hijányokat; gyász fátyol borítja azok szépségét, mihelyest a' halandó ama veszedelmes Zivatarokra, mellyeket a' tűzokádások, és föld rengések okoznak; ama lankasztó tűzes forróságra, mellyet a' Sirocco szél magával hoz, fordítja elméjét.

T e r m é k e n y s é g e.

Rendkívül termékeny, föld alatti melegsége miat is, és gazdag a' leg betsesebb ajándékira nézve a' természetnek; 's némelly vidékei nem más-kép tűnnek a' halandók szeméibe, mint a' leggon-dosabb szorgalommal mívelt bájító kertek. És ezt mind Nápolyról, mind Szitziliáról mondhatni. Az állatok országából mutathat híres lovakat, temén-telen szamarat, és öszvért, szarvasmarhát, birkát, derék sörtvést (híresek az Abbruzzói Sódorok) ketskét, szeléd, és vad szárnyast, vadat, halat; leginkább tonhalat, és szardellát, selyem bogarat;

méheket, körösbogarakat. Ártalmasok: a' farkasok, torontálpókok, és Skorpiók. A' Növények országga hoz nekie gabonát, fő képen igen jó búzát, kukoritzát, rist, kendert, lent, hejasveteményt, gyümölsöt, a' legnemesebb déli gyümölsöket (narantsot, tzitromot, fügét) Sz. János kenyeret, sáfránt, kéreg fát, édes fát, Sumakot, mannat, áloet, nádmézet, káprít, drága fa olajt; felséges borokat, szép erdőségeket, nevezetes mandolája, több betses nemű almája, gesztenyéje, dinnyéje, magyarója, és diója, pamutja, izatsa, mastixmézgája, dohánnya, e' a' t. Ásványai közt bővebbek: a' timsó, Salétrom, kénkő, gálitzkő, a' kő, és vízi só, márvány, alabástrom, porfir, jáspis, puzzolánföld, lava, tajték, vas, réz, ólom, portzellán; értz víz források, e' a' t. Ugyan ezen áldását mind a' két országgal, az az mind Nápolyal, mind pedig Szi-tziliával közli a' természet Ura, a' mit bővebben fogunk említeni az egyes helyeknél.

Ugyan Nápolyban, mellynek hegyein a' nap egész nap süt, Korán meg érik minden, és a' nagy meleg ott a' sok férget is felette szaporitya, úgy hogy az ágyokat fel kell kötelekkel aggatni, ha az ember a' Skorpióktól békével akar nyugodni.

II. S z a k a s z.

A' L a k o s o k.

A' nép a' Római Catholika Hitet tartja, a' Görögök is meg szenvedtetnek. A' nyelv Olasz, tulajdon szollás módjok szerént. Az egyházi hírtokok ezen országban sikeresek. A' Nemesség száma nagy. Vannak ezen tartományban 31 Érsek, 107 Püspök, 47,240 világi Pap, 52,060 Barát és Apátza, 270 Hertzegek, 450 Bárók, (mind a' két országban). Mivel a' Rómaiak után ezen tájjéket

egymás után különbféle durvább nemzetek lakták, a' sok jó, és rosz egybe egyeledett ottan; 's ezek el vetettyéből származott az a' híres Bandita sereg. Számos gonosztévők, a' kik vagy számkivettettek, yagy el szöktek, egybe gyűlvén magokat egészen a' haramiaságra adták; a' hol erővel nem lehetett, tsalárdsággal kegyetlenkedtek. Ezek miatt az útazás igen veszedelmes lett. Végtére leg elsőben is a' Velentzeiek fogtak ezen ártalmas fészek ki irtásához; törvényt szabván, hogy a' melly Bardita másik Banditának a' fejét az ítélő székhez küldéné, vagy hozná, az minden büntetéstől szabad lenne. Meg lett ugyan a' bátorság az útazásra, de a' gonoszság még sem irtatódott ki, miglen del Cápío Nápolyi Királyi Helytartó még azokat is halállal büntette, a' kik illyes Banditáknak szállást adnának; a' honnét nem lévén többé bátorságok, 4000 Banditák követséget rendeltek hozzája, hogy magokat örökös fogságra meg akarnák adni, ha életek meg hagyattatnék, és tsak elég kenyér, 's víz adandódnék számokra: ez meg engettetett nékiek, és ök Nápolyban önként meg jelenvén, el osztattak a' várakba, 's így meg tisztult az ország ezen veszedelmes rablóktól. Való, hogy üdönkben is némelykor történnek ezen tartomány hegyesei, és erdősei között hasonló rablások, de ugyan tsak a'itkán, és úgy szólván ama rosz vér maradékiból, mellyet több részein Európának szült a' múlt század vége, 's a' mellyet a' nem régi Kárbonárok meg alázására bé küldött győzedelmes Austruai hadi sereg majd végképpen ki irtott. Mind ez nem homályosítja érdemlett díszét a' derék, és őszinte szívű Nápolyi Népnek. Hol van a' vidék, a' hol a' leg jobb emberek közt is rosz ne találkoznék, a' melly tartományokban a' leg jobb külső rendtartással ditsekesznek is, tsak azt mondbatják, hogy a' roszak iránt sikeresebb vigyázat vagyon; hol van azomban egy társaság, a' hol Bíró, fogd meg, és Kaloda, vagy tömlőt nem volna?

M í v e l t s é g.

A' míveleti szorgalom jobban virágzik Nápolyban, mint Szitziliában, a' legszámosabb kézi munkák, és fábrikák a' fő városban vannak üzöben. Készülnek ott selyem, gyapjú, pamut művek. Szövetetik len, gyolts. Látni számos arany, ezüst, vas portékákat. Találni mester-műveket márványban, és egyéb külömbféle drága kő nemekben. Kiki kenyerét artzája verejtékével betsületesen keresi. A' mezőn szeretik a' föld művelést, és vadászatot; a' városban a' kedvesebb multság a' játék-szín.

K e r e s k e d é s.

A' tengeri Kereskedésre vagyon több 3000 hajószereknél. A' mi fabrikájok műveiből tulajdon szükségeken fellül van, valamint termési portékájokat is, ki hordják; a' millyenek: a' hegedű húr, mesterséges virágok, selyem, bőr; posztó, portzellány, fajánsz, üveg, szappany, e' a' t., bor, tzitrom, narants, füge, tzukor, sáfrány, pamut, ánis, dátolya, e' a' t., 209 hajó van állítva az Áfrikai partokon a' Kristál-halászásra.

III. S z a k a s z.

A' K o r m á n y.

Magány uralkodó Királyi hatalommal. Ez előtt a' Római Pápától vette azt a' Király, mint adozó bírtokot. Hódolat, vagy is hála adatos hívség jeleül küldött ez Annak esztendőnként, Sz. Péter, és Sz. Pál napján a' Colonna házi Ország Nagya által egy fejer parípát, egy bársony erszénnyel, mellyben 6000 arany volt. A' Kantár, kengyel hágó, és patkók ezüstből, 's a' nyereg veres bársony-

ból voltak, arannyal hímzett terítettővel. *) A' mi ugyan most meg szűnt; de a' Tzerimonia az emléttett napon meg történik, a' mellyben a' Pápa az Anyaszentegyház nevében a' régi Jusra számtartását ki jelenti. A' mostani Király I. Ferentz; a' Királyi szék örökös mind a' két nemre. A' Korona hertzeg Calabriai hertzeg tzímét viseli. Nápolyban a' Parlamentom (Ország nép gyűlése) 100 tagokból áll, a' kik 5 padokra vagynak osztva. Ide tartoznak: a' Papság, Nemesség, Birtokosok, Tudósok, és kereskedők. Az Ország Tanácsának $\frac{3}{4}$ része Nápolyi, $\frac{1}{4}$ része Szitziliai. A' jövedelmek, költségek, adóságok, hadi, és tengeri erő száma itt is, mint mindenhol, bizonytalan, üdönként a' környül állásokkal együtt változandó; 's azért a' hány a' földleiró, annyi féle képen adják azt elő.

Nápoly Ország Tzímere.

Három rétre osztott pai's, egy Sziv - pai'sal. Belseje ismét hosszába, és keresztül van osztva. Az első veres mezőn jobbra áll a' Castiliai arany torony, kék ajtókkal, és ablakokkal. Balra ezüst mezőn van a' Leoni Koronás orosz lány, mivel a' Királyok a' Spanyol házból erednek. Az alsó mező kék arany liliomokkal hintve, 3, 3, 2, 1, egy veres vitézi köntöss gallér mellett 5 lafantzal, melly részint el takartatik a' szívpai'sal; Nápoly miatt. A' szív - pai's kék, veres karimával, a' pai'sban 3 arany liliom van, 2 és 1, Anjou miatt. Rajta van a' frantz, portugal, és Florentziai tzím is. Az egészet a' Királyi Korona fedezi.

A z é r d e m R e n d e k.

A' Jeles tsomó Rendje, mellyet Lajos Magyar Király szerzett Johanna, az első Nápolyi Királyné, 's felesége kedviért 1315. Meg szűnt. Úgy az Argonauták Rendje is. Meg vannak még:

*) Istoria Civile del Regno di Napoli da Pietro Giannone. 1723. Voll. IV. 4.

1) A' Sz. Januarius Rendje, ezen szentnek képével püspöki öltözetben, bal kezében az evangyéliumos könyvet, 's a' felett egy vérrel telyes tsészét, balban a' pásztori botot tartván. Minden szegletén a' keresztnek egy lilium van. A' fel írás: In Sanguine Foedus, (A' vérben békesség), a' Rend pántlikája vizes test színű, 's jelenti ezen Sz. Püspök meg ölettetését, a' jobb válról bal részre hordozák azt, a' hol is az ezüstbe hímzett kereszt láttatik a' ruhán. A' Rend köntöse egy veresbibor szetsen köpönyeg arany liliumokkal hínve, gyöngy színű tafolával bélelve, hölgyformára tarkítva, két hosszú, a' testen le folyó arany, és ezüst pántlikával. A' kalap fekete, fehér tollal. A' belső köntös, deréktyű, és lábra való ezüst posztó (Drap' d'argent) fehér alapon. A' Király a' Nagymester, 's a' Vitézek száma 60-ra terjed.

2) A' Constantin Rendje.

3) A' két Szitzilia Rendje.

4) A' Sz. Ferdinánd Rendje.

5) A' Polgari érdemek meg jutalmazására, Septemberben 1829 egy Vitézi Rend állíttatott fel, mellynek tzimjele egy Kereszt; egyik oldalán egy arany paj's, F. I. (I. Ferentz) körül egy tserfalevel Korona látszik, ezen felírással: De Rege Optime merito. A' másik oldalon: Franciscus Primus instituit MDCCCXXIX.

IV. S z a k a s z.

F e l O s z t á s a.

Ezen, fő képpen a' régiségek tudományiban, és a' szép mesterségekben újra fel derült Ország, mellynek hosszát, közép Itáliától déli keletre húzódva, 90, szélét 24 mértföldre betsülik, 4 Kerüle-

tekre, 's ezek öszveségesen 15 megyékre osztattak ki az utolsó (1817) frigykötés alkalmatosságával. *)

I. T e r r a d i L a v o r o K e r ü l e t

4 m e g y é v e l.

(Terra laboris, hajdon Campania felix). A' megyék: Terra di Lavoro, Nápoly, Principato citra, Principato oltra, vagy Montefusco.

1. Terra di Lavoro,

(munkásföld, vagy: munka mezeje) 110 □ m., 625,000 Lakossal. Egy a' legszebb, és termékenyebb tartományok közt. A' Római mezőséggel határoz, mellyből Nápolyon ismét utazva megyünk által. Az út Terracináról egy a' legszebbek közül Európában a' via Appia felett, melly annak talpalatúl szolgál; a' mezei levegő, melly a' vidéket lepi, egésséges; földje tenyész, 's bővelkedik borral, és olajjal.

La Torre dei Confini, (határ torony) mellyre Terracina után találni, el választja a' Római mezőséget Nápoly országtól, a' hol is egy vámház áll Portello hely felé; mellyen által menvén Fondira érni, ennek vidékin szembe tűnik azon barlang, a' hol Sejanus, Tacitus szerint, Tiberiusnak életét meg mentette.

1) F o n d i, közép szerű város 5000 Lakossal, egy gyönyörűséges, szőlős, és haltós vidéken, a' mi levegőjének nem hasznos. Püspöki szék. A' via Appia út, melly azon keresztül vág, 's a' mellynek alapa még most is régi izmosságában van, képele annak fő útjáját. Négy szegű kövekből van, és két egyenes szegű kereszt úttal mettszetik által. Szemléletre méltók falai, mellyeknek alsó része, a' mint állítyák, a' Római üdöket meg előzi. Látni lehet a' Sz. Tamás Kamaráját, és a' gyümölts oltó B. Aszszonynál egy képet, melly a' veres szakállú

*) Ezen tenger szükön innét fekvő tartományt a' homniak Domini al di quá del Faro, néven nevezik.

Adrian katonái rablását ábrázolja ezen városban. A' Fondi borokat nagyon bletsülték az Ősiek. Fondinak vidéke legtenyészesebb, a' hol minden nemű növények meg találtatnak. Közötte, és a' tenger közt van egy 4 mértföld kerületű tó, melly vastag angolnákkal bővelkedik.

Az Itri (Mamura) Kastély mellett látni omladékit egy régi bálvány-, vagy is inkább sír-haznak. Ezen Kastély, és Mola di Gaeta közt az útról jobbra gyászol egy Torony, mellyet Cicero Koporsójának hívnak. A' Sz. Erasmus Klastromától, (a' Mola di Gaettától) 1 mfdre szép ki látás esik Gaeta városára, és öblére; ki venni onnét a' Vesuv hegyet, és Nápoly szomszéd szigeteit.

2) Mola di Gaeta, (régenten Formium) nagy híre volt hajdon borainak, valamint a' Falernoiaknak; egy szép jól épült falú, kellemetes fekvéssel.

3) Gaeta, régi erős város a' hasonló nevű tengeröbölnél, egy tengeri fok lejtőjén, Fondi alatt, van egy révpártja, erős Kastély vára, 2 nagy kül városa; 1250 háza, és 15,000 Lakosa. Püspöki szék. Itt jelesek, a' keresztelő kő a' fő templomban, melly egy régi vázból áll, és igen különös darabja a' pogányi régiségnek; a' 12 artzajú oszlop, mellyeken a' szelek neveit olvasni görögül, és Latánul: L. Munatius Plancus temetője, Torre d' Orlando (Orland' tornya) név alatt, e' a' t.

Mola, és Gaeta közt látni Cicero majorja (Villa) omladványit, mellyet ő Formianumnak hívott. Tudva van, hogy leg szebb mezei házainak egyike azon dombotskán állott, a' hol Formia volt, 's hogy a' körül támadtatott meg.

4) Garigliano ra ügyelvén, a' hasonló folyón (valaha Liris) kell által menni. Egy a' folyó mellett álló kapún olvasni a' szép kő fel írást: Q. Junio, Severiano, Minturno. Itt el marad az Appia út, melly a' tenger partján megy egész Volturnoig, a' hol a' Domitzia útba kell térni. Nem meszsziire észre venni az ország úttól:

5) Sessa városotskát, 's e' mellett Tiano városkát, Alife püspöki város vidékében; a' honnét nem meszsze esik; Carinola püspöki város, (Calenum, Forum Claudii) szinte úgy Falerno hegyét, melly borairól híres. Azután jön.

6) Sz. Agata, a' hol fel tűnnek a' régi Minturnus városa omladéki, 's azok közt nyomai egy roppant körnézhelynek. Egy hídon által menvén a' Volturno vizén érni :

7) Capuat. Noha kitsiny, de tekintetre méltó erős város gyönyörű vidéken 7400 Lakossal. Útzái rendesek, és jól alapoltattak. Erössége a' mostani szokás szerént alkatott. Itt jeles ütközet volt 1734. Érseki szék. Fő temploma külömbféle granít (szemkő) oszlopokkal díszeskedik, mellyek a' régi épületekből hordattak ide. Néhány jó rajzolt, és faragott képek ékesítik beljét Berninitől. Méltó a' Látogatásra temploma a' gyümölts oltó B. Aszszonynak is. A' Bírák piatza boltozatja alatt több régi fel írásokat olvashatni.

Egy mértföldnyire innét találni omladványit a' régi Capuanak, melly olly híres a' történet könyvben, 's a' hol Hannibal Katonáival olly nagy Kellemekeket talált. Jelesebb maradéka néhány darabokhan áll a' körnézhelyből, és egy diadalom ívzathból, mellynek tsak egy boltja egész.

8) Santa Maria maggiore, fő városa a' megyének 8200 Lakossal. A' régi Kapua omladványiból épült fel.

9) Caserta, város, 4300 Lakossal. Királyi palotája egy a' legszebbek, és nagyobbak közt Itáliában, oszlopokkal, és faragott munkákkal ékes, hossza 731, széle 560, magassága 106 láb. Régiségeket is látni benne, mellyek Pozzuoliban találtattak. Felséges kertek veszik azt körül, mellyekben a' víz egy igen magos hídakkal fedett gátoson megy keresztül; ez a' mostani munkák közt a' legmerészebb, és tsudállatosabb próbája a' mesteri műveknek. Caserta hegyese jó nemeivel hír külömbféle márvány töréseknek. A' királyi várhoz tar-

tozik a' Belvedere nevű mulató váratska, és az új gyarmat San. Leucio.

Követvén az útát Nápoly felé, az embert el ragadja a' bámulás ama tenyészés, és mosolygó vidéken, melly Európában egy a' leggazdagabbak közül. Az út hosszába gyakran illatoznak a' mirtusok, babérok, és más Kellemetes szagú növények, nem kevesbé a' sok féle drága gyümölcösök, még a' tél közepén is zöldellenek, és virágoznak. Által kell menni:

10) Aversa kis városán is, melly egy bájitó vidéken igen jól épült, 's vig tekintettel fogadja az útast. Sok szép mulató épületek környéttik határit, Lakosi száma 13,200. Az ország út, melly rajta keresztül megy, szép, és derék alkatokkal diszesedik; Püspöki szék; a' régi Királyok itt laktak. Ezen tájjékon terem ama híres Asprino nevű bor. Accerra püspöki városotska. Úgy Teleso (Telesia) is. Baye hajdon szép város, most tsak omladékot látni a' derék templomoknak, egy jó várral. Portello helység a' Római széleken.

11) Aqvino, (Aquino) püspöki város 700 Lakossal; innét veszi nevét Aqvinas Sz. Tamás. Itt született Juvenalis.

Monte Cassino (Cassino hegye) a' leg régiebb, és derékjebb Apátursága a' Sz. Benedek rendjének, egy hegyen, tekintetes épületekkel, és egy szentegyházzal, a' hol Sz. Benedek Apátur meg holt 542. A' hegy alatt van a' Sz. Germano városa, melly hajdon az említett Apátságához tartozott. A' nevezetes Cassinumi Kronika onnét vette nevét.

12) Arpino város egy dombon, egy várral; és 9,800 Lakossal, az egyházi birtok határin. A' Tanács házon szemlélni Marius, és Cicero mely képeit, kik itt születtek. A' Garigliano két ága közt, a' hol most egy Klastrom áll, volt valaha Cicero mulató háza.

13) Sora, város egy Kastéllal, 7,300 Lak., a' Garigliano partján.

14) Vena fri Püspöki város egy dombon Isernia alatt.

15) Ezen megyéhez tartoznak a' Gaeta tenger öböl előtt fekvő szigetek is, mellyek a' tűzokadás által emelkedtek fel; a' fő sziget La Ponza, 1000 Lakossal, egy rév parttal, és helységgel. Körülötte találni Träjetto, Avella, Arienzo, és Mataloni vagy Magdaleone hertzezségeket.

2. Nápolyi Megye, 9 □ m., 776,000 Lakoss., mellyben a' legnevezetesebb helyek találtnak u. m.

1) Nápoly (Neapolis, Napoli). Első Neve Parthenopea volt, mellyet egy hasonló nevű Sirenétől nyert; alkotói a' Cumanok voltak; valaha szabad város volt, 's frigyese a' Rómaiaknak. Italiában a' második, Európában a' negyedik városnak tartatik. Hasonlíthatatlan gyönyörűségű fekvése, és pillantata a' tengeri részről ki mondhatatlanul bájító. Hegyek allyán fekszik körnézhely formában, és egy szép tengeröböl mellett, 's ezen hegység, és tenger közt 3 órányira terjed, nem számlálván a' kül-városokat. Van 7 külváros: 1. Maria di Loreto, 2. S. Antonio. 3. S. Maria delle Vergini. 4. S. Maria della Stella. 5. Jesus Maria. 6. S. Maria del Monte. 7. Chiaja. Van egy derék révpartya; 5 Kastély vára: 1. S. Erasmo v. Elmo. 2. Castello dell' Uovo. 3. Castel Nuovo. 4. La torre di S. Vincenzo. 5. Il Torrione del Carmine. Érseki székhely. Van egy Universitása; 4 fő temploma, 51 plebániája, 300 egyéb szentegyháza, (a' Görögökön kívül) 149 Klastroma, 11 Ispotálya, 37 Szegény, és 381 munkás háza; majd 400,000 Lakosa.

Van benne továbbá: tengeri akademia, Collegium a' földmérő, pattantyús, és fő tiszték miveletére, academia az ügyes tiszték pallérozására, katonai akademia az al tiszték, és közlegények oktatására; Királyi orvosi akademia patikai intézettel; nevelő ház jobb sorsú leányok számára; Collegium Chinai, és Indiai Ifjak tanítására; mu'sika iskola;

Siketnéma intézet, iskola a' szegények szállásán; széptudományi, rajzoló, és musika iskola; műhelyek a' különbözőféle kézi munkák gyakorlására; Klárisfábrák, betűöntők, könyv-nyomatók, gyűjtemények könyvekből, régiségekből, rajzományokból emlék-pénzekből, vázokból, papyr-tekersekből, üveg szerekből, és Herculaniumi régiségekből a' Burbon Museumban. A' rajzolati mesterségeknek Királyi iskolája, a' tudományok Királyi társasága: ugy a' nyelv-mivelőké, és mestereké, a' törvényi oskalák, a' fűvész kert, tsillag vi'sgálló, a' Capo di monte dombon: Két Jesuita Collegium, a' Bank, 7 Játékszín; mellyek közt S. Carlo nevezetes a' Scenografi (játékíró) intézettel, a' melly egyetlen Európában, a' hol oktatás adatik a' történetben; föld le írásban, föld mérésben, építő mesterségben, mezeirajzolatban, figurák rajzolatjában, és a' játéki foganat tudományyában. Arany, ezüst, selyem, bíbor, szappan, Kláris, portzellán, fayansz, húr, bőr, kalap, kender, Maccaroni, e' a' t., fábrák. Hajó építés, kereskedő Kamara, kereskedő törvényszék, és 4 zálog házak. Nápolyban annyi ötöl van a' le írásra, hogy minden ki föld le író arról különbet, és újabbat ír, és kellemetesebben igyekszik azt le festeni. A' mennyire meg engedte tárgyom, velejét több ilyeneknek ide szedtem össze. A' többi közt egy leg újabb Olasz utazó a' következő értelemben ír Nápoly városáról:

Nápoly nagy, igen népes, gazdag, és kereskedő város: noha sok esztendőig kénytelenített a' háború viszontagságait viselni, meg tartotta nagy részre a' kintseket, mellyekkel büszkélkedett. A' mívelt útas azt azonnal a' bövségnek, és nagyságnak állapotjában leli. A' leg kellemetesebb szállást nyújtja ezen jeles anyaváros, a' millyent tsak kívánni lehet, és tellyes igassággal a' leg jelesebb városai közé tudatik Európának. Mintegy kilentz mérföldi kerületébe 400 ezer lakost zár: leg népesebb London, és Páris után. Bámitó fekvése, edes égalja,

eleven vonati Lakosinak, a' leg tenyészesebb mezei, gyönyörűséges, és illető vidékei, erővel vonzák oda az idegeneket minden felől. Egy a' gyönyörű Lak helyei közül ezen városnak a' Chiaja kül-város. Látásra méltó ötlök: a' Királyi mulató major, (Villa Reale) mellyben szabott rendel nagy számú fejer márvány kép oszlopokat látni, mellyek a' régiségek temetőjiből támasztattak fel: továbbá a' híres régi kép sereget, melly a' Toro Farnese (Farnoi Bika) név alatt esméretes, és a' mellette lévő Seta-helyet, melly egy mértföldnél tovább húzódik a' tenger part hosszába, Posilipo felé. A' ki kötő hely kerülete 100 mértföld, (olasz) a' honnét mint egy leg felségesebb játék színben szemlélni jobbra a' gyönyörűséges Capri szigetet, és Posilipo oldalát; balra a' Vezuvot Porticival, a' melly helyek mind bálulást indítanak az idegenekben. Fő útszái: a' Tolledo, $\frac{3}{4}$ mértföld hosszú, erre következik a' Corso nevű új útsza, melly a' Capo di Monte dombra vezet, egy felséges hídon kell által menni a' dombska egyenesére. Egy részén a' városnak az utak szűkek, és Setétek, mivel igen magas házakkal vétetnek körül. A' útszák szürke lávával rakattak ki. A' Királyi palota piatza nagy, és jól alkatott, a' többiek nem igen tágosak, derékjebbek mindazon által a' Largo di Castello, a' hol a' Cuccagna nevű vig játék adatott. A' Sz. Lélek utszája, alkatott 1755, és a' melly a' tudományok, és museum Királyi palotája oldalánál megy el, degli Studi nuovi névvel, 's a' del Carmine vásár hely. Szemfülességet érdemlenek erősségei Nápolynak, noha a' falak nem szolgálhatnak oltalmúl ezen városnak az ellenség visza verésére a' tenger részéről. Nyúgotra van a' Castel dell' Ova, keletre néhány sántz bástyák, a' tegyverház bástyái, és Castel nuovo. A' város keleti részén van egy nagy torony, Torrione del Carmine, Castel S. Elmo, minden felé fel emelkedvén uralkodik a' városon, inkább a' polgárok zabolázására, mint az idegenek ellen való védelemre alkalmaztatott. Az Aragoniai Ferdinánd tiszteletére

emelt diadalom Ivzat a' Castel nuovoban egy azon kevés épület mesterségi darabok közt, mellyek vizsgálattal érdemelnek. A' föld alatti bolt, és portéka tsürök tágasak. A' révpart egészen mesterséges munka, igen meg határozott. Egy világító torony mutatya a' bé menetelt abba, egy igen magas domb, melly hátul emelkedik, könnyen el keveri a' fáklya világait a' városéval.

Nem érdemesek átaljában különös emlékezetre a' köz ugró kúta, és torony oszlopok, mellyek a' köz piatzokat ékesítik, mivel hogy nem felette jeles díszességűek. A' tudományoknak 1587 emeltett palota magába zárja minden tudományi ágnek leg hasznosabb intézeteit. A' fő grádits a' köz könyvtárba vezet, melly betses kézi irományokkal díszítettik. A' kép tár, nem alább való akármellyiknél Itáliában: remek munkáit bírja a' régi etseteknek. A' Herculanumiképes ház valóban érdemes a' szemléletre drága régiségei miatt; ebből által mehetni a' Papirosok szobáiba, a' hol a' leg bővebb gyűjteményre találni a' világon: észre venni itt igen értelmesen, melly együgyű móddal azok ki bontódnak, noha 2 ezer esztendőktől fogva el voltak is légyen temetve a' Herculanum omladékiban. Innét a' Hertruski vázok telyes tárházába menni. A' márvány kép oszlopok gyűjteménye a' leg drágábbak közt fényeskedik Italiában: abba egyéb jeles munkái közt a' görög mestereknek tsudálkozásra gerjeszt ama híres Farnesiani Herkules, és több egyéb betses munkák, mellyek méltók az effélék tudós esmérője elméletére.

Ebből által lépni az értz képek szobájába, melly tsudálkozást érdemel. Magokra vonnyák a' szemeket több egyéb jeles épületek, mellyek közt különösek: a' szegények szállása, a' gyümölt s oltói Ispotály a' Nolai Kapúnál, és a' Királyi musika Conservatoriuma, 's a' Cavallerizza. A' S. Carlo játék színje, ropantságára nézve egygynek se engedett egész Italiában, néhány esztendő előtt prédája lett a' lángoknak, de tsak annái felségesebben épült az

meg kevés holnapok múlva 1817. Vannak ott továbbá: a' del Fondo, a' Florentino, és Foria játék színek. Nehány tsekélyebbek tsak a' Pulcinella víg játékra szolgálnak, melly a' Nápolyiaknak kedves állartzás mulatsága.

Mondhatni egyébként, szoros értelemben, hogy Nápolyban egy tökéletes izlésű épület sints, 250 templomnál többet számlál ez a' város, és egy sints, a' mellynek homlok eleje, vagy tornáztza különös vigyázatot érdemelne: elméssége ezen nemzetnek különösebb a' belső ékességekre tekintve, mint a' külső pompára, és épületi mesterségre: a' belső díszességek képekből, és aranyozásokból állanak. A' leg jelesebb Templomok: az Érseki szentegyház, Sz. Januarius Püspök, és Martir tiszteletére, híres rajzolatokkal, és képekkel nevezetes mesterektől, (110 granit, és márvány oszlopokkal). A' keresztelő kő egy régi égyiptomi bazalt nagy vázból készült; szép formájú porfir lábazattal: sok sír-hamv vedrek találatnak ezen templomban, és márvány kép oszlopok; mellyek közt több méltó a' vísgállatra. A' Sz. Restituta fő Temploma, mellybe az érsekiből menni által, érdemes a' szemléletre a' nagy B. Aszszony képe, a' Sz. János Kápolnájában, a' ki rakott munkás kúp, és Mazocchi síremléke tökéletesitik betség ezen épületnek. Által ellenében van a' Kintstár, (Tesoro) vagy is Sz. Januarius Kápolnája, mellyben feje, és vére tartalik fenn ezen szentnek. A' Kápolna a' leg felségesebbek között fénylik Európában. Kúpja, 's egész belseje rajzolata remek munkája a' leg jobb mestereknek a' képekkel együtt. A' gyümölts oltó B. Aszszonyé, a' szent Apostoloké. A' Menybe menő üdvözítőe a' Chiajai úton; mind betség rajzományokkal, 's mesteri mívekkel ékesítve. De a' leg betségesebb ötlök kintsét zárja keblébe, a' Sz. Márton temploma, mellyet hajdon a' Carthusian Barátok bírtak. Ez fel van ékesítve drága kövekkel, leg finomabb fekete márványokkal, 's aranyos mészlisztnyomatokkal. Száznál több képek találatnak a' szentegyházban,

és Klastromban nevezetes mesterektől; 's a' templom szépen ki van rajzolva. A' Nápolyi Carthusia, melly ékességei betsére nézve vetélkedett a' Pavia bélivel, ezt fellül halladta gyönyörű, és kellemetes fekvésével. Bájító a' ki látás a' városra, és annak körvidékire, melly egy föld emeletéről ezen költséges monostornak szembe tűnik a' kertnek egy szegletén a' déli részről. S. Chiara (Sz. Klára) egy a' leg szebb templomok közül, egy aszszonyi Klastrommal, az öreg oltár előtt fejer márvány oszlopok állanak, mellyekről az tartják, hogy Salamon templomából valók. Nagy, és szépen rajzoltt épület sok fejedelmi sír- emlékekkel; és betses rajzolatú képekkel. A' jobb épület- mesterséggel tűnek fel a' templomok közt: a' S. Maria del Carmine. S. Maria Nuova; számas remek kép- írásokkal, a' klastrom nagy kerületet foglal, melly telye volt képekkel. S. Paulo Meggiore, (nagyobb Sz. Pál temploma) valaha a' Castor, és Pollux bálvány háza volt, gyönyörű remek kép- íratokkal. A' Klastrom egészen ki van ékesítve régi oszlopokkal, a' hol is a' hajdoni játék- színnek omladványira akadni. S. Angelo, (Sz. Angyal temploma) a' hol Krisztus U. kínzó szereziből némelly ereklyék mutattatnak. S. Domenico maggiore, azon feszülettel, mellyről Sz. Tamás édes üdvözítőnk szavát hallotta. S. Francesco di Paola; a' hol a' B. Szűz tejéből egy rész fenn tartatik. S. Giuseppe (Sz. Jó'sef Temploma) sok kép- írásokkal. Madre di Dio, a' Sarútlan Karmeliták Klastromával. S. Patritzia, a' hol sok ereklyék vannak Krisztus U. üdejéből. A' kül- városi szentegyházak közt jelesebbek; a' S. Maria della Sanità; a' Sz. Januarius szállása a' temetőnél, S. Maria della Vita, mellyeken által ama nagy híres katakombákba (föld alatti temető folyosókba) lehet menni. A' sok Klastromok közt a' Sz. Domonkos szerzetéjé 24, a' Sz. Ferentzé 22. Által menvén a' Templomokból a' palotákhoz, itt sem találni a' polgári építő- mesterséget jobb izlésűnek. A' házak, es paloták közönségsen 5 vagy 6 emeletűek; a' fe-

delek laposok, és pozzolán sárral vannak be mázolva. Rómát itt nem lelni.

A' Királyi palota egy nemes, és felséges nagy épület. Magokra szegezik az idegen elméjét a' három: Dori, Joni, és Corinthi rendű tornáczok elő homloka. A' felséges léptső, nagy, és gazdag tárok, mellyek méltók a' látogatásra; van ott derek gyűjtemény a' fő mesterek kép-rajzományiból; az ottani kápolnában van egy szép B. Aszszony fogantatása kép oszlopa. Egymás Királyi palota van a' Capo di monte dombon. Régi palotáját a' Nápolyi Királyoknak a' törvényszékek foglalták el. A' magány paloták közt szembe tűnőbbek: a' Maddaloni a' Toledoi útsza felé. Orsini, a' francavilla vidékin felséges szőnyeg tárokkal, és leg szebb kerttel Nápolyban, Della Torre. Della Rocca. A' Sz. Agatha hertzegé. A' San Pietro Majella. A' Santobuono hertzegé. A' Gravina hertzegé a' Monte Oliveto útszán leg jobb izlésű épület. San Severo, a' Sangro hertzegé szép kép oszlopokkal. A' Berio Marchióé a' Toledo útszán. A' Gizzi ház a' Monte Oliveto útszán híres felséges kép gyűjteményéről.

Sok Könyvházak ékesítették valaha ezen anyavárost, de most csak a' következők találatnak annak kerületében: a' Királyi könyvtár (agli Studi). A' S. Angelo a' Nido; és Neri Sz. Fülöpé.

Külömbbféle leg illetőbb ki látások bájozzák Nápolyban az emberi szemeket, és elméket, az említett Carthusián kívül: u. m. a' dell' ovo Kastélyi, a' S. Elmó Kastélyi; a' S. Maria del Parto Templomi; a' Virgilius Koporsojai, és azon vidéki, a' városon kívül; melly a' Kamalduliak (Camaldulenses) remeteségének mondatik, a' honnét minden régiségeit ki lehet venni Nápoly szomszéd-ságinak.

Nem volt talám város Európában, a' hol száma a' mives, és kézi mesterséges, hasznos munkába foglaltt, polgároknak olly tsekély lett volna, a' lakosok többi rendeire tekintve, mint ezen város-

ban, a' hol mint egy 40 ezer Lazzaronok (koldusok) számláltattak, nagyobb részre minden birtok nélkül, a' kik az úton, tenger parton, piatzon, és körvidékeken nagy számmal járkáltak, a' leg alább való mesterségekben foglalván magokat. Egész vagyonyok egy ümögből, 's vászon lábra valóból állott, a' midőn házak, és ágyok nem volt, a' padok alatt háltak, 's innét padosoknak (banchieri) mondattak. Mind ezen restség mellett, közönséges lévén köztök a' józanság, igen ritkán volt hallani, hogy rendetlenséget, vagy erőszakot követtek volna el.

A' jelenvaló Kormány alatt igen meg kisebbedett száma a' hasonló munkátlanoknak.

A' nép igen ájtatos. A' Nemesség nagy szabadsággal él. A' mesterembereknél az aszszonyok nagy engedelmisségben élnek férjeik eránt. Erköltsi vonata a' Nápolyiaknak közönségesen a' vigság kedvellése. A' nagy melegség teszi, hogy az erős munkától kéméllik magokat. A' jó asztalnál örömet mulatnak, mint egyéb nemzetek is, ha módját ejlhetik. A' szép mesterségek, és tudományok most új sikert nyerne új intézetei, és oltalma által a' Kormányoknak.

Múltságok a' társaságoknak nem eleven, 's az újságok olvasásán kívül, többnyire játékkal töltik az üres üdőt. Bövelkedik ez a' város minden féle portékákkal. Eg állja kellemetes, úgy hogy egész télen kaphatni gyümölsöt, és kerti zöldséget szinte úgy, mint egyéb részeiben az esztendőnek.

Bövelkedik hasonló képen minden féle szárnyassal, vaddal, és hallal. Nápolyban betsületes szabadsággal élhetni, a' millyent tsak a' nagy városokban lehet kívánni.

K ö r v i d é k e i.

Nápoly szomszédságai felette illetik azokat, a' kik a' régiség tudományát kedvellik, a' természet vizsgálóit, és a' kik a' rangi (Classicus) írókat ta-

nulják. A' természet története kedvellői eleget foglalhatják magokat vizsgálásában a' Vezuv hegynek, a' Solfataranak, (hajdon: forum Vulcani) az Agnano tónak; (melly valaha egy tűz okádó hegy nyílata volt). A' tónak partján meg nézhetik a' Sz. Germanus keméntzéit, az eb barlangját, (Grotta del Cane) a' Nero fürdeit; a' Castelamare értz vizeit; a' Posilipo hegy műveit, e' a' t.

A' régiség kedvellői meg elégedéssel fogják szemlélni a' Posilipo Barlangját, az ezen nevű gyönyörűséges hegybe vájatra 361 ölnyre, 's a' melly hihető egy a' Lucullus tsuda munkái közül: Seneca mondásából gondolják, hogy azt tsak gyalog lehetett meg járni, I. Alfons azt meg tágitotta, és szekerezhetővé tette. Virgilius Maro koporsoja a' barlang mellett van a' S. Severino kertjeiben; a' hegy magasán látni, a' hajdoni Szerviták templomában, Sannazzar szép temető oszlopát. A' Posilipo tsútstán észre vehetni Lucullus fürdeje, és egy Fortuna bálvány háza maradékit. Porticiban*) találni álmétkodásra méltó kép gyűjteményt, márvány, és értz kép oszlopokat; házi, és mindenféle hasznos edényeket, 's vázokat, mind a' leg finomabb munka; minden a' mi Herculumban, és Pompéjában találtatott, jobbára a' Királyi museumban, és palotában fekszik Nápolyban. Portici városán túl látni Herculenum omladékit; tovább mintegy 12 vagy 13 (Olasz) mértföldre Nápolytól Pompeja omladványit, mellyek fel vannak fedve, és ezen el süljedelt városnak (mellyről Plinius bizonyosságot tesz, Herculenummal, és Stabiával együtt) útszáin erre jártak által, midön azt 79-ben ki ásták; Pompeja útszáiról a' házakban, a' mellyek

*) Portici, és Recina két falú nem messze a' Vezuv hegytől, a' hol hajdon a' Villa Herculana, vagy Heraclea állott (város) melly el süljett, 's 1747 fel fedetett. Találtak ott egész épületeket, 's azokban tserép edényt, palatzkokat, butellyákat telye borral, üveget, kenyeret, 's több egész kép oszlopokat.

ollyanok, mint voltak a' Rómaiak üdejében, láthatni az ásmányokat is, mellyek tétettek, és tétetnek mostan is Pestonál.

A' régiség tanítványi, és a' rangi íróké is, meg fognak örömet állapodni Pozzuoli városánál egy kis fél szigeten, a' hol 10,000 lakosok mulatoznak. A' püspöki Templom valaha Augustus tiszteletére volt, mellyben néhány régi Corinthi oszlopokat szemlélni fejjeteikkel együtt, 's a' fal oldalak egyikén egy gyönyörű Paroi márvány munkát. A' piáczon fenn áll lábballja Tiberius kép oszlopának, néhány fél domborúkkal. Meg van egészen egy kör-nézház, 's régi tökéletességben maradnak bémenetelyei, talám a' vadak számára; és a' holtozatok, mellyek az üléseket ápolitották; az épület csak két emeletre volt, az alsó lábából, a' felső téglákból. A' Serapis bálványháza a' föld alatt van, csak egy része lévén fel fedve; 16 Afrikai márvány oszlopok, mellyek a' fedelet, és kép oszlopokat tartották, a' Casertai új palotához vitettek által; ott vannak még a' kép-oszlopok alapai, és három márvány oszlopok alapokon. A' Pozzuoli révpárt fal-gátja, melly közönségesen Caligula hídjának neveztetik; álmétkodásra gerjeszt; meg újítatott Antoninus Pius alatt, 's azután 1575. Most ott 14 jól munkált fal oszlopok vannak félig rongáltt ívzatokkal: Szomszédságában ezen városnak a' Pozzolana föld gödrei, melly nevét Pozzuolitól veszi, (cedény készül belőle). Innét mehetni: a' Barbaro hegyre, hajdon: Mons Gaurus, melly elejénten tűz okádó volt, és innét az új hegyre. (Monte nuovo) melly 48 óra alatt képelődött, 490 ölnyire emelkedvén, 3000 lépésnyi kerülettel, 1538 Sz. Mihály havában.

Illyen egy ki törés a' Lucrino tóból, egy kis tótsát tsinált.

Mindezek után szükséges az elmét azon egész rangos földre, mellyet Virgilius olly hangosan leírt, körül fordítani, t. i. az Averno tó, híres dögös gözeletiről, a' Sibilla barlangja; az Elisiumi

mezők, a' Capo Miseno, az Acheron, a' Cumana Sibilla köbarlangja, mellytől távúlra szemlélni a' Patria tornyát, mellynél Scipió Koporsója van, egy tartalékot, melly tsudállatos hal-tónak (Piscina mirabilis) neveztetik, és sok omladványit régi templomoknak, és roppant épületeknek.

Némelly észre vételek a' mondottak értelmestése végett. Az Agnano tó partján, a' melly noha nem meleg, sokszor forrani látszik, vannak az úgy nevezett Sz. Germanoi izzasztó ferdők, köszikla boltok, mellyekben nyílatok által száll fel a' gőz. A' Kutya barlang, mellynek fenekén az állatok jobbára meg fulladnak. A' Solfatara egy széles völgy dombok közt, mellynek alapa meleg, és abból olykor kénkő gőz, és gőz oszlopok 50 — 60 lábnyi magasságra emelkednek. Belseje ezen üregnek szünetlen ég. Portici helységben van 5300 Lakos, a' tenger mellett, és a' Királyi palota a' híres Herculani museummal.

A' Vesuvius tűzokádó hegy, mellynek nyílata 3283 láb magas; a' Somma pedig 3596 láb. Tetején a' nyílatnak (Crater) 1818, egy forrás készült, melly a' tűzokádó gőzt meg sűríti, és orvosi tulajdonságokkal bír. Ez a' hegy közel van Porticihoz, tsak nem szünetlen füstölög, 's fellül, lávával, és salakkal boríttatik; a' tengeri részen sok gyümöltképpel, és szőlő tökkel van bé ültetve, ki törései által a' körül fekvő vidéken nagy pusztításokat tesz. Az útasok gyakran meg látogatják azt, sőt ednéhányan már annak nyílásába is le mentek. Sok dühös ki ütése közt leg rettenetesebb volt az 1825 béli. Úgyan azon üdőben, midőn felső Itáliában, déli Frantziában e' a' t. tartós föld ingás volt, 17. Febr. el kezdődtek erőszakos ki törései, 's magát az első láng mutatta. A' hegy belsejében morgó dörgés hallatott, 21-ben a' tüzes folyó ereje új Kratert nyitott, mellyből a' 24-ről 25-re forduló éjszakán dühössége a' leg felső léptsőre jutott. A' gőz bé homályosította a' napot. Az ég üdönként vér színben mutatta magát. A' felső tsuts tüzes lá-

vával borítottatott el. 28 Febr. meg szünnén dühös-ködni, a' lava meg ülepedett, és viola színű hamú eső esett. 4 Aprilistől 10-kig viszontaglott dongás hallatott beljében. Junius közepén torkolatyából üdöközben sűrű füst felhők emelkedtek fel; 30-ban ismét ki tört; 2 Jul. többszörözve lökte a' füst felhőt, és estve a' tűz-oszlopot; 11. Jul. dél után hamút, és vastag füstöt hányt. 14. Jul. virradtakor hasonlóan tört ki. 14 és 15 Oktober közt rettenetes éjszaka lebegett Nápoly felett. Gyújtó villám-ütések; ordító menydörgés; folyó módjára rohanó zápor eső, szélvész zivatar, 's egyszersmind föld indulás rettegettette a' Lakosokat, 20-ban irtóztató belső zúgást, és füst felhőket vettek eszre, 21-től 24-ig a' leg szörnyűebb ki törés volt ezen esztendőben. A' ki törés alatt rémítő zivatar patvarkodott a' szörnyű hamúfelhőkben, és Salak eső, 36 óráig, szűnetlen villámokat nyilazván. Ezek mind formájokra, mind színekre nézve különösek voltak, majd izzó veresek, majd nap formán fénylven ki szökő sugarakkal.

A' madarak fél holtan hullottak, a' vékony veres hamú por ki égette szemeiket, 29, 30 és 31-ben még mindég köveket, füstöt, és hamút hányt bővességgel. 1 Nov. a' midőn nappal setét éjszaka volt, újra rettenetes kö esőt parittyázott ki a' környékre. 3-ban meg szaporottak, és vastagottak füst felhői, és felette sok fejer hamú hányt ki; 's a' midőn meg nyugodott, 10-ben 1 órakor regvel, és 4 órakor del után viszontaglott felhő szakadások rohantak szerentsétlen vidékére, mellyek nagy pusztításokat, és rontásokat okoztak. Itt terem: a' jó *Vino greco*, *moscatello*, és *Lacrymae Christi*.

Az *Averno* tónál kezdődik a' *Cumana Sibilla*-nak a' kősziklába vágott barlangja; ezen vidékben fekszik *Cuma* helységetske is, mellytől azon *Sibilla* vette nevét. A' régi *Acheron* tavát most *Fusaro*-nak nevezik.

Torre de Greco, város közel a' *Vesuv*-

hoz, van egy Kláris fábrikája, és 15,800 Lakosa. Nola, v. 8500 Lak.

Castellamare, város 6000 Lak. a régi Stabia város omladékiból épült, melly innét $\frac{1}{2}$ órányira feküdt, és 79 -ben el temetett. Itt sok régiséget lelni.

Sorrento, város 4300 Lak. a Nápolyi tenger öböl mellett, egy hájító vidéken, ama híres Torquato Tasso költőnek szülötte földje.

A' part mellett vannak a' következő Szigetek: Capri, tűz okádó kő szikla 3800 lakossal, a' kik für fogással, és Kláris halászással élnek. Egy meredek kő szikla fallal választatik ettől a' Sziget nyugoti része, mellyet Anacaprinak neveznek. Augustus, és Tiberius Császároknak ezen Szigeten roppant mulató házaik voltak.

A' Püspök a' für dézmát húzza. Itt holt meg Tiberius.

Procida, Sziget a' Miseni tenger fokon, bort, és gyümölsöt bőven terem - Lakosi száma 15,000.

Ischia. Igen kősziklás Sziget sok meleg értz forrásokkal, gazdag borra, es vasra nézve, 18,090 Lakossal.

Fő városa: Ischia, 3500 Lakossal, és egy vár-Kastélyal.

Ezen megyéhez számláltatik Vico, városotska Püspökkel, Massa Püspöki város, a' hol Torquato Tasso meg holt 1595.

3. Principato Citra, v. Provincia di Salerno.

(Principatus Citerior, v. Provincia Salernitana. Nápoly megyével határoz jobbra, 113 □ m. 445,000 Lakossal. Jelesebb helyei:

1) Amalfi, város a' tenger parton, és a' Collo hegy alján 2800 Lak. Erseki szék: itt tartatik tiszteletben Sz. András teste. Úgy tartják, hogy itt találta fel légyen Flavius Gioja a' magnetöt (Compass.)

2) Prayano. 5) Pasitano. 4) Pugerula, helységek Amalfi szomszédságában. A' Lakosok jobbra szeg-művesek. 5) Scala, városka Püspöki székkal: és igen jó szagos borral. 6) Ravello, város egy hegyen, egy Püspöke van Scalaval. 7) Lettere, Letteranum, város. Itt győztetett meg Teias az utolsó keletigóth Király Belisarius görög vezér által. 8) Nocera, (Alfaterna) város egy dombon, 6800 Lak. 9) Cave, nyílt kereskedő város, Lakosi szép Kartont készítenek. Nem messze van egy Sz. Háromság Apátursága; mellynek oklevéltárában sok ritka írományok találkoznak, mellyből a' Lombardi történetek meg világíttatnak. 10) Vietri, egy kis rév-partal, a' hol a' Cavei Kalmárok kereskednek. 11) Salerno, Salernum, fő városa a' megyének; erős város egy révpartal, és izmos várral, a' hasonló nevű öbölnél, és néhány hegyek allján, van egy Universitása, és 10,600 Lakosa. Érseki székek. Hajdon a' Királyok sokat mulattak itt a' vidék kellemei miatt. Egy Királyi hertzeg veszi innét tizmét. Valaha híres volt orvosi iskolája, (Schola Salernitana). Országos vásárja híres, és igen látogattatik. 12) Acernum, Püspöki város. 13) Altavilla, v. a' Selo partján. 14) Capacio (Caput Aqvaeum) város püspöki székkal. 15) Felito. 16) S. Lorenzo, tsekely helyek hertzegi tizimel. 17) S. Severino, városotska; jó bora terem. Ezt, és Pesti (Paestum) várost, a' hol 1755 sok jeles omladványok találtattak fel; némellyek ehhez, némellyek az előbbi megyéhez számlálják. 18) Policastro, szegény város, püspöki székkal. 19) Padula tsekély falu, egy Buonhabitaculo nevű szép várral. 20) Diano, városotska az Appennin hegy alatt; hertzogség. 21) Athene. 22) Sici gnano. 23) Campagna, városok, 's hertzogségek. 24) S. Magno. 25) Bucino. 26) Forino, hertzogségek.

4. Principato Oltra (Ulteriore) vel Montefusco.

(Provincia di Monte Fuscolo). A' Fusculushegy

tartománya, v. túl fekvő Fejedelemség, 84 □ m., 400,000 Lak. Ebben nevezetesebbek:

1) Conza (Comsa) város egy Érsekkel Campagna felett, mellyet a' föld indulás majd egészen el pusztított, 5400 Lak. 2) Monte verde, város, és Püspöki szék. 3) Bisazza (Bisaccia) város. 4) Treviso, erős város Püspökséggel. 5) Ariano, erős város, 9900 Lak. Püspöki szék, a' Core, és Tripaldo folyók közt. 6) Nusco, város egy domboson. 7) S. Angelo di Lombardi, város, püspöki székkal. 8) Monte Maranno, város. 9) Valtorara, város. 10) Atripalda, város, 4200 Lak., posztó fábrikákkal, vas, és réz hámorokkal, szeg művesekkel. (Mások szerint: Tripalda v. Atripaldi tsekély hely, és hertzegség). 11) Avellino (Abellinum) fő városa a' megyének a' szüz hegy (Monte Vergine) tövében, 11,400 Lakossal, a' kik posztó fábrikákkal, és kereskedéssel vergődnek. Itt sok mogyoró terem, és vitetik ki; 's már Pliniusnál is emlékezetben vannak a': Nuces Avellanae. (mogyorók) 12) Monte Fusco, v. Fuscolo, város, egy dombon 2800 Lakos. 13) Vitulano. 14) Airola, hertzegségek. 15) Benevento, mellyről már szó volt az egyházi Birtokban, szép, és erős város, a' Pápa birodalmában van ednéhány mértföldre terjedő kerületével. 16) Padula, szabad uraság Beneventumon túl.

II. Abbruzzo (Aprutium) tartomány, vagy Kerület: 3 Megyével. Az egyházi Birtokkal, és Velentzei tenger torokkal határos. Termékeny vidék, hoz gabonát, bort, fa olajt, és sáfránt.

Megyéi a' Következendők.

5. Abruzzo I. Oltra (Ulteriore) melly két járásra osztatik. Az elsőhen, (melly Teramoi járásnak is mondatik, és 53 □ m., 169,000 Lak.), de rékjobb Lakhelyek:

1) Teramo (Interamnia) fő város a' Tordinó folyónál 5300 Lak., egészen fenn az Ankonai ha-

társzélén. Lakosi jobbára Nemesek, és több szabadságokkal élnek. 2) Amatrice, helység. 3) Ajello, város egy hegyen. 4) Atri, város 5500 Lak. egy hegyen, püspöki Lakhely. 5) Civitá S. Angelo, város püspöki székkal. 6) Vasto (Guastum) v. 7) Civitá di Penna, város, 7300 Lak. püspökség. 8) Capistrano, Ama híres Capistrani Sz. Jánosnak szülötte földje.

6. Abruzzo II. Oltra (Ulteriore) vagy is Aqvilai járás, a' hol (104 □ mfdön 270,300 Lak.) jelesebb helyek:

1) Aqvila, a' megye fő városa egy hegyen: 14,000 Lakoss. Püspöki székkal, és egy várral. 25 plébániával, és 29 Klostrommal, 1705 nagyon meg rongáltatott a' föld ingás által; vidékén különös jó sáfrán terem. 2) Civitá Ducale, hajdon derék város a' Római határoknál, 1705. egészen elmerült a' földrengése által. 3) Tagliacozzo város. 4) Celano város, 1 mfdre a' Celano halas tótól. 5) Sulmono, (Sulmo) város, és Püspöki székek, 8000 Lak. A' tudós világban híres Ovidius költő születéséről. 6) Pettorano, kis város. 7) Popoli, tsekély hely.

7. Abruzzo Citra (Citeriore) Aprutium Citerius, v. Provincia Theatina. 80 □ m. 240,000 Lak. Itt jelesebb:

1) Chieti, Civita de' Chieti (Theate) város nem messze a' Pescara folyótól, 13,000 Lak. Érseki székek. Innét veszi nevét a' Theatinusok szerzetes Rendje, melly 1524 alkatott. Közönségesen Tetinek hívják. 2) Pescara, erősség, a' hasonló nevű folyó partján. 3) Lancinano, (Anxanum) kereskedő város, és Érseki székek, 10,000 Lak. Esztendőnként két jó vásárja esik. 4) Ortona a' Mare város révpartal. Ide jönnek Dalmatziából a' kereskedők. 5) Villa franca, hertzegség.

III. **Apuglia, Puglia (Apulia)** tartomány, vagy Kerület, 4 megyével: Capitanata, Molise, Terra di Bari, Terra di Otranto. Az előbbivel határoz a' Velentzei tenger torkolatya körül. Itt a' meleg igen nagy, a' honnét minden féle gyümölts tökéletesen meg érik, és igen jó ízű. Tsak a' tarantpókok igen alkalmatlanok a' Lakosoknak.

8. **Capitanata megye**, (Provincia Lucerina), 145 □ m., 270,000 Lak. Jelesebb helyei:

1) **Ascoli di Satriano**, város egy hegyen. 2) **Bovino**, város. 3) **Trója**, erős város. 4) **Lucere**, (Luceria paganorum) erős város egy dombon. 5) **Vulturara**, város, püspökséggel. 6) **S. Severio**, püspöki város. 7) **Tragonara**, v. és püspökség. 8) **Serra Capriola**, jó város püspökséggel. 9) **Lesina**. 10) **Termoli**. 11) **Viesta**. 12) **Monte S. Angelo**, városok püspökséggel. 13) **Manfredonia**, (Sipontum) népes város, Kastély várral, éshasonló nevű révpartal. Érseki székhely. Lakosi száma 6200, a' kik derék kereskedést űznek. Itt jó só található. Közelében van a' Gargano hegy. Ide könnyen be szöknek a' török tengeri rablók. 14) **Foggia**, fő város a' Cervara partján, egy nagy rónán; helyes, és rendesen épült, 19,000 Lakosi sikeres kereskedést űznek leginkább gabonával. Vásárja sűrűen látogattatik. 15) **Salpi (Salpiae)** helyes város, jó sóval. 16) **Orsara**, egy vár, és hertzezség. 17) **Fiorenzuola**, él pusztult hely, a' hol II Fridrik Császár életét végezte 1250. Ezen megyéhez tartoznak az adriai tengerben fekvő kis Tremiti szigetek (Insulae Diomedae, Isidile Tremiti) S. Nicolo, S. Domino, és Caprara.

9. **Molise Megye**, (Grófság) **Contado di Molise, Comitatus Molisinus**, 57 □ m., 225,000 Lakossal. Ebben emlékezetre méltók:

1) **Guardia (Alferes)** városka. 2) **Triventum**, Püspöki Lakhely. 3) **Larino**, püspöki vá-

ros. 4) Molise, város egy Kastélljal. 5) Capra Colto, egy vár. 6) Campobasso, város egy hegyen 6000 Lak. a' kik atzél portékákat készítenek, és gabonával kereskednek. 7) Bojano, város, püspökséggel, és 2500 Lak. olly magas hegyek közt, hogy 4 holnapok által napot se látnak. 8) Isernia nyomorúlt város 5000 Lak. Püspökje van. 9) Luceria, város, 8400 Lak. egy hegyen fekszik.

10. Terra di Bari Megye. Ager Barianus, az adriai tengernél, igen termékeny gabonára, olajra, és mondolára nézve. 81 □ m., 303,000 Lak. Mellyben nevezetesebbek:

1) Canosa, (Canusium), város, és püspöki székhely. Nem messze innét eszre venni némelly omladékit az el pusztúlt Cannae városának, a' hol Hannibal a' Rómaiakat keservesen le tsépelte. 2) Maricelle, tsekély hely. 3) Gravina, Ezen város környékiben sok kigyó van, és ugyan azért ezen egy vidéken fészkelnek a' golyák egész Országban. Úgy vélik hogy ittállott a' régi Plera. 4) Altamura, város, 16,000 Lak. 5) Aqvaviva, egy vár. 6) Gioja, kis város. 7) Nuci v. Le Nuci, kis város. 8) Conversano, népes városotska. 9) Bitetto tsekély városotska, püspöki székhely. 10) Bitonto, (Bidruntum) népes város erős várral, és püspöki székhely, emlékezetes az 1734-ki ütközetről. 11) Ruvo. 12) Andria, kis városok. 13) Barletta, (Barulum) jól épült város, a' tenger mellett, egy révpartal, és izmos várkastélyal, 19,000 Lakosa van. Püspöki székhely, derék kereskedést üz. Tágas piatzát egy értz, a' tengerben talált, kép oszlopa díszesíti Heraklius Tsászárnak. 14) Trani, jól épült Érseki város, egy fél szigeten a' tengerben; révpartal; erős vár-Kastélyal, és 14000 Lak. 15) Biseglia, (Viglia) helység. 16) Molfetta, város a' tenger parton, 12,000 Lakossal, közelében derék Salétrom vermek találkoznak. 17) Giovanazzo, (Juvenacium) jó kis város, püs-

pökséggel. 18) Bari, (Barium) fő város, és erősség, egy fél szigeten a' tenger mellett, van izmos vár-Kastélya, és rév-partja. Érseki székhely, 18,500 Lakosi jó kereskedést üznek, pamutot tépnek, és vászont szönek. 19) Mola (hajdon Forma v. Hormia) tsekély hely, a' hol Cicerónak mulató háza volt (a' mellyről fellyebb szállottunk Nápoly kör vidékin). 20) Polignano, népes városotska egy kő sziklán Mala alatt. 21) Monopoli, kis város, jó fa olajjáról nevezetes.

11. Terra di Otranto, megye v. Provincia di Lecce, (Hydruntina v. Provincia Aletina, 126 □ m., 310,000 Lak. Itt jelesebb helyek:

1) Ostuni, város püspöki székhellyel; vidékében sok vad tartózkodik.

2) Brindisi, (Brundisium) derék város, három vár-Kastélyal, és egy el iszapult rév-partal. Hajdoni dütsőségéről le szállott, és a' 60,000 Lakos helett most alig van benne 6,000. Vidéke természet-től igen termékeny, leginkább jó, és sok fa olajt gyűjt. Érseki székhely.

3) Lecce (Alecium), fő városa a' megyének: és legnagyobb város Nápoly után Nápoly országban. Egy jól művelt, 's falukkal hintett vidéken; nagy, detsak 20,000 lélek mulat benne; a' kik pamut szereket, és tsipkét készítenek; a' város minden részéről körül van véve olajfa erdőkkel. Püspöki székhely; egyéb templomai közt van egy görög katólika szentegyház.

4) Otranto, (Hydruntum) egy nagy szép kereskedő város erős vár Kastélyal a' tenger parton. Van révpartya, és 3200 Lakosa. Érseki székhely. A' Török tengeri rablók sokszor nyúghatatlányiak azt, mivel ez a' megye igen ki van téve az illyes veszedelmeknek. Úgy vélik; hogy itt állott légyen régenten Lupiae városa. A' rév-partról meg látni Corfut, Görög ország, és Albania hegyeit. A' Capo d'Otranto nevű tengeri hegy, v. fok, közép határ pont az adriai, és Joni tengerek közt.

5) **Castro**, helyes kis város. 6) **S. Maria de Leuca** (hajdon: *Definibusterrae*) sarok városotška. 7) **Alessano**. 8) **Ugento**, *Uxentum*, püspöki városok. 9) **Gallipoli** (*Gallipolis*) jó, és birtokos kereskedő város, a' **Tarenti** tenger öböl mellett; derék rév-partal, egy kösziklason fekszik, van **Kastély vára**, és több pamut fábrikája. Püspöki szék. A' városban 6000, külső városaiban pedig 5000 **Lakosa** van, a' kik igen jó kereskedést űznek, pamut szerrel, borral, olajjal, sáfránnal, és nádmézzel. 10) **Nardo Neritum**. 11) **Oria**, városok. 12) **Taranto**, *Tarentum*, szép, és erős város derék **várkastéllal**, és révpartal, egy fél sziget dombján fekszik a' tenger öböl mellett. **Érseki szék**. Van **sós-tava** is kettő, mellyek a' tengerrel nintsenek láthatóúl öszve kaptsolva, a' nagyobbika nyáran ki szárad, és fenekén fejr tiszta sót hágy maga után. **Archytás** üdejében 500,000 **Lakosa** volt, most nem sokkal több 18,000-nél, a' kik sikeresen kereskednek pamuttal, sóval, gabonával; olajjal, és **Ostreával**, mellyet igen jól meg tudnak készíteni. Innét veszik az ártalmas **Tarantel férgel** nevet. 13) **Motola**. 14) **Martina**; városotškák. 15) **Castellaneta**, püspökkel. 16) **S. Pietro**, két kisebb városok.

IV. Calabria tartomány, v. Kerület. **Apuliával** határoz. A' marha nevelés virágzik. **Gabona**, olaj, méz, selyem, manna, füge, édesfa, só, atzél, zöld, és szürke márvány felesleg találtatik benne, 4 megyére osztatik: **Basilicata**, **Calabria Citra**, **Calabria I. Oltra**. **Calabria II. Oltra**.

12) **Basilicata Megye.** (**Matera**, **Lucania**, **Provincia di Cirenza**. **Provincia Acherontina**). 164 □ m.

586,000 **Lak.** Ebben jelesebbek:

1) **Matera** fő város és Püspöki szék 12,400 **Lak.** a' város mellett fekvő hegyben számtalan üregek vannak, mellyeknek egy részét a' szegény emberek lakják. 2) **Tricarico** (*Tricarium*) város.

3) Monte Pelose, püspöki város. 4) Acere nza, Cirenza Acherontia, érseki város az Appennin hegy alatt 6600 Lak. 5) Venosa (Venusia), püspöki város, egy hegy oldalon, olajfa erdővel környékezve. Horatziusnak anya várása. Közében van a' Voltore (Vul-tur) hegy. 6) La vello, püspöki v. 7) Melfi, püspöki v. 8) Rapolla, v. 9) Atella hertzség. 10) Muro v. 11) Satriano v. 12) Potenza v. az Appenin alatt. 13) Anzi, marchióság. 14) Olivito, hertzség. 15) Marsico vetere v. Vecchio. 16) Ferdinando v. Ferdinanda. 17) Ferolito. 18) Turzi, (püspöki szék.) 19) Noja, tsekély városok.

13. Calabria Citra megye, v. La Provincia di Cosenza, Calabria Citerior, Provincia Cosentina, 166 □ m., 380,000 Lak. Mellyben jelesebbek:

1) Aita, jó boráról, és pamutjáról esméretes városotska. 2) Dino, Sziget a' Polichastro öölben, a' hol sok tengeri nyúl van. Halásznak itt szardellát, és heringet. 3) Cassano, (Cosa) város a' Coscile partjan, 6000 Lak. a' kik olajjal kereskednek. Püspöki szék. Környékében 6000 Görögnél több lakik Albaniából. 4) Altomonte, (Balbia), kis város, jó arany, ezüst, es vas bányákkal. 5) Belvedere, Kastély. 6) Castagneda, grófság. 7) Curigliano, (Coriolum), kis város, gazdag ezüst bányával. 8) Rossano, (Roscianum), város, egy kő sziklán a' tenger mellett, 6200 Lak. termékeny hegyekkel körül véve. Érseki szék. Környékében találni olajt, kaprit, sáfránt, borsot, különös magasságú veres, és fehér fenyő fákat, mellyekből igen sok gyántát szednek. Ez az a' régiéknél híres: Pix Brettia. Mindezzel a' Lakosok jó kereskedést üznek. 9) S. Marco, város. 10) Bisignano, v. Kastállal. 11) Montalto, v. 12) Guardia, kastély a' tenger parton; itt sok gesztenye terem, és orvos kút is vagyon. 13) Longobucco, v. ezüst, és kényeső bányával. 14) Ca-

riati Vecchia, és Nuoval, két kis város. 15) Umbriatico. 16) Strongoli, két püspöki városok. 17) Cuccari, régi var, itt sok olaj terem. 18) Cerenza, város, püspökséggel.

19) Cosenza, fő város egy igen szép, és tenyészés vidéken, több dombok felett, a' Busiente, és Crati folyók közt, kő sziklásán egy izmos várral, kerülete $1\frac{1}{2}$ óra. Erseki szék. A' fő Templom roppant épület. Van benne 15,000 Lakos, a' kik sok fazékas munkát, selyem, vas, és atzél portékát készítenek, 's azzal hasznos kereskedést gyakorolnak. Nagy kotza ház van benne. Közelében van ama nagy sila erdő, melly részént leveles, részént tűzős fákból áll, 's a' mellyben sok szurok gyűjtetik.

20) Castiglione de Cosenza. 21) Castiglione Maritimo, két kis város. 22) Belmonte hegy vár, mellynek vidékén jó márvány töretik. 23) Amantea, kereskedő városotkska a' tenger parton. 24) Martoranno, (Mamertum), püspöki város. 25) Castrovilari, város, egy hegy lejtőn, és a' Coscile (Sybaris) folyó mellett, 5700 Lakossal.

14. Calabria Oltra két megyére osztódik, mellyből mi elsőben a' II-kat írjuk le, a' rendfolytatása végett, mivel hogy a' Nápolyiak déli keleten, Sitzilia határszélén kezdik az elsőt; mi pedig éjszokról folytattyuk útunkat Sitzilia felé.

Calabria Ulteriore II. Megye. Provincia di Cantazara, 70 □ m., 250,000 Lak. 1783 tsak nem egészen el pusztított a' föld ingás által. Emlekezetesek benne :

1) S. Euphemia, (Fanum S. Euphemiae) valaha szép város a' tenger parton, a' hol egy öblöt (Golfo di S. Eufemia) képel. A' föld rengés igen meg rontotta. 2) Nicastro, város, és püspöki szék a' hegy-ségben, melly a' két Kalabriát választja; egy termékeny vidéken, 10,000 Lakossal; közelében meleg ferdőkkel, és jó 'Sólyom madarakkal. 3) Ta-

verna. 4) S. Severina. Püspöki városotkskák.
 5) Cotrone, (Croton), város a' Tarenti tenger
 öblön, van egy révpartja, és vár Kestélya 4700 La-
 kosa, a' kik derék kereskedést űznek. Itt a' régi
 pythagorási böltselfedőknek híres oskolája volt.
 6) Isola, (Aesulum). 7) Belcastro, püspöki
 városok. 8) Laino, város és Kastély. 9) Can-
 tazaro, fő város a' megyében, selyem fábrikák-
 kal, erős selyem, és Olaj kereskedéssel, 11,400
 Lakossal. Püspöki szék, és Lyceum van benne 24
 Klastrommal, 1783, egészen el pusztúlt a' föld
 rengés által. 10) Squillace, (Squillaceum, v.
 Scylax), közép szerű város, püspökséggel. Az
 itteni tenger öböl Golfo di Squilace nevet nyert.
 11) Pizzo, város, mellynek lakosi Múratot
 1815, mint párt ütöt el fogták. Egy kő szíkla tsúts-
 tsán fekszik; és bizonyos üdökre, Királya eránt
 mutatott hívsége jutalmául, szabadságot nyert min-
 den polgári adótól, és a' leg hívebb város tzmjé-
 vel díszesítettik. Jó Szardellák fogattatnak szom-
 szédságában. 12) Monte Leone, város, 40 m.
 Nápolytól, 15,000 Lakossal, a' kik ízmos kereske-
 dést űznek selyemmel, és olajjal. 13) Tropeo,
 v. Tropea, népes város a' tenger parton, 5300
 Lak., a' kik Damast, atlatz, kanavászony szereket;
 és ágy terítöket készítenek. 14) Mileto, városka
 püspökséggel. 15) Badulato, város a' tenger
 parton. Lakosi bor - olaj - méz - terpetén - pamut,
 és selyem míveléssel élnek. 16) Nicatera, püs-
 pöki város a' tengernél. 17) Gioja v. a' tenger
 parton. 18) Castelvetero, v. Castro Vec-
 chio, kis város egy Kastéllal a' tenger partján.
 19) Rocella, kis város a' tengernél, a' hol szép
 Klárisok halásztatnak. 20) Bruzzano, régi vár.
 21) Girace*), város egy hegyen, püspökje van,
 kénköves ferdőkkel. 22) Oppido, kis város. 23)
 Seminara, püspöki város a' tenger mellett. 24)
 Bagnara, város a' tenger parton egy rév-partal;

*) Girace, v. Gerace a' régi Locri város omladékiból épült.

itt koszperdorru kard halak fogatnak. 25) Giralco, városotska. 26) Sciglio, kis város. Ez a' hasonló nevű tengeri fokon fekszik a' Siciliani part ellenében, és egész Pizzoig (Nr. 11) a' Calabria ulteriore I megyéhez, számlállatik, melly (15 megye), 84 □ m. 221,000 Lakost táplál. Ebben vannak még. 27) Bova, püspöki város, egészen alatt a' Herkulesi hegységben, melly most Capo di Spartiventonak hívatatik. 28) Brancaleone, városotska leg külsőbb részén Neapolinak az említett fokon. 29) Cap dell Armi egy tengeri fok Reggio alatt, régi neve Leucopetra. 30) Reggio (Regium Julium) fő város a' Calabria Ulteriore I. megyében, a' Szitziliani tenger szorúlatban, Messina ellenében, rév - partal, és 17,000 Selyem művelő 's áruló lakossal, 1785, omladékiból a' föld indulás által csak szebben emelkedett fel a' Szitziliani tsatorna partján. Ezen város valóban bájitó mulató hegy. Eg alja, földje, fekvése, mind egy kellem tárgyra ügyel. A' Levegő mindég fris, és tiszta, melly következtése a' tsatorna folyásának. A' föld tenyésztet olajt, selymet, leg jobb borokat, és minden féle legnemesébb déli gyümölcsöket. A' narants kertek minden felé ketsegtetnek illatyokkal. A' Dátolyának felesleg bővsége. Fekvése a' városnak ragadó. A' tenger szüke egy felséges, és gazdagon bé épített partokkal foglaltt nagy folyóhoz hasonlít.

III. O s z t á l y.

Szitzilia Királyi Ország (Sziget).

I. S z a k a s z.

T ö r t é n e t e.

Leg nagyobb Sziget a' közép tengeren; Calabriától egy keskeny tenger szüke által választatik, melly Farò di Messina nevérol esméretes. A' ré-

giek vélekedése szerint hajdon Itáliával egybe volt kaptsolva, hanem hogy a' föld indulások, vagy a' tenger hullámai tsapkodásai által attól el szakasztatott. A' köz vélekedés az, hogy ezen tartományt az Oriások (Loestrigones) vagy is Cyclopok, és Sicanus Iberiai Király, a' ki abban meg telepedett, és a' kit a' költők Neptun fijának tartottak, lakták légyen, és innét Sicania nevet viselt. A' Siculók, a' kikről mostani nevét viseli, elejénten Latium tartományában laktanak; mellyből az Aborigenek által ki üzetettek, 's minek utánna még egy vidéket a' Tyber partján, és Toskána szélein meg tartottak volna, onnét is ki kergeték őket a' Pelasgok, és Aborigenek. Réntelenek lévén tehát ide 's tova kovályógni, meg engedte nekik Morges, Italus fija, Oenotriában lakni. Azomban vezérjek, a' kit némeltyek Siculusnak, 's a' költők Neptun fijának lenni vélnek, gyanuba esett Morgesnél, mintha valami roszzat forralna magában, 's azért kényszerítettett új lakó helyet keresni népe számára. Ki üzettetvén a' szárazról, sohá se tudtak máshová folyamodni, mint a' tenger tulsó részére; 's Trinacriába, (a' mostani Szitziliába) érkezvén, a' tartományt, v. Szigetet, a' Sicanokkal, a' kik ott már az előtt meg telepedtek volt, fel osztották. Nem uralkodott egyes Fejedelem az egész Szigeten, miglen azt a' Rómaiak magok hatalmába nem kerítették. Gelo, és ezután Dénes, (Dionysius) és ennek hasonló nevű fija, Királyok voltak Syracusában, valamint későbben Agathocles, és Hieron. Üdővel Szitzilia sokáig hadi piatz volt a' Carthagó béliek, és Rómaiak közt, miglen végre az utolsók azt békességesen bírták. Mivel pedig az előtt a' Görögök Szitziliába többször gyarmatokat küldöttek, ezen Szigetet, Itália alsó részével, melly most Neapolist képele, Nagy Gretziának nevezték. A' Római bírtok el tsükkedésekor 440 Genseric, a' Vandalok Királya, azt ki rabolta, 's el foglalta; de Belisarius azt 535 ki ragadta kezezből. Az után a' Szeretsek szállották azt meg, kiknek Kormányzóik (Emir)

Palermóban tartózkodtak 827 - fogva 1070 -ig a' midőn a' Normannok által, Guiscard Robert, és Rogerius Vezérek alatt, onnét ki lódítottak. Az utóbbiak közül egyik abban magány országlatott állított fel. (I. Wilhelmnek atya). Constantia annak leánya, VI. Henrik Tsászárhoz menvén férjül, annak örökségül hozta azt magával. Utóbb az Anjou (Frantz) házra szállott hóduló formán. A' Spanyol ház mindég számat tartott arra, már I Károltól fogva egybe lévén Kaptsolva Nápolyal. 1282 valaményi Frantzok meg ölettek Szitziliában. Ezen üdötől fogva ez az Ország a' Spanyolok kezébe jutott, a' kik Szitziliában Királyi helytartót állítottak. Végre több viszontagságok után (t. i. majd a' Frantzok, majd a' Szabaudiaiak vették azt, vagy nyerték el) a' Spanyolok meg gyökeresedtek abban, és Don Carlos 1735, mint Királya a' két Szitziliának (Nápoly Országának) meg Koronáztatott Palermóban. Egyébként történeli sorsa hasonlóképen folyt Nápolyéval mind eddig.

F e k v é s e.

Rendes 3 szegletet formál, hossza 40 m., széle 26 m. és tesz 587 □ m., 1,736,000 Lak. Mostani közönséges nevezete: Dominjal di lá del Faro. A' tenger szűke, melly azt Nápolytól választja, 20 m. hosszú, és 3 — 10 m. (Olasz) széles. Olaszul: Faro di Messina.

F ö l d a l a p a.

Igen hegyes tartomány: három nagy tengeri fok van benne, a' honnét régenten a' Trinacria nevet viselte; ú. m. éjszaki keletre Itália felé: Promontorium Pelorum, most Il Faro. 2) Déli Keletre, Morea felé, Passaro, valaha Pachynum. 3) Nyúgotra Lilybaeum, most Capo Boeo, vagy Boëo. Száraz hegyei közt nevezetesebbek: 1) Az Aethna, melly tűz Okádó, és a' földrengésnek igen alája vettetett, mellytől leg többet szenvedett 1693, a' midőn egész városok részént öszve dültek, ré-

szént el sülledtek. Erről többet olvashatni alább, a' hol annak vidékéről van a' szó. 2) Makabula, iszapokádó, 150 láb magas; agyaghegy, formája tompa teke, mellynek tetején sok tekék vannak, tsekély, majd mindég nedves nyilatokkal, mellyeknek fenekéről nyáran tsak nem szünetlen porhadott agyag jön fel, és a' nyilat partján zörgéssel folyik le. Némelly nyilatok tsupa levegőt fújnak ki. 3) Dinnamare, (Mons Neptuni). A' tartományon által éjszokról keletre, egy egész, részenként magas, és kopasz, hegy lántz vonódik az ország belyébe, melly a' tenger partokon az emlétt fokokkal végződik.

Igen termékeny földje van, úgy, hogy már a' Rómaiak üdejében az ő búza-kamarájoknak hívatatott. Sok nemes termései, mellyekről már Nápolyban is emlékeztünk, olly bővséggel fizetnek, hogy el is adhat sok gabonát, hüvelyes eleséget, kendert, lent, fa olajt, bort, safránt, tzukrot, malósa szöllöt, selymet, pisztáztot, mondolát, tzitromot, narantsot, pergamet almát, Sz. János kenyérét; Sumachot, fügét, Korinthetai vagy is apró szöllöt, hamusirt, manná, édesgyökérlevet; bőröket, mézet, Klárist, tinhalat, szardellát, kénkövet, szalamiát, timsót, gálitzkövet, konyhasót, sajtot, gumit; (matskaméz) e' a' t., mellyeket 11 milliom Dukatira betsülnek.

Víz ei. A' tenger, melly Sztiziliát körül veszi, közép tengernek hívatatik, a' Nápolyi részről fekvő tenger szüke Fara (a' régi Normann' nyelven menetel Fahrt) di Messina nevet nyert a' partján fekvő Messina városától. Nápolyban fretum Mamerthanumnak is nevezték; (Martoranoi tenger szüke) mivel Martorano városa közel fekszik a'hoz. Mivel végre Sztizilia közt fekszik; Fretum Siculum nevét is olvasni. Ennek közepén fekszik az esméretes két veszedelmes hely. Scilla kö szirt, mellyen több hajók öszve zuzattak, most: Rema, és Charybdis, egy víz tekerts, vagy örvény, melly a' hajókat el nyeli; most Calofaro, vagy Charilla.

Innét a' hajóknak, mellyek Nápolyból Szitziliába evedznek, nagy kerületet kell tenni a' tengeren, hogy ezen galibákra ne ütközzenek, és be ne tellesedjék rajtok a' régi közmondás:

Incidit in Scyillam, qvivult vitare Charybdin. Az az, a' Scyllába akad ki kerülni akarja Karybdet. Ezen tenger szükön tűnikfel a' Napolyi Reggio városból nézőknek ama Morgana nevű természet tsudája, (mellyről már említést tettünk) t. i. a' Levegőben majd szép oszlopok, majd roppant épületek, majd egész erdő, majd más tünemény, a' mit a' természet vizsgálóji mind eddig nem tudtak meg magyarázni.

Tava i mind igen kitsinyek. Folyó vizei jelesebbek: Keletre, a' Cantera, Giaretto, és Noto: déli nyugotra: a' Selso, és Platani, éjszaki keletre, az Oreta, és Termini. Híres a' Nisus vize, melly arannyal bővelkedik. A' régiebb föld írók a' jelesebb folyók közé teszik: a' Belicist, Igrettát, Sasát, és Petraliát. Emlékezetre érdemes a' papyrus plánta is, mellynek itt Pampora a' közönséges neve.

A' mit Nápolyban az ásványok nemeiről feljeltünk, ide is lehet érteni. És mivel egy ég alja van Nápollyal, azon kellemetes levégő, szünetlen mosolygó tavasz, és folyvást virágzó, 's gyümölcsöző esztendő, itt is gyönyörködtetik a' lakosokat, és útasokat, tsak hogy a' meleg nagyobb, ki vévén az Aethna magassát; és a' föld indulások még veszedelmesebbek, mint Nápolyban. Az árnyékot Januariusban is keresni kell a' nap tűző sugarai ellen.

Né p s é g: 1,756,000, a' kik most jobb hírben vannak, mint valaha. Egyébb erköltsei vonataik meg egyeznek a' többi olaszokéval, fő képen a' Nápolyiakéval; Koldus elég van közöttök. Olasz nyelvel beszéllenek, kivéven 10,000 Arnautokat, a' kik Katholikus Görögök; a' millyenek Nápolyban is 40—80 ezeren találkoznak. Az Uralkodó, és egy Religió Szitziliában a' Catholika.

Míveleti Szorgalma.

Nem annyira virágzik ugyan mint Nápolyé, de nem is lehet kívánni, mivel a' természet akadályoztatja a' nagy hévség által [az embereket a' dologtól, egyébként pedig más részről maga ki pótolja áldásával a' kezek tehetetlenségét. A' mivel kereskedik szárazon, vagy vizen, Nápoly, kereskedik Sztizilia is. Fabrikáji majd szint olly jó állapotban vannak, mind amazé. A' leg sikeresebb kereskedő városok Palermo, és Messina. A' tudományokban, és szép mesterségekben követi lehetséges arányságban a' többi mívelt Italiát, 2 Universitása, és 11 Collegiuma van.

K o r m á n y.

Királyi magány kormány, a' Király ugyan az, a' ki Nápolyban. Sztiziliában pedig egy Királyi helytartó (Vice Rex) lakik. A' Sztiziliai Parlamentom két kamarából áll, a' Nagyok (Pairs) és községek kamarájából. Az Ország Tanácsának negyed része Sztiziliaiakból áll. A' Király képét egy Királyi Hertzeg, vagy ennek szükében, egy jeles Sztiziliai személy viseli. A' Parlamentomhoz tartoznak a' Papság, (a' felső házban) a' Nemesség, és Polgárság. A' Papság áll 3 Érsekből, 7 Püspökből, 51 Apaturból, és Priorból, és 70—80,000 világi, és szerzetes Paphól. A' fő Nemesség, 63 Hertzeg, 20 Marchio, 2 Gróf, és 34 Báró. A' Parlamentomba 93 városok küldenek követséget.

Hadi ereje, hajóji száma, jövedelme, költsége, adossága bizonytalan, és változó.

III. S z a k a s z.

Fel Osztása.

Egész Sztizilia régi fel osztása szerint három kerületet (Valle, völgy) foglal magába. Val di Demona, Val di Noto, Val di Mazara.

Lelni az egész országban 7 fő várost, 93 Parlamentomi várost, 259 kisebb várost, 42 uradalmi várost, 310 örökségi (Patrimonialis) várost, 54 mező várost, 110 falút. Falukat majd csak az Aethna körül találni; a' paraszt vagy a' városok falai közt lakik, vagy magányos majrosokban, mellyek valamelyik városhoz, vagy mező városhoz tartoznak. A' házakat betsülik 315,000-re. Újjabb fel osztása azt hét megyékre (Intendenze) különbözteti, a' mellyekben a' jelesebb helyeket, és ötlöket mi itt rendében le írjuk Nápoly felől kezdvén:

V a l d i D e m o n a .

1. Messinai megye, 69 □ m., 240,000 Lakossal, a' Faro di Messina tenger szűk partján, (33° 57' hosz. 38° 21' szél.) Ebben jelesebb helyek:

1) Capo di Faro, (hajdon Pelorum) tengeri fok. 2) Messina (Messana) igen régi város, kezdetében zante nevet viselt, azután Messina, a' Messenektől, a' kik oda folyamodtak, és minekutánna a' Mamertineknek oltalom helyet adott, Mamertina városnak hívatott. Révpartja el bámitya az útast; annak öble, melly tökéletes kerékre terjed; annak egy keletre forduló ágán emelkedik a' Salvatore vár Kastély, a' könyökén a' Lanterna, jól meg erősítve, és végre a' nagy Lebegő vár, maga nemében egy a' leg derékjebbek közül Italiában

A' hajók, akár melly nagyok is, bátorsággal evedznek belé. A' város nagy, részént domboson, részént rónán épült, tekintete ketsegető, és mosolygó, szép épületekkel ékeskedve. Utszái jól szabattak. A' séta hely oly tágas a' révpart felett, hogy azon hat kotsik el mehetnek egymás mellett. Érseki székhely. A' köz épületek közt észre vételre méltók: az Érseki templom, és palota, a' Pap nevenedékház, a' város gabona tárai, a' költsönház, a' nagy Ispotály, és a' Loggia, 4 külvárosi szépítik vidékét. Zakra, Porte de Bois, S. Deo, Porte

Reale. Fegyveres háza jól el láttatott; a' Királyi palota felséges. Egyedül népessége nem felel meg ki terjedésének: ama híres Sztiziliai estve előtt (mellyen a' frantzok meg ölettek), többet számlált az 80 ezernél; de azon eset, és a' gyakor föld indulások után, mellyek azt, fő képen 1783 rettenetesen le rongálták, népessége igen meg ritkult; (Stein azt 1827, 70,000-re teszi) a' kereskedés mindazon által fenn tartja magát, melly leg többet üződik selyemmel, és posztóval, 2010 selyem szövő széket tesz mozdulatba. Van benne egy híres Sz. Benedeki Monostor, mellyet Sz. Placidus, a' Sz. Benedek Apátúr kedves nevendékje alkotott, a' ki ott halált szenvedett az igaz Hitért a' tengeri rablóktól. Van két Academia, egy igen szép orgona, és borostyánkő fabrika. Leg népesebb a' S. Leone kül város. Van Universitása is, és Nemes - oskolája. Kereskedik olajjal is, és a' leg nemesebb déli gyümölcsökkel. Van egésség próba háza. Messina körvidékein a' leg szebb hegyek, és erdők szemléltetnek, mellyek a' várostól tekintetvén mint egy játék színt tüntetnek a' szem eleibe. Calabria keletén a' hegyesen által, és nyugotról délre kellemetes dombok emelkednek, mellyek a' városon uralkodnak, fabrikákkal, és kertekkel fedve. Messina betsét emeli végre ama híres görög kéz írományi könyvtár, mellyet a' híres Lascaris Constantin maga után hagyott.

3) Melazzo v. Milazzo (Mylae) meg erősített közép szerű város. Püspöki székhely. Jó révpártja van a' tengernél, 1718, hijában ostromoltattott a' Spanyoloktól. Títhal fogása nyereséges. Közel oda van a' Capo di Milazzo tengeri fok. Lakosi száma mint egy 5000. 4) Castelnovo hertzegség a' Milazzo tenger öböl körül. 5) S. Lucia helység. 6) Patti püspöki város a' tengernél. 7) Cifalu v. Cefalu (Cephaledis) jó város a' tengernél révpártal; várral, és püspöki székhely. 8) Termini (Therma) város a' Termini bé folyásánál a' tengerbe, egy erős közsziklán derék várral

9000 Lakossal, es hasznos meleg ferdökkel. 9) Nicosia közép szerű város egy magas hegyen, 9000 Lak. 10) Randazzo, Jó kora város a' Cantero folyó partján. 11) Sperlinga, igen magas, és erős hegy vár az Ország közepén. 12) Montalbano, tsekély hely az Olivieri folyó mellett. 13) Francavilla, Helység, 1719-ki ütközetről híres.

2. A' Cataniai megye, 48 □ m., 300,000 Lakossal, a' hol is a' következő helyek nnevezetesebbek.

1) Taormina, (Tauromenium), város, egy kő sziklason a' tenger partján, 6200 Lak. szép márvány bányái vagynak. 2) Castel Schisso, (Naxos) tsekély hely a' tenger parton, jó nádmézéről, és vasárol nevezetes. 3) Reitano, helység, hertzegi tzímmel. 4) Ruonfornello, nem nagy helység, tsak jó nádmézéről esméretes. 5) Catanea v. Catania, (Catana) fő városa a' megyének, szép város az Aethna hegy alatt erős várral, Püspöki szék. Rév-partja a' tenger öblön felleges, 1693, a' föld indulás által tsak nem egészlen el puszttúlt, és még is most a' leg szebb, és izlésebb város Szitziliában mint egy 46,000 Lakossal. Van benne 1 Apátság, 14 Congregatzió (Szerzetes gyülekezet) 25 Klastrom, 37 Confraternitás, (istenes társaság) 4 Conservatorium, (jeles ötlök tára) egy Universitás, jeles pénz gyűjtemény, 's Lovagló iskola. Szemléletre méltó a' Biscari hertzeg museuma. Készülnek itt kellemetes borostján kő-munkák. (Kanabich lakosi számát 60,000 teszi, a' kik közt 20,000 a' selyem fabrikákban foglalatoskodik). Kereskedése ki terjedő, leg inkább gabonával, és Szitzilii termésekkel. Epületei közt fel tettik ama nagy kerületet foglaló Sz. Benedeki Apátság, és Monostor. 6) Leonforte, város, 8000 Lakossal.

Aetna Tűzokádó hegy.

Jegyzés. Hajdon Catanea városát Aetna városának is nevezték. A' 76 Olympiában Hiero, Syra-

cusabeli Király, Naxos, és Catanea Lakosit el űz-
vén, mint egy 5000 embert hozott által Peloponnes-
ből, a' kiket is itt le telepített, és Catanea városát
Aétnának nevezte. Azomban ennek uralkodása vé-
get, érvén, régi birtokosi a' városnak vissza tér-
tek és az új 'Selléreket ki kergették, a' kik is Ines-
sába meg telepedvén, a' varost aztán is tsak Aetná-
nak hívták.

Aetna hegye, mellyet most a' lakosok közönsé-
gesen Montegibellonak neveznek, igen nevezetes
szünetlen gözölgése, és tűz okádása végett mind a'
költöknél, mind pedig a' történet íróknál. A' ta-
nultak vélekedése az: hogy ez a' ritka tünetény kö-
vetkezése légyen a' kövér, kénkőves, Salétrommal,
timsóval, és gyántával egyeledett földnek, mivel
hogy az ilyen szer könnyen meg gyúllad a' levegő;
és belső szél-tsévék által, a' honnét is a' tűz szü-
netlen ápolíttatik. Clavius számlálja annak magas-
ságát 30000 Lépésre, a' mostaniak 10,874 láb-
ra teszik. Alapa kerülete 100,000 Lépés. A' leg szebb
szántó földek, szőlő kertek, és rétségek veszik azt
körül. Közép oldalát a' leg kellemetesebb fenyve-
sek, bükösök, és tős erdők árnyékozzák. Tsútsta
pedig tsupa hamúval, tajték kövel, és örökös hóval
boríttatik. Úgyan ezen tsútstsán nyilik egy üreg,
mellynek kerülete mint egy 3, vagy 4 olasz mért-
földre tágúl, a' mint azt Bembus, Clavius, és Kir-
cher eszre vették, kiknek számalatjával Plinius mér-
teke is meg egyez, a' ki ezen nyilatnak terjedését
20 Stadiumra tette.

Mennél mélyebbre ereszkedik ezen torkolatja,
annál szűkebbre húzódik össze mind a' fenékgig.
Mivel hogy a' sok gyulladások által a' hegyből sok
darab részek belé szakadtak, azokból a' hegynek
belső része meg nevelkedett, 's az mindég fellebb
száll, miglen új tűz zivar, és Vesz által az ismét
fenekétől fogva ki nem hányattatik, mellyből sok-
szor egész tűz folyók támadnak; mellyek a' hegy-
nek leg alsó üregéből törnek ki, és a' merre úttyo-
kat veszik, mindent el rontanak, és pusztítanak.

Ezen tűzokádó hértz történeteit több írók le festették mind a' régiebb, 'mind az újabb századokban. Cluverius azon ki töréseket rajzolja le, a' mellyek a' Trójai hadtól fogva 1537-ig dühösködtek. Kircher pedig azokat írja le, mellyek 1650-ig zivarkodtak. Homodeis Antal Philotheus pedig egész könyvet írt az Aethna hegy özsveséges tulajdonságairól 1591, a' mit tökéletesebben el készíthetett, mivel Szitziliai születés volt. Ezek után 1669-ben Bőjt más havának 9 napján az Aetna hegye szörnyű Zivarral ütött ki, és egy rettentő föld rengés által három repedést kapott; mellyeken által a' láng iszonytató repegéssel 100 ölnyinél magassabban fel nyilazván, nagy sokaságú követ, melly közt 3 másás darabokis találtattak, és onnét néhány mértföldnyire estek le, okádott ki, a' tűz szikra pedig, és hamú, olly Sűrűen ömlött ki abból, hogy a' levegőt setét felyhő módjára tölténé el. Oldalán a' hegynék egy nagy kénkő, és szurok folyó fakadott ki, melly az egész vidéket el lepte, sőt még a' Monveliero hegyre is fel folyt, 's azt egészen körül vette; azután el osztván magát, a' helységek, mellyeket útól ért, úgy el pusztította, hogy azokból semmi, vagy tsak egy a' földből, és el omladozott falakból egyelített porvány maradt viszsza, melly az özve olvadott üveghez hasonlított. Leg nagyobb ága ezen tűz - folyónak egész Cataneáig kegyetlenkedett; azután pedig a' vár Kastély hoszszába az Olasz tengerbe rohant; és még a' vízben is egész egy olasz mértföldre égett, 4 ölnyre emelkedvén fel a' víz felett, lángot szórt ott is magából. Ama nagy föld indulás alkalmatosságával, melly 1693. B. Aszszony hav. egész Szitzilia szigetét érte; az Aethna hegye is dühösködött, és olly tüzes gözt hányt magából, hogy mint egy 6000 emberek, a' kik magokat a' bé törő tenger hullámai eiől a' hegyre vették, az által meg emésztettek, meg fojtattak, és a' kiszökő kő, és kénkő csoportoktól agyon súttattak. A' mint Sylvius Boccone, és Abbé Bourdelot írásaiból (1674 és 1676) ki tetszik, hogy az 1669 tűz okadás által Szitziliában 2 Püspökségek, 700 Tem-

plomok, 250 Klastromok, 49 városok, és helységek pusztultak légyen el, és 93,000 személyek vesztettek életüket. Fardella író álitja, hogy 200 lépésre a' hegynek leg magasabb tsútsától tsinált ösvény nyomait találni; mellyet a' Lakosok a' Philosophiai járásnak neveztek; és hogy az.ösi hír szerint Empedocles itt tartotta természeti tudományos elmélkedéseit; azt véli mind azon által örömeztobb, hogy ez inkább azon út volt légyen, melly a' Vulkán bálvány házához vezetett. Ezen hegyről vették a' pogány költők a' szert mind azon mesés költeményeikre - mellyeket Typhaeusról, és Vulkánról hintettek irományaikba.

Hó Kereskedés az Aethna hegyén.

A' Finochio hegyen, melly tekintetre méltó ugyan, de tsak egy része az Aethna hegynek, a' víz egy üreget vájt, azt a' lávával meg szivárítván, és onnét a' puzzolán földet, melly ezen Lavának talajúl szolgált, el mosván. A' tájjék birtokosa látván, hogy ez a' hely igen jó hó tartónak szolgálna, mivel hogy Sztiziliában, Nápolyban, és fő képpen Malta Szigetén, a' jég helett hóval élnek, a' bor, hörpeny, (Sorbet) és minden égett bor hűltésére, 's fő képpen a' fagyott készítésére, melly a' melegebb tartományokban mindennapi enyhíték; ezen üreg el adatott a' Maltai Rendnek, vagy is attól ki bérlettetett, 's mivel a' Maltai forró kősziklákön se jég, se hó nem volt, az az Aethnán több üregeket bérlett, a' hol tulajdon béres emberei a' havat öszve gyűjtötték, és fenn tartották, 's üdö közbe Malta szigetébe küldötték. Igy ezen üreg is az ő költségeken készült meg. Abba léptsők rakattak, és két kút ásottatott, mellyeken az üregbe világosság hat, és a' hó le öntödik. Az üreg felett nagy darab rónáztatott, és fallal kerítettett, hogy a' szelek által, mellyek ezen hegyen igen erősen jarnak, a' magasabban fekvő kősziklákról el hordván, ezen kerületbe gyűjtsék a' havat, melly

azután az említett üregbe tolattatik, a' hol is jól meg marad a' nap olvasztó melege ellen, a' vastag Lava bolt által éléggé oltalmaztatván. Az el küldés üdején, a' havat nagy 'sákokba merik, és tömik, előbb azt jól öszve gyúrván, melly által feszes, és igen nehéz lesz. Azután a' 'sákok ki vitetnek a' veremből öszvéreken a' tenger partra, és innét kissébb hajókon vitetnek által. A' 'sákba rakatván a' hó tsoportok fris fa levéllel boríttatnak az olvadás ellen, 's ezek kő keménységűek, 's olly tiszták, mint a' leg fényesebb kristál. Szitziliában igen nagy kereskedés van a' hóval, melly sok ezer embert, öszvért, és lovat foglal. A' leg magassabb hegyek tsúttsaira hó tsürök állíttatnak, a' honnét az a' városokba, helységekbe, falukba, 's házakba el adatik; mivel senki a' nélkül el nem lehet, és az az ital hüvesíttésére ezen meleg ég alatt igen szükséges az egesség végett. Ezen tartományokban szinte ugy félnek a' hó hijányától, mint a' gabona, bor, olaj, 's egyéb eleség szükétől.

Az említett helyeken kívül jegyzést érdemelnek a' Demona Völgységben:

XI. Hertzegségek: 1) Ceramo. 2) Castelbuono. 3) Galati. 4) Gravina. 5) Malvagna. 6) Montforte. 7) Paterno. 8) Roccasiorita. 9) Trecastagna. 10) Ucria, és 11) Venetico la Scalletta.

VI. Marchioságok: 1) Capizzi. 2) Gerace. 3) Militallo. 4) Munciaffo. 5) Roccalumera; és 6) Ruccella.

VIII. Grófságok: 1) Aderno. 2) Biancavilla. Golisano. 4) Isnello. 5) San Marco. 6) Naso. 7) La rocea, és 8) Sanperi.

II. Val di Noto (Noto völgység, Vallis Netina), foglalja magába:

3. Syracuse Kerületét (Intendenza di Siragossa), 62 □ m., 196,000 Lak. Mellyben jelesebbek:

1) Siragossa (Syracusae) város, egy kő sziklán két öböl közt egy révpartal, és lebegő várral.

Püspöki szék, leg ékesebb épülete a' fő Templom. Lakosi középszerű száma 15,000, a' kik olajjal, és borral hasznosan kereskednek. A' Dénes füle egy kősziklába vágott barlang, egy fül formában, mellyben igen hangos Echo vagyon. Vannak kő-bányák is, nagy üregekkel. Papiros fabrika, a' tulajdonképen Egyiptomban honozó papiros növényből, melly a' Lyane (Anapus) folyó ki folyásánál nő a' tenger öblökben tenyészesen, és nagy számmal. Az Arethusa forrása már nem inni való, mivel a' föld indulás rosz ízű állrészeket gyűjtött közibe. Hazája Archimedesnek, és több híres embereknek. Valaha fő, és Lakvárosa volt a' Királyoknak, és 1,200,000 Lakost számlált keblében. Híres a' történetes könyvekben, 1693 itt is le írhatatlan kárat okozott a' föld rengés, 1718, a' Spanyolok itt az Angolyokkal olly szerentsétlenül ütköztek meg a' tengeren, hogy egész Sztiziliát el vesztették volt, mellyet 1735 ismét vissza nyertek.

2) Leontini, a' leg régiebb város Sztiziliában nem meszsze a' tengertől. A' földindulás majd egészlen el pusztította. 3) Agosta, (Augusta), valaha derék, és erős város volt, de 1693 el süllyedett. 4) Capo de S. Croce, egy nevezetes tengeri-fok. 5) Noto, (Netum) hajdon nagy város volt, melly az 1693 föld rengésben végét el érte. A' meg maradt Lakosok nem meszsze attól Noto Nuovo városát alkották. 6) Capo Passaro, (Pachynum) nagy tengeri fok, itt jó só főződik. 7) Ragusa, jó kis város a' hasonló nevű folyó mellett. 8) Chiaramonte, helységetske egy boros, és gabonás vidéken. 9) Terra nuova, város, azon a' tájjékon, a' mellyen valaha a' nagy Gela város állott, rendesen épült, 's 10,000 Lakosai izmos kereskedést üznek terméseikkel. ugy 10) S. Micheli, városotska is

11) Carlentini, erős város egy hegyen. 12) Melilli falú, a' balsamos tsomborral bé nőtt hyblaci dombok közt, méh szaporítása, papiros, és nádmez művelése jeles.

Jegyzésre méltó az Ipsyca völgye is, köszikla Kalyibáival, 's lak szállásival, úgy a':

VIII. Hertzegségek: 1) Biscari. 2) Bucheri.
3) Butera. 4) Casaro. 5) Leonforte. 6) Palazzo-
lo. 7) Pietra Prezia. 8) Scordia.

III. Marchioságok: 1) Giaratana. 2) Licodia.
3) Spaccaturo.

III. Grofságok: 1) Mazarino. 2) Modica. 3)
Osaro.

III. Val di Mazara, (Vallis Mazarae, Ma-
zara völgye) foglal magába 4 Kerületet.

5. Girgenti v. Gergenti Kerület. 77 □m.
293,000 Lakossal. Ezen megyében találni:

1) Girgentit, (Agrigentum), valaha igen derék város volt, hegyen fekszik a' tenger mellett, mellyen egy révpartja van. Püspöki székhely 20,000 L. Van Lytzeuma, egy szép árva háza, kénkő ásványa, olaj, és bor kereskedése, gabonával együtt. Közélemben szemlélni jeles omladékaikat a' régi-nagy híres Agrigentum városának. Itt sok Aloe bokrokat is lelhetni. Ide tartozik a' Macaluba nevű földet, és vizet okádó hegy is. Úgy a' következő Szigetek: Pantalaria, 3060 Lakossal. Lampadusa, Lampion, és Linosa, mellyekben a' tengeri rablók veszedelme miatt senki nem lakik. 2) Palma, kereskedő város, rév-partal. 3) Licata, v. Alicata, város, igen kellemetes vidéken a' tenger parton, részént felette, részént alatta egy hegynek, és egy föld szüke által kaptasztatik öszve egy kösziklán álló Kastély várával, szépen épült, és 12,000 Lakosa van. Kereskedése igen sikeres, Maltának mintegy tartalék tsüre. Sokat nyer a' füge-'solyomból, olajjából, és gabonájából.

4) Sciacca, Xacca, v. Sacca; jól épült város, egy a' tengerbe nyúló kösziklán, van révpartya, gyakran látogatott ferdője, és egy vára, 10,000 Lak.

5) Mazara, erős város, és Püspöki székhely, dék rév-partal, és 8200 Lak.

5. Trapani Megye, 49 □ m., 150,000 Lak.
Ebben jegyzést érdemelnek:

1) Marsala, erős város, egy rév-partal, a' tenger parton, 16,000 Lakossal. 2) Capo de Boeo (Lilybaeum) nagy tengeri fok Marsala mellett. 3) Agathes, három Szigetek a' tengerben: Favagnana, Maretino, Lavanso, Marsala ellenében. 4) Trapani, (Drepanum) tekintetes város rév-partal; híres a' Klárishalászatról; 1706 sokat szenvedett a' föld indulástól. Egy fél szigeti magas kő szíklán, és terméketlen vidéken fekszik; rév-partját izmos lebegő vár oltalmazza, jeles só aknáik vannak; 20,000 Lakosi sok szép gyönyházas; Alabástrom, és márvány portékákat készítenek, és számos tinhalat fognak. Közelében van ama költöknél nevezetes Erix hegy is. Híres a' Trapani B. Aszszony képe is, és Temploma. 5) Castel a' Mare, szép nagy város egy tenger öbölnél, melly attól Golfo d' a' Mare nevet visel.

6. Calatani setta. Kerület v. Megye, 72 □ m., 160,000 Lakossal; a' hol említést érdemel, Calatani setta városa, a' Salso folyó partyán, 15,600 Lakossal.

7. Palermo Megye, 81 □ m., 412,000 Lakoss.
Ebben leg nevezetesebb:

1) Palermo, (Panormus), fő-városa az egész Szigetnek, és a' Szitziliai közjó közép pontya, (31° 1' 30" hosz. 38° 6' 45" szél.) Koronás város, Lak helye az all-Királynak, és Erseknek, a' ki egyszersmind Primassa az Országnak. Szép, nagy, erős tengeri kereskedő város, a' hol az Oreto a' tengerbe folyik, gazdag is, és roppant, a' Sziget északi részén. Van benne 140,000 Lakos, 10 plébánia, 31 filia, 8 Apatság, 90 Klastrom, 3 Jesuita Col-

legium, egy Universitas, több féle Academiák; gazdag emlék pénz gyűjtemény, jól el látott tsillagvisgálló, rév-partját két fényes lebegő Kastélyok védelmezik, két igen szép fő útszák vágják keresztül a' várost, egyenes folytatban, és annak közép pontján igen derék piatzot képelnek kép-oszlopokkal, és úgró kúttakkal. Rév-partyába esztendőnként bé futnak 150 hajók. Van Pénz váltója, és több Selyem fábrikája. Kereskedése is sok hasznot hoz. Épületei közt leg szebb a' Tanátsház, 1693 és 1726, a' föld indulás, és 1730 a' tűz által sokat szenvedett, 1713 a' Sabaudiai hertzeg, 1733 Don Carlos Spanyol Királyi hertzeg itt Koronázta magát.

Es noha Palermo a' folyó századnak első esztendeiben a' föld rengés által nagyon meg rongáltatott is, még is a' következő kellemmel rajzolja azt egy új Olasz útas: Palermo igen nagy híres, és népes városa Italiának, fője Szitziliának, éjszaki oldalán fekszik ezen szigetnek, a' hasonló nevű tenger öböl alapján, egy mosolygó, és gyönyörű rónán. Számos népessége, a' leg érdemesebb nemesség gazdagsága, az épületek roppant nagysága, tágas piatzai, és hosszú útszái, kép oszlopokkal, és szökő kúttakkal ékesítve, szegezve tartják szemfülességét az utazónak, a'kár merre forduljon az, kívánságához méltó ötlökre akad. A' leg nagyobb útszája Palermonak a' Cassaro, melly az egész várost keresztül metszi. Izmos a' Királyi palota, és gyönyörűségesek a' mellék kertek. A' piatz, mellyen ezen épület pompáskodik, IV Fülöp kép oszlopával díszes, lábalapon nyugvó fél domborúkkal, és négy kép oszlopokkal körül véve, mellyek a' négy fő erköltsöket képzelik. A' piatz jobb, és bal részén látni Sz. Lélek ispotályát, és az érseki Templomot. Egy más szép piatzon, ugyan azon Cassaro útszán, előbbre van egy palota, 's egy értz kép oszlopa V Károl Tsászárnak márvány lábalapon; nem meszsze innét találni a' Jesuiták roppant Collegiumát; a' mellék szentegyház érdemes

a' látogatásra épületi mestersége, és ékességi gazdagsága végett.

Azon helyen, a' hol az új útsza, vagy is Toledo, a' Cassaro, vagy Macqueda útszát által metszi, áll a' Sz. Máthé Temploma, melly méltó a' vizsgálatra roppant felsége miatt: mindegyik része ezen négy út osztálynak egy palotával, úgró kúttal, és Királyi kép oszloppal díszeskedik. A' mi nagyobb szemfülességet gerjeszt, ama tsudállatos úgró kút a' nagy piatzon, az Itellő ház mellett, melly bámulást indít nagyságával, és ékességeivel, különösen nemes épületi mesterségével. Az érseki Templom, mellyet a' Lakosok Anya Szentegyháznak neveznek, régi épület, gothi munka, belső ápolyai 80 keleti granit oszlopok, sok Normann Királyok temetőivel díszes. A' palota Templomában méltó látni a' régi ki rakott munkákat, mellyekkel egészen bé van hëjazva. (Ez Lakosi számát tsak 90 ezerre teszi).

A' tenger partján, a' városon kívül fekszik ama szép, Merina nevű Sétálló hely, a' Flora nevű köz kerttel. Palermo körvidékin a' leg nagyobb természetkepe, és bövség képe ötlük, minden nemű tenyészetre nézve, az útas szemébe, és minden illető tárgyakat nyújt a' természet kutató kívánságinak. Leg főbb elmélkedést érdemel a' Trapàni hegy (hajdon Erix) és Pellegrino hegy, melly Szent Rosaliának barlangul szolgált. Híres Palermo Univerzitásáról is, és révpártjáról, melly egy a' leg szebbek közül a' közép tengeren, és jól meg erősített. Különös ezen városban a' Selyem, és tengerihal-szárny keszlyüt készítő mester-műv, mellynek vékonysága, és szépsége bámitó.

2) Montreale v. Morreale (mons regius) jól épült város egy kellemes vidéken, szép mezei házakkal, palótákkal, és úgró kúttal díszes. 3) Termini, mellyről már szollottunk, 's a' mellyet némelleyek ide számlálnak; város, 9000 Lakos. szomszédságában meleg ferdők találatnak. 4) Soltanto, város a' tenger parton révpartal. Itt szállottak ki 1734 a' Spanyolok elsőben.

Ezen Völgységbe tartoznak: a' :

X. Hertzegségek: 1) Bagni. 2) Bello. 3) Bivona. 4) Camastra. 5) Castro Philippe. 6) Ciminna. 7) Misilmeri. 8) Palma. 9) S. Buono. 10) Serra di Falco.

XVI. Kissebb Hertzegségek: 1) Baucina. 2) Campo franco. 3) Carini. 4) Catholica. 5) Mezzojuso. 6) Montevago. 7) Portanna. 8) Poggio Reale. 9) Refaldi. 10) Rayos Ultana. 11) Rocca. 12) S. Giovanni. 13) S. Stephano. 14) Val di Guarnera. 15) Veterano. 16) Vintimiglia.

VIII. Marchióságok: 1) Alimina. 2) Caltanissetta. 3) Dölia. 4) Favara. 5) Gibellina. 6) Marineo. 7) Monte Aperto. 8) Monte Magiero.

III. Grófságok: 1) Caltabellotta. 2) Camerata. 3) Vicari.

Sztiziliához tartoznak még:

A' Lipari (hajdon aeoli) Szigetek, a' Messinai megyéhez, u. m. Lipari, Stromboli, Volcano, a' két utolsó tűz okádó hegyekkel; bővelkednek borral, malo'sa szöllővel, fügével, pamuttal, apró szöllővel, kénkövel, e' a' t. Lakosi száma 21,200, száma a' szigetetskéknek 11. A' Liparin fekszik a' hasonló nevű városotska. A' Stromboli még most is szünetlen tűz okádó, a' tengerből fel emelkedő, szikla. Kevés lakosa van.

Az Aegadi Szigetek Sztizilia nyugoti részén 3 Lakosi száma 12,000. Egyik, a' Maretimo, Kopasz hértz egy várral, melly Ország tömlőtűl szolgál. A' Sztizilia déli kelet sarkán fekvő szigetek, mellyekhez tartozik Pantalaria, bővelkedik borral, malosa szöllővel, fügével, kaprival, e' a' t., 3000 Lak.

A' ki Sztiziliát esmérni kíványa, és meg vizgálni abban, a' mi a' miveltt utazó kívántsaságát illetheti, el fogja járni ezen szigetet, melly fel tűnő mind nagyságára, mind tenyészetére, mind pedig a' természet ritka tüneményire tekintve, és leg je-

lesebb az egész közép tengeren. A' hegyek meg érdemlik vizsgálását a' természet tanítványának, minthogy mind bővelkednek édes víz forrásokkal, meleg, langyos, kénköves vizekkel; drága kövekkel, agáttal, gyémántal, e' a' t. márvány, és alabástrom bányákkal; arany, ezüst, réz, ón, ólom, vas, timsó e' a' t. bányákkal. A' Trapani részeken a' leg fizetőbb Kláris halászat üzettetik.

Földje Sztiziliának igen bőtermesű, és a' leg felségesebb gyümölcsökkel bővelkedik. Nagy számmal gyűjtődik ott minden nemű gabono, bor, fa olaj, Sáfrán, méz, viasz, pamut, selyem, só, és a' leg válogatottabb déli gyümölcsök. A' tenger nagy sokaságú halat ad, különösen tinhalat, és heringet, mellyel a' leg terjedtebb kereskedés űződik.

Alsó Itáliához számaltatik ugyan Malta szigete is, a' körül lévő Gozzo, és Comino, vagy Cumino kissebb szigetekkel, de mivel ezek most az utóbbi alkük szerint a' Brittek Oltalma alatt állanak, valamint az Joniai Szigetek is, azokat a' Nagy Britanni Birodalmak közt írtuk le környűl állásossabban, 's ezen leírást fel találni a' II. Kötet 323 Lap.

Toldalék a' két Sztiziliához.

A' Pénz érték, és Mértékek nemei.

A' P é n z É r t é k.

N á p o l y b a n:

Közönségesen Ducati di Regno szerint számálnak. 1 Ducato tesz 10 Carlinot. 1 Carlino 10 Grant.

	fl.	kr.	fill.
Ducato R. tesz.	1	37	$1\frac{3}{8}$
Pataica	—	48	$2\frac{5}{8}$
Taro	—	19	$1\frac{7}{8}$
Carlino	—	9	$2\frac{1}{6}$
Cinquino	—	2	1
Publica	—	2	—
Grano	—	—	$3\frac{7}{8}$
Torneso	—	—	$1\frac{3}{4}$
Quartino	—	—	$1\frac{1}{4}$
Picciolo	—	—	$\frac{5}{8}$
Cavallo	—	—	$\frac{5}{16}$

Értékét a' Coloniai Márk határozza, mellyre 12,528 ezüst Ducato di Regno megy.

A' magyar arany $25\frac{1}{2}$ Carlini. A' Német Tsá-
szári arany, 25 Carlini.

S z i t z i l i á b a n :

Számálnak Onza szerint, mellyben van 50 Ta-
ro 12 Granoval.

P é n z :

	fl.	kr.	fill.
Onza	4	51	2
Scudo	1	56	$2\frac{2}{5}$
Florino	—	58	$1\frac{1}{5}$
Taro	—	9	$2\frac{1}{15}$
Carlino	—	4	$3\frac{1}{30}$
Ponto	—	2	$1\frac{2}{7}$
Grano	—	1	1
Picciolo	—	—	$\frac{3}{4}$

Mind Nápolyban, mind Sztiziliában ezen ér-
tékek szerint könnyű fel találni a' pénznek akár
arany, akár ezüst, akár réz légyen az, értékét.
Meg kell mindazon által jelelni, hogy valamint
egyébb ötlökben, úgy itt is az írók nem egyeznek
meg; de mivel a' valóságos, és változó értéket fel
találni tsak nem lehetetlen, az nem tsuda; és mi-

vel a' különbbség igen tsekély, a' számvetésbe nem nagy hijány tsúszhatik be.

A' m é r t é k N e m e i.

N á p o l y b a n:

1 Canna 8 Palmo (1 Palmo 12 Oncia) tesz $2\frac{3}{4}$ bétsi réfet.

A' hosszsúság mértékében 1 Canna 8 Passo, 60 Palmo, 720 Oncia, 3600 Minuto. Az ilyen Palmo 9 bétsi hüvelk, és $11\frac{5}{8}$ linea.

1 Nápolyi mért föld 1016 bétsi öl.

F ö l d m é r t é k:

1 Moggia 900 □ Passi, per $7\frac{1}{2}$ Palmi, vagy is 918 bétsi □ öl. Apugliában: 1 Caro 20 Versure, 120 Catane, 1200 Passi, 8400 Palmi.

G a b o n a m é r t é k:

1 Carro 36 Tomolo per 25 pint. 6 Tomolo = 5 austr. mérőhöz.

B o r m é r t é k:

1 Carro 2 Botte, 24 Barile, 1440 Caraffi, a' falukon pedig 1584 Caraffe. A' Barilo = 30 — 31 austr. pinth. a' Caraffa = 1 austr. itzéhez.

O l a j m é r t é k:

1 Salma, 16 Staja, 256 Quarto, 1536 Misurella = $252\frac{1}{2}$ bétsi fonth.

M á s m é r t é k:

1 Salma 10 Staja, 32 Pignata, a' mi Nápolyban $298\frac{3}{4}$, Bariban $368\frac{3}{4}$, Gallipolban $249\frac{5}{8}$ bétsi fonthot tesz.

K e r e s k e d ö m é r t é k:

1 Cantaro 100 Rotoli, = $156\frac{3}{4}$ bétsi fonth. A' Staro = $16\frac{3}{8}$ bétsi fonth.

A' Nápölyi Fakturákban 100 Rotoli tsak 148 $\frac{5}{8}$ bétsi fontot tesz.

Az arany, ezüst, pénz, és Selyem font (Lira) 12 Oncia, 360 Trapesi, 7200 Acini = 18 $\frac{3}{4}$ bétsi Lath. 1 Rotolo = 3 Lira.

Az Oncia finom arany 24 Karat = 21 Ducati, fel munkáltt arany 22 Karat = 18 Duc. 18 Karat = 15 Duc. 1 font finom ezüst 12 Denari (de Coupella) = 17 $\frac{1}{2}$ Ducati fel munkáltt ezüst, 10 Denari = 13 $\frac{3}{5}$ Ducati.

Szitziliában a' Mérték nemei.

1 Canna 8 Palmo Messináb = 2 $\frac{1}{2}$ betsi réfh. Palermob = 2 $\frac{1}{2}$ bétsi réfh.

A' Szitzil. láb = 9 bétsi hüvelkh. 2 $\frac{1}{4}$ lineáh.

G a b o n a m é r t é k.

1 Salma grossa 16 Tomoli per 4 Quarti; a' Salma generale pedig 16 Tomoli per 4 — 6 Modilli, innét, 1 Salma grossa = 5 $\frac{3}{5}$ austr. máröh. 1 Salma generale = 4 $\frac{1}{2}$ austr. méröh.

B o r m é r t é k:

1 Tónna, 12 Salma, per 8 Quartari, vagy per 12 Quartucci. A' Messinai Salma = 1 $\frac{1}{2}$ austr. akóh. A' Sirakusai Salma = 1 $\frac{3}{8}$ austr. akóh. Az Olaj mérték Messináb. Gaffiso 12 $\frac{1}{2}$ Rotoli grossi (20 bétsi font Palermob. Cantaro 156 bétsi font.

A' K e r e s k e d ö m é r t é k:

Cantaro grosso, 100 Rotoli per 33 Untzie, vagy 110 Rotoli per 30 Untz. és 27 Libra per 12 Untz. A' Cantaro sottile pedig per 100 Rottoli, per 30 Untz., vagy 250 fontjával per 12 Untz.

A' font (Libra) 12 Untziájával = 18 $\frac{1}{8}$ bétsi Lath. A' Cantaro grosso per 275 Libra = 156 bétsi fonth. A Cantaro Sottile per 250 Libra = 141 $\frac{3}{4}$ bétsi fonth. Az arany, 's ezüst mérték, mint Nápölyban.

Az Uralkodó Királyi Ház.

K i r á l y.

I. Ferentz, Januarius, Jó'sef, szül. 19. Aug. 1777. Attja I. Ferdin. székébe ült 4. Jan. 1825, eljegyezt, másodszer 16. Oktob. 1802 Isabellát, Spanyol hertzegaszszonyt.

Leánya első házass.

1) Karolina, szül. 5 Nov. 1798. (Lásd Frantz).

Gyermekei második házass.

2) Luisa, szül. 24 Okt. 1804. (Lásd Hispán.)

3) Christina, szül. 27 April 1806, *)

4) Ferdinand Korona, és Calabriai hertzeg, szül. 12 Jan. 1810.

5) Carol, Capuai hertzeg, szül. 10 Okt. 1811.

6) Leopold, Sirakusai Gróf, szül. 22 Maj 1813.

7) Antoinette, szül. 19 Detz. 1814.

8) Antal, Leccei Gróf, szül. 23 Sept. 1816.

9) Amalia, szül. 2 Martz 1818.

10) Ferdinanda, szül. 28 Febr. 1820.

11) Theresia, szül. 14 Martz 1822.

12) Jó'sef, szül. 19 Jul. 1824.

*) El jegyeztetett VII. Ferdinánd Spanyol Királynak 1820.

T e s t v é r e i :

- 1) Christina, szül. 17 Jan. 1779. (Lásd Sardin).
- 2) Amalia, szül. 26 April 1782. (Lásd Frantz.)
- 3) Leopold, Salernoi hertzeg, szül. 2 Jul. 1790
el jegyezt. 28 Jul. 1816 Clementinát Austriai Her-
tzegaszszonyt. A' kitől Leánya Carolina, szül. 26
April 1822.

Vége Közép, és Alsó Itáliának.
